

Utjecaj COVID-19 pandemije na turizam Republike Hrvatske

Obradović, Roko

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Dubrovnik / Sveučilište u Dubrovniku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:155:638274>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**

SVEUČILIŠTE U DUBROVNIKU
UNIVERSITY OF DUBROVNIK

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Dubrovnik](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U DUBROVNIKU
ODJEL ZA EKONOMIJU I POSLOVNU EKONOMIJU

ROKO OBRADOVIĆ
UTJECAJ COVID-19 PANDEMIJE NA TURIZAM
REPUBLIKE HRVATSKE

DIPLOMSKI RAD

Dubrovnik, rujan, 2021.

SVEUČILIŠTE U DUBROVNIKU
ODJEL ZA EKONOMIJU I POSLOVNU EKONOMIJU

UTJECAJ COVID-19- PANDEMIJE NA TURIZAM
REPUBLIKE HRVATSKE

DIPLOMSKI RAD

Studij: Poslovna ekonomija

Studijski smjer: Turizam

Kolegij: Održivi turizam

Mentorica: doc. dr. sc. Ana Portolan

Student: Roko Obradović

JMBAG: 02750587587

Dubrovnik, rujan, 2021.

Sažetak

Turistički promet Republike Hrvatske nakon Domovinskog rata bilježio je gotovo neprekidan rast, izuzev 2009. nakon Svjetske financijske krize i 2020. nakon otkrića bolesti COVID-19. Bolest se brzo proširila diljem svijeta. Kao odgovor na širenje, države su zatvorile svoje granice, obustavljeni su letovi, uvedeni policijski satovi i zatvoreni svi nenužni djelovi gospodarstva i društva. Svijet se u roku od nekoliko mjeseci potpuno promijenio te je glavni cilj međunarodne zajednice bio sprječavanje širenja bolesti i otkriće cjepiva protiv virusa SARS-CoV 2 koji uzrokuje bolest COVID-19. Republika Hrvatska i druge turističke destinacije nastojale su se pripremiti za vrlo izazovnu turističku sezonu. Nedostatci turizma Republike Hrvatske iskazani su izraženom sezonalnošću, ponudom utemeljenoj na suncu i moru, kao i vrlo velikom ovisnošću cjelokupnog gospodarstva o turističkim rezultatima. Prednosti su dobra cestovna povezanost većeg dijela države, blizina emitivnih tržišta, razvedenost obale i članstvo u Europskoj Uniji.

Ključne riječi: Republika Hrvatska, turizam, COVID-19, SARS-CoV 2

Abstract

After the end of the Homeland war tourist traffic of the Republic of Croatia has been growing almost continuously. It has been stopped only on two occasions, first in 2009. by the World Financial Crisis and then in 2020. after the discovery of the COVID-19 disease. The disease spread rapidly around the world. In response to the global outbreak countries closed their borders, suspended flights, introduced curfews and shut down all non essential parts of the economy and society. The world had completely changed within a few months and the main goal of the international community was to prevent the spread of the disease and the discovery of a vaccine against the SARS-CoV 2 virus that causes COVID-19 disease. The Republic of Croatia and other tourist destinations tried to prepare for a very challenging tourist season. The shortcomings of tourism in the Republic of Croatia are expressed by the pronounced seasonality, sun and sea based tourism offer, high influence of tourism on the overall economy. The advantages are good road connections of most of the country, proximity to emitting markets, indented coastline and membership in the European Union.

Key words: Republic of Croatia, tourism, COVID-19, SARS-CoV 2

Sadržaj

Sažetak	1
Abstract	2
1. UVOD	5
1.1. Definicija rada	6
1.2. Svrha i ciljevi rada	6
1.3. Metodologija rada	7
2. COVID-19	8
2.1. Obilježja i simptomi COVID-19 bolesti	8
2.2. Odgovor Njemačke, Italije, Austrije i Slovenije na pandemiju tijekom 2020. i 2021. . 11	
2.3. Odgovor Ujedinjenog Kraljevstva i Sjedinjenih Američkih Država na pandemiju tijekom 2020. i 2021. godine.....	15
2.4. Odgovor Republike Hrvatske na pandemiju tijekom 2020. i 2021	20
2.5. Cjepivo protiv SARS-CoV 2 virusa, protokoli i stanje procijepljenosti	23
3. TURIZAM REPUBLIKE HRVATSKE	27
3.1. Povijest razvoja turizma do 1991.	27
3.2. Turizam nakon Domovinskog rata	39
4. TURISTIČKA SEZONA 2020.	44
4.1. Turistički promet županija Jadranske Hrvatske	44
4.1.1. Istarska županija	47
4.1.2. Primorsko-goranska županija	49
4.1.3. Ličko-senjska županija	51
4.1.4. Zadarska županija.....	54
4.1.5. Šibensko-kninska županija	56
4.1.6. Splitsko-dalmatinska županija.....	58
4.1.7. Dubrovačko-neretvanska županija	60
4.2. Komparativna analiza turističkog prometa ruralnih i urbanih smještajnih kapaciteta ..	64
4.3. Turistički promet u segmentu nautike	66
5. TURISTIČKA SEZONA 2021.	68
5.1. Turistički promet županija Jadranske Hrvatske	68
5.1.1. Istarska županija	71
5.1.2. Primorsko-goranska županija	73
5.1.3. Ličko-senjska županija	75
5.1.4. Zadarska županija.....	77
5.1.5. Šibensko-kninska županija	79
5.1.6. Splitsko-dalmatinska županija.....	81
5.1.7. Dubrovačko-neretvanska županija	83

5.2. Komparativna analiza turističkog prometa ruralnih i urbanih smještajnih kapaciteta ..	87
5.3. Turistički promet u segmentu nautike	88
6. SMJERNICE TURISTIČKOGA RAZVOJA U REPUBLICI HRVATSKOJ ZA 2022.	92
7. ZAKLJUČAK	95
POPIS LITERATURE	96
Popis slika i tablica.....	99
Popis grafikona.....	100
Izjava	105

1. UVOD

Bolesti i njihovo širenje sastavni su dio ljudske povijesti. Tijekom prošlosti bilo je mnogo značajnih epidemija i pandemija koje su ostavile traga na trgovačke puteve, vojne kampanje i kulturne dosege mnogih civilizacija. Od 541. do 544. Sredozemljem se proširila 'Justinijanova Kuga', prva pandemija bolesti uzrokovana bakterijom *Yersinia pestis*. Zahvaljujući zapisima, saznaje se kako se i sam car Justinijan zarazio i prebolio kugu tijekom 542. . Iako Kuga nije uništila Istočno Rimsko Carstvo, značajno ga je oslabila te je prema nekim procjenama od nje stradala petina stanovništva Konstantinopola i trećina stanovništva Europe. U razdoblju kasnog srednjeg vijeka (14. i 15. stoljeće) dolazi do nove pandemije bakterije *Yersinia pestis* koja je poharala Europu i odnijela živote 50% stanovništva kontinenta. Konkvistadori su na područja 'Novog Svijeta' sa sobom donijeli boginje, ospice, difteriju, tifus i mnoge druge bolesti. Zbog neposjedovanja imuniteta na europske bolesti, narodi Amerike svedeni su na oko 10% ukupne populacije. Posljednji primjer značajnog širenja neke bolesti bio je nakon Prvog svjetskog rata. Španjolska gripa, nastala od podvrste ptičje gripe H1N1 brzo se proširila porušenim, gladnim i siromašnim poratnim svijetom. Zarazila je oko pola milijarde ljudi, a smrtnost je iznosila 10-20 posto. Zahvaljujući napredovanju medicine, boljim higijenskim navikama i tehnologiji, od završetka pandemije 1920. nije bilo većih epidemija bolesti. Povremene lokalne epidemije brzo su se zaustavljale i liječile pa su za vrijeme 20. stoljeća istrebljene velike boginje (<https://www.cdc.gov> , pristup 02.02.2020.).

Krajem 2019. u Kini se pojavila nova bolest koja se unutar nekoliko mjeseci proširila nikad povezanijim svijetom. Novi soj koronavirusa SARS Cov-2 uzrokovao je nastanak bolesti COVID-19, te je širenje ugrozilo i zaustavilo dotadašnje trgovinske, turističke i kulturne veze. Uvođenje 'lockdowna' i zatvaranje granica dovelo je do zastoja svakodnevnih poslovnih aktivnosti. Posljedice su se najviše osjetile u turizmu, odnosno u državama s velikim udjelom turizma u bruto društvenom proizvodu (u daljnjem tekstu BDP).

Turizam izravno, neizravno i inducirano zauzima četvrtinu BDP-a Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu RH), (<https://hrturizam.hr/>, pristup 02.02.2021.) Zbog nužnosti pokretanja najvažnijeg dijela gospodarstva, RH se odlučila na otvaranje svojih granica. Otvaranju je pogodovala pozitivna epidemiološka situacija kako u RH tako i u Europi. Hotelska poduzeća, privatni smještaj, marine, kampovi i lokalne zajednice nastojali su privući što veći broj turista. Volatilnost otvorenih granica i epidemiološke situacije bili su ključni faktori u stvaranju modela poslovanja tijekom sezone 2020. Privremeno otvaranje granica, koje je nastupilo tijekom

kolovoza i rujna pridonijelo je oživljavanju turističke ponude i potražnje. Iako su ostvareni brojevi bili zanemarivi u odnosu na rezultate ostvarene tijekom prethodne sezone 2019. Ponovni rast broja zaraženih diljem Europe, uzrokovao je rapidno zatvaranje granica te su se turisti koji su boravili u RH naglo počeli vraćati u svoje matične države. Sezona 2020. zaustavljena je zbog porasta broja zaraženih i nesigurnosti vlada diljem Europe u nošenju s epidemijom. No, kratka sezona dala je nadu kako će se sezonalnost virusa i otkriće cjepiva moći iskoristiti za iduću sezonu.

1.1. Definicija rada

Predmet istraživanja ovog rada je utjecaj pandemije COVID-19 virusa na hrvatski turizam tijekom 2020. . Rad prati razvoj turizma nakon Domovinskog rata 1996. do svjetske pandemije 2020. i daje osvrt na COVID-19 virus. Poseban naglasak je na turističkim rezultatima ostvarenima za vrijeme pandemije. Hrvatski turizam se uvijek predstavljao kao vrlo volatilna sastavnica gospodarstva, te samim time kao najslabija karika koja za sobom vuče većinu gospodarstva. Podatci koji proizađu iz istraživanja dat će jasnije viđenje otpornosti turizma kao najvažnijeg sustava gospodarstva Republike Hrvatske.

1.2. Svrha i ciljevi rada

Svrha ovog rada je pokazati ostvarene rezultate pružatelja turističkih usluga i receptivnih destinacija u situaciji zdravstvene ugroze globalnih razmjera. Cilj je prikazati koji su modeli turističke ponude bolje privukli turiste, a koji su modeli podbacili.

Sukladno navedenom predmetu istraživanja, ciljevima i svrsi postavljene su sljedeće hipoteze:

H1: Županije sjevernog Jadrana¹ zabilježile su manji pad broja dolazaka i noćenja za vrijeme COVID-19 pandemije u odnosu na županije južnog Jadrana

H2: Smještajni turistički kapaciteti u ruralnim područjima su bilježili manji pad turističkog prometa u razdoblju COVID-19 pandemije u odnosu na smještajne kapacitete u urbanim područjima.

¹ U ovom radu je obalno područje RH podijeljeno u dvije geografske cjeline sjeverni i južni Jadran. Sjeverni Jadran obuhvaća Istarsku, Primorsko-goransku, Ličko-senjsku županiju, a južni Jadran Zadarsku, Šibensko-kninsku, Splitsko-dalmatinsku i Dubrovačko-neretvansku županiju.

H3: Pad potražnje za nautičkim smještajem je u razdoblju COVID-19 pandemije bio manji u odnosu na pad potražnje za hotelskim smještajem.

1.3. Metodologija rada

Tijekom izrade rada i u svrhu dokazivanja ili odbacivanja postavljenih hipoteza korištena je metoda 'desk research'. Istražena je i analizirana domaća i inozemna znanstvena i stručna literatura vezana uz predmetnu problematiku rada. Pri istraživanju su korištene metode dedukcije, indukcije, sinteze, analize, komparacije i deskripcije.

1.4. Struktura rada

Rad je podijeljen u šest međusobno smisljeno povezanih poglavlja. Započinje Uvodom u kojemu su definirani svrha i ciljevi rada, postavljene istraživačke hipoteze te objašnjene istraživačke metode. U drugom poglavlju, naslova 'COVID-19', opisana su obilježja i simptomi bolesti COVID-19. Obrađen je i odgovor Njemačke, Italije, Austrije i Slovenije na širenja pandemije COVID-19 bolesti. U obzir su uzeti i odgovori Sjedinjenih Američkih Država (u daljenjem tekstu SAD) i Ujedinjenog Kraljevstva (u daljenjem tekstu UK). Nabrojene zemlje su odabrane jer predstavljaju najveća emitivna tržišta za turizam Hrvatske. SAD i UK predstavljaju najveća emitivna tržišta za turizam Dubrovačko – Neretvanske županije (u daljnjem tekstu DNŽ). Potom je obrađen odgovor RH na širenja pandemije. 'Turizam Republike Hrvatske' naslov je trećeg poglavlja u kojem se obrađuje povijesni razvoj turizma na području današnje RH. Poglavlje je podijeljeno na dvije cjeline 'Povijest razvoja turizma do 1991.' i 'Turizam nakon domovinskog rata do pandemije COVID-19'. Navedene cjeline obuhvaćaju dva različita razdoblja u kojima se može vidjeti kompleksnost razvoja turizma u prošlosti, za vrijeme različitih državnih zajednica, i za vrijeme moderne i samostalne RH. Četvrto poglavlje nosi naslov 'Turistička sezona 2020', u poglavlju se promatraju ostvareni turistički rezultati za vrijeme pandemijske 2020. Promatrani su rezultati ostvareni na području županija Jadranske Hrvatske. Provedena je komparativna analiza turističkog prometa ruralnih i urbanih smještajnih kapaciteta, kao i rezultati ostavreni u nautičkom turizmu. U petom poglavlju naslova 'Turistička sezona 2021.' obrađeni su isti rezultati iz istih područja, ali za sezonu 2021. 'Smjernice turističkog razvoja u Republici Hrvatskoj za 2022.' naslov je šestog poglavlja u kojemu se predstavljaju potencijalni načini pomoću kojih bi RH mogla nastaviti turistički razvoj nakon prve pandemijske sezone bez cjepiva 2020. i prve pandemijske sezone sa cjepivom 2021.

2. COVID-19

U ovom poglavlju će se, kroz tri potpoglavlja definirati obilježja i simptomi bolesti COVID-19, prikazati te analizirati odgovor najvećih emitivnih tržišta za turizam Hrvatske na širenje pandemije. Posljednje potpoglavlje bavit će se hrvatskim odgovorom na širenje bolesti COVID-19.

2.1. Obilježja i simptomi COVID-19 bolesti

Naziv koronavirus (lat. *Coronavirinae*) obuhvaća skupinu virusa koji, primarno, uzrokuju bolesti kod sisavaca i ptica, a kod ljudi mogu izazvati blaže ili teže respiratorne infekcije. Dva koronavirusa *severe acute respiratory syndrome coronavirus* (u daljnjem tekstu SARS-CoV) i *Middle East respiratory syndrom coronavirus* (u daljnjem tekstu MERS-CoV), izbili su 2002. i 2012., prešli su sa životinja na ljude te uzrokovali smrtonosne respiratorne bolesti. U prosincu 2019. u kineskoj regiji Hubei, grad Wuhan, detektirana je nova vrsta koronavirusa nazvana *severe acute respiratory syndrome coronavirus 2* (u daljnjem tekstu SARS-Cov 2), uzročnik *coronavirus disease 2019* (u daljnjem tekstu COVID-19) (<https://cmr.asm.org/> pristup 07.02.2021.).

Virus SARS-Cov 2 dijeli 79% identiteta sekvence genoma s SARS-CoV, no ima veću prijenosnost i manju smrtnost (<https://www.nature.com/>, 07.02.2020.). Pretpostavlja se da je početna lokacija širenja virusa SARS-CoV 2 tržnica morske hrane u Wuhanu, na kojoj se osim morske hrane prodaju i žive životinje (<https://www.mdpi.com/>, 07.02.2021.). Virus *rhinolophus affinis* (u daljenjem tekstu RaTG13), prenose šišmiši, a dijeli 96% identiteta sekvence genoma s virusom SARS-CoV 2. Velika genomski sličnost između RaTG13 i SARS-CoV 2 pridonosi tvrdanjama da je virus SARS-CoV 2 prešao na ljude sa šišmiša (<https://www.nature.com/>, 07.02.2021.). Tijekom 2020. i 2021. diljem svijeta su se pojavile teorije zavjera u kojima se nagađalo da je SARS-CoV 2 umjetno stvoreni virus koji je pušten iz laboratorija koji se nalazi u Wuhanu. No, istraživanja pokazuju da se mogućnosti nastanka SARS-CoV 2 svode na dvije teorije s visokom vjerojatnošću točnosti i na jednu s nižom vjerojatnošću točnosti. Prva teorija sa visokom vjerojatnošću točnosti, odnosi se na prirodni odabir u razvoju virusa u životinji-domaćinu prije prijenosa na čovjeka. Navedena teorija polazi od pretpostavke da velike sličnosti između genoma RaTG-13 i SARS-CoV 2, kao i virusa pronađenih u truplima ljuskavaca, pod nazivom *Pangolin coronavirus* (u daljnjem tekstu

Pangolin CoV) i SARS-CoV 2 upućuje na prirodni odabir u razvoju receptor-vezujuće domene (u daljnjem tekstu RBD – *receptor binding domain*).² Iako je RaTG-13 sličniji po genomu, Pangolin CoV je vrlo sličan SARS-CoV 2 po RBD ostatcima, što ukazuje na postojanje prirodnog odabira u njegovom razvoju. Dosad nije pronađeno polibazično mjesto cijepanja u životinjskim koronavirusima, ali velika rasprostranjenost životinjskih koronavirusa i potencijalna mogućnost razvoja mutacija služe kao dokazi da je potrebno nastaviti s uzorkovanjem životinja (<https://www.nature.com/nm/>, 10.07.2021.). Druga teorija s visokom vjerojatnošću točnosti, odnosi se na prirodni odabir u razvoju virusa nakon prijenosa virusa sa životinje-domaćina na čovjeka, to jest u čovjeku. Naime, pretpostavka je da je virus, koji je prešao sa životinje-domaćina na čovjeka, uspio napraviti privremene transmisijske lance koji su se ubrzo raspali te tako svorili jednokratne infekcije koje se nisu širile. Sličan slučaj već je zabilježen u širenju MERS-CoV koji je na čovjeka prešao s pripitomljenih deva. Dosad nisu postignuti dovoljno uvjerljivi podatci koji bi dokazali ili opovrgnuli spomenute tvrdnje (<https://www.nature.com/nm/>, 10.07.2021.). Treća teorija, i jedina s niskom vjerojatnošću točnosti, polazi od pretpostavke da je SARS-CoV 2 proizveden u laboratoriju te da je na neki način napustio osigurano okruženje laboratorija. Usprkos postojanju zabilježenih slučajeva u kojemu su koronavirusi izašli iz osiguranih okruženja laboratorija, navedena teorija ima nižu vjerojanost točnosti. Činjenica da je Pangolin CoV vrlo sličan SARS-CoV po RBA ostatcima, a RaTG13 po genomu upućuje na razvoj prirodnim odabirom (<https://www.nature.com/nm/>, 10.07.2021.). *World health organisation* (u daljnjem tekstu WHO) je u ožujku 2021. objavio rezultate istraživanja o mogućem porijeklu SARS-CoV 2. Istraživanje je provedeno na području Narodne Republike Kine (u daljnjem tekstu NR Kina), a metode istraživanja su uključivale prikupljanje uzoraka iz okruženja poput zidova, podova i namještaja, prikupljeni su i životinjski uzorci, uzorci iz kanalizacijskih sustava, izvođena su izvlačenja virusne nukleinske kiseline koja je potom testirana *polymerise chain reaction* testovima (u daljenjem tekstu PCR test), provođena su serološka testiranja i metagenomna sekvencioniranja pozitivnih uzoraka. Istraživanje je zaključilo postojanje koronavirusa u životinja koji su vrlo slični SARS-Cov 2, ali nije potvrđen niti jedan slučaj životinjske zaraze SARS-CoV 2. Uzorkovano je više od 1 100 šišmiša iz provincije Hubei i mnogobrojne životinje iz divljne diljem NR Kine. Istraživanje je

² Pomoću RBD-a virus SARS-CoV 2 veže se na membranu stanice domaćina. RBD predstavlja površinu na proteinu šiljka, koji prekrivaju površinu SARS-CoV 2 i nazivaju se *spike domain*, pomoću kojih prepoznaje receptivni angiotenzin-konvertirajućeg enzima 2 (u daljnjem tekstu ACE2– *angiotensin-converting enzyme 2*) na koji se veže za staničnu membranu. Potom se na polibazičnom mjestu cijepanja, koje se nalazi između spojeva na vrhu proteina šiljka, zvanih S1 i S2, događa cijepanje furina pomoću kojeg SARS-CoV 2 inficira stanicu. (<https://journals.asm.org/journal/jvi>, 10.07.2021.)

zaključilo da je SARS-CoV 2 može opstati pri vrlo niskim temperaturama, te je pronađen u zamrznutoj hrani. Navedeno otkriće je pokrenulo sumnje da je do inicijalne zaraze moglo doći preko zamrznute hrane koja se prodavala tržnicama u Wuhanu. Na tržnicama su se prodavale mnoge zamrznute namirnice poput životinjskih i povrtnih proizvoda, morske hrane i akvakulturnih proizvoda. Proizvodi su na tržnice stizali iz mnogih kineskih provincija i 20 inozemnih tržišta. Iako su neke životinjske vrste koje se prodaju podložne zarazi SARS-CoV 2 intenzivno testiranje dostavnih lanaca nije iznudilo pozitivne slučajeve prisutnosti i zaraze virusom. Tijekom testiranja okolice tj. površina na tržnicama, od 923 uzorka, 73 su bila pozitivna i odnosila su se na 21 različita prodavača koji su prodavali morske životinje i plodove, zamrznutu hranu, stočno meso i perad, divljač i povrtnu proizvode (<https://www.who.int/>, 10.07.2021.).

Virus SARS-CoV 2 širi se među ljudima, prvenstveno, kada su u bliskom fizičkom kontaktu. Zaražena osoba virus može prenijeti malim kapljicama koje izlaze iz usta i nosa za vrijeme kašljanja, kihanja, teškog disanja, pjevanja ili pričanja. Spomenute kapljice mogu biti veće – respiratorne kapljice ili manje – aerosoli. Osoba se može zaraziti ako joj virus preko kapljica uđe u usta, nos ili oči. Ako nezaražene osobe borave u zatvorenom prostoru sa zaraženom osobom tada se povećava mogućnost zaraze pomoću aerosola. Aerosolnom širenju pridonose i loše prozračeni i ljudima pretrpani prostori (<https://who.int/>, 08.02.2021.). Virus se može širiti i ako zaražena osoba zakašlje ili kihne na neki predmet ili površinu. Ako nezaražene osobe dotaknu taj predmet ili površinu, a potom nastave dirati svoja usta, nos i oči, mogu se zaraziti virusom SARS-CoV 2. Neke studije su potvrdile da virus SARS-CoV 2 može preživjeti nekoliko sati u aerosolnim česticama i čak nekoliko dana na površinama (<https://cmr.asm.org/>, 08.02.2021.).

U liječenju COVID-19 bolesti najvažnija je rana detekcija. Inkubacijski period virusa SARS-CoV 2 je između jednog i 14 dana, prvi simptomi najčešće se pojavljuju nakon pet dana (<https://www.nature.com/>, 08.02.2021.). Prema WHO osobe zaražene virusom SARS-CoV 2 najveći potencijal širenja imaju dva dana prije pojave prvih simptoma, što značajno otežava pokušaje sprječavanja širenja virusa (<https://who.int/>, 08.02.2021.). Prilikom zaraze, načešći simptomi COVID-19 bolesti su suhi kašalj, umor i povišena temperatura. Manje česti simptomi su i gubitak okusa i mirisa, začepljenost nosa, konjuktivitis, suho grlo, glavobolja, bol u mišićima, razni oblici osipa, vodenasta stolica, vrtoglavica i povraćanje. Simptomi težeg oblika

COVID-19 bolesti su gubitak apetita, otežano disanje, zbunjenost, kontinuirana bol ili pritisak u prsima, visoka temperatura (iznad 38°C) i otežano spavanje (<https://who.int/>, 08.02.2021.).

2.2. Odgovor Njemačke, Italije, Austrije i Slovenije na pandemiju tijekom 2020. i 2021.

Virus SARS-CoV 2 prvi put je primjećen od strane WHO-a 31. prosinca 2019. kada je preko svoga ureda za Narodnu Republiku Kinu zabilježeno više slučajeva 'virusne upale pluća'. Nakon devet dana utvrđeno je da je riječ o novom i dotad nepoznatom soju koronavirusa (<https://who.int/>, 09.02.2021.). Nakon 20. siječnja 2020. virus je zabilježen u Tajlandu, Japanu i Južnoj Koreji. Prvi slučaj zaraze virusom SARS-CoV 2, unutar EU zabilježen je 24. siječnja 2020. u Francuskoj (<https://www.ecdc.europa.eu/>, 09.02.2021.). U sezoni 2019. četiri najveća turistička emitivna tržišta unutar EU za RH bila su Njemačka, Austrija, Italija i Slovenija (<https://www.htz.hr/>, 09.02.2021). Prvi slučajevi zaraze otkriveni su 28. siječnja 2020. u Njemačkoj, 21. veljače 2020. u Italiji, 27. veljače 2020. u Austriji, te 4. ožujka 2020. u Sloveniji. Njemačka vlada je 07. veljače 2020. predstavila preporuke za sprječavanje širenja virusa SARS-CoV 2 poput pranja ruku, fizičke udaljenosti i nošenja maski. Od 10. ožujka 2020. federalna vlada donijela je preporuku o otkazivanju javnih okupljanja s više od 1000 sudionika. Federalne jedinice imale su autonomiju u donošenju mjera te je većina njih donijela odluke o zatvaranju škola, vrtića, sveučilišta i kulturnih institucija od 16. ožujka do sredine travnja. U dogovoru s kancelarkom Angelom Merklen, federalne jedinice su donijele odluku o zatvaranju svih poslovnih subjekata koji ne prodaju esencijalne proizvode i usluge. Nadzor nad širenjem zaraze bolesti COVID-19 postignut je kombiniranim korištenjem timova za praćenje kontakata i mobilnih aplikacija za praćenje i nadzor. Mjere su se počele djelomično ukidati sredinom svibnja, ali ukidanje je ovisilo o pojedinačnim federalnim jedinicama i njihovim epidemiološkim situacijama. Do kraja lipnja obavljeno je ukupno 5 873 563 testova, od kojih je 229 240 bilo pozitivno na SARS-CoV 2 (<https://www.bundesregierung.de/>, 10.02.2021.). Od sredine lipnja 2020. Njemačka je ukinula upozorenja za putnike unutar zemalja EU. Popuštanje mjera za putnike vrijedilo je za područje Shengena i Ujedinjenog Kraljevstva. Daljnje popuštanje i pooštavanje mjera uvjetovano je brojem zaražnih unutar određenog područja. Od studenog 2020. uvedena je mjera obavezne samoizolacije za sve koji se u Njemačku vraćaju iz područja s velikim brojem slučajeva zaraze. Samoizolacija je određena na vremenski period od deset dana, no duljina samoizolacije mogla se skratiti predočenjem negativnog covid testa. Negativni test mogao se predočiti tek nakon pet dana samoizolacije. U istom mjesecu uvedena je i digitalna registracija za putnike koji u Njemačku ulaze iz područja s visokim brojem zaraženih. Digitalna registracija zamijenila je papirnati postupak praćenja širenja zaraze. Idućeg

mjeseca, u prosincu, zbog zabrinutosti od širenja novog soja virusa SARS-CoV 2, uvedena su ograničenja za putnike koji dolaze iz Ujedinjenog Kraljevstva. Početkom 2021. postrožene su granične kontrole u svrhu zaustavljanja širenja potencijalno zaraznijeg soja SARS-CoV 2. Strože mjere odnosile su se na trideset država koje su imale značajno više brojeve zaraženih novim sojevima virusa. Neke od država na koje su se odnosile strože mjere su Češka, Španjolska, Portugal, Egipat i SAD. U ožujku je donesena mjera kojom sve osobe koje u Njemačku ulaze avionom moraju imati negativan COVID test. Troškove testiranja putnici plaćaju sami, a zrakoplovne kompanije na let smiju ukrcati samo putnike s negativnim testom. Porastom broja cijepljenih, u svibnju je donesena mjera kojom je odlučeno da sve potpuno cijepljene osobe i sve osobe koje su preboljele COVID ne moraju ići u samoizolaciju prilikom povratka u Njemačku. Uz navedeno, ne moraju dostavljati ni negativni COVID test (<https://eurohealthobservatory.who.int/home>, 18.07.2021.).

Talijansko ministarstvo zdravstva je 05. ožujka 2020. objavilo preporuke za nošenje maski, pridržavanje fizičke distanci i pranje ruku. Ministarstvo je informacije o simptomima i načinu prevencije objavljivalo na svojim društvenim mrežama, televizijskim i radijskim reklamama kao i na plakatima. Odjel za civilnu zaštitu održavao je svakodnevne konferencije za medije u kojima su građanima pružane informacije o širenju zaraze i promjeni propisanih protuepidemijskih mjera. Nakon uvođenja izvanrednog stanja 31. siječnja 2020. vlada je objavila 'Hitne mjere obuzdavanja i upravljanja epidemiološkom krizom uzorkovanom COVID-10' kojima se nastojalo spriječiti širenje zaraze u područjima i općinama gdje je bilo zaraženih (<https://www.gazzettaufficiale.it/>, 10.02.2021.). Od 09. ožujka 2020. mjere su proširene na cijelu državu, a odnosile su se na: zabranu kretanja iz i unutar općina osim zbog dokazanih poslovnih ili drugih izvanrednih obaveza, preporuka o izolaciji za sve koji imaju temperaturu višu od 37,5°C, zatvaranje obrazovnih institucija i pokretanje online nastave, zabrana svih vrsta okupljanja (koncerti, sportski događaji, vjerska okupljanja), ograničavanje rada restorana i kafića od 06:00 do 18:00. Nakon 22. ožujka 2020. mjere su dodatno proširene te su s njima obuhvaćene sve djelatnosti koje vlada nije odredila kao nužne. Zabranjen je rad restorana i kafića, kao i svim djelatnostima koje nisu proglašene nužnima i nisu mogle osigurati rad na daljinu (online). Za praćenje i nadzor zaraženih osoba korištena je aplikacija 'Immuni', plod međuresorne suradnje ministarstava zdravstva i tehnoloških inovacija i digitalizacije, ureda predsjednika vlade, regija i privatnih tvrtki *Sogei* i *PagoPa* (<https://www.salute.gov.it/>, 10.02.2021.). Testiranja su bila u nadležnosti regija te su opseg, uvjeti i učestalost testiranja ovisila o epidemiološkoj situaciji u određenoj regiji. Od listopada 2020. promijenjena je

definicija potvrđenog slučaja zaraze, naime, ranije se pozitivne rezultate brzih antigenskih testova morao potvrditi PCR testom. Promjenom definicije, pojam potvrđenog slučaja zaraze odnosio se i na pozitivne rezultate brzih antigenskih testova. Ovom promjenom je uklonjena nužnost daljnjih potvrda, koje su građanima stvarale poteškoće i neizvjesnost (<https://www.ilsole24ore.com/>, 18.07.2021.). Porastom broja slučajeva u studenom, talijanska vlada je donijela dekret kojim je država podijeljena na tri zone: žutu, narančastu i crvenu. Kasnije je uvedena i bijela oznaka za regije najnižeg rizika, odnosno regije koje imaju manje od 50 slučajeva zaraze na 100 000 stanovnika tri tjedna uzastopno. Žute regije su označavale područja umjerenog rizika, narančaste srednjeg do visokog rizika, a crvene regije su predstavljale područja visokog rizika. Izvanredno stanje u Italiji je zadržano do kraja travnja 2021. Za vrijeme izvanrednog stanja uveden je policijski sat na nacionalnoj razini, a osobama iz crvenih i narančastih regija je zabranjeno putovanje izvan svojih regija. U bijelim regijama mjere skoro nisu ni postojale, već su postojale preventivne higijenske mjere i preporuke. Najbolji primjer razlika između regija je način provođenja nastave. Naime, škole i vrtići u bijelim regijama nisu imali nikakvih zabrana te se nastava odvijala uživo. Unutar žutih i narančastih regija, nastave se odvijala na daljinu za više razrede³, dok se za niže razrede i vrtiće mogla održavati uživo, no maske su bile obavezne. Nastava se u crvenim regijama smjela održavati samo na daljinu (<https://eurohealthobservatory.who.int/home>, 18.07.2021.).

Austrijska vlada je, također, prenijela službene savjete o nošenju maski, fizičkoj udaljenosti i pranja ruku. Od 10. ožujka 2020. događaji na otvorenom ograničeni su na 500 osoba, a događanja na zatvorenom na 100 osoba. Od 16. ožujka 2020. uveden je policijski sat te je napuštanje doma bilo dozvoljeno samo u izvanrednim situacijama poput pružanja pomoći osobama u nevolji i odlaska na sprovod. Dopušten je i izlazak zbog kupovine namirnica i zbog neodgodivih poslovnih obaveza (<https://www.sozialministerium.at/>, 10.02.2021.). Pomoću aplikacije austrijskog cvenog križa '*Stopp Corona*' omogućeno je brže praćenje kontakta zaraženih osoba. Uz testiranje osoba koje su pokazivale simptome zaraze bolesti COVID-19, provedeno je i neselektivno testiranje zdravstvenih djelatnika i građana kako bi se dobila točnija slika širenja bolesti. S ciljem da se osnaži položaj austrijskog turizma, ministarstvo turizma omogućilo je besplatno testiranje svim turističkim djelatnicima u smještajnim objektima

³ Talijanski obrazovni sustav dijeli se na primarno i sekundarno obrazovanje. Primarno pohađaju djeca od šeste godine života. Sekundarno se dijeli na srednju školu, koju pohađaju djeca s navršениh 11 godina, i višu školu koju pohađaju djeca s navršениh 14 godina. Sekundarno obrazovanje završava s navršениh 19 godina (<https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/>, 18.07.2021.).

(<https://bmlrt.gv.at/>, 10.02.2021.). U svrhu povećanja broja testiranja i zaustavljanja velikih povremenih kampanja nesektivnog testiranja, Austrija je uvela mjere besplatnog testiranja. Poseban naglasak je stavljan na domove za stare i nemoćne osobe i škole. U školama su mlađa djeca testirana dva puta tjedno, a starija jednom tjedno. Uvedeni su besplatni antigenski testovi u ljekarnama, kao i testiranje na fiksnim mjestima za testiranje. Oba postupka su besplatna nakon registracije. Mobilni timovi za testiranje organizirani su uz pomoć telefonske linije 1450, korišteni su za praćenje kontakata zaraženih osoba. Austrijska strategija testiranja bazira se na tri stupa: testiranja pokrenuta od strane javnog autoriteta, posebni programi nadzora uz pomoć testiranja i nadziranje cjelokupnog stanovništva pomoću lakodostupnih i raznovrsnih načina testiranja. Obje vrste testova, antigenski i PCR, bilježe se u nacionalni epidemiološki sustav (<https://www.sozialministerium.at/>, 20.07.2021.). Od siječnja 2021. za ulazak u Austriju potrebna je elektronička registracija, kojom se dobiva predputno odobrenje, koje se mora pokazati na graničnom prijelazu.

Slovenska vlada započela je s preporukama o nošenju maski, fizičkoj udaljenosti i pranju ruku, od 27. siječnja 2020., dok bolesti COVID-19 nije bilo na slovenskom teritoriju. Epidemija je proglašena 12. ožujka 2020. u 18:00 sati, te je tad aktiviran 'Nacionalni plan o zaštiti i spašavanju zdravlja i života ljudi u slučaju epidemije ili pandemije', usvojen 2016. (http://www.sos112.si/slo/tdocs/epidemija_pandemija.pdf, 10.02.2021.). Osnovana je i savjetodavna komisija, sastavljena od specijalista za zarazne bolesti, pulmologa, mikrobiologa i epidemiologa. Okupljanja su ograničena na 500 osoba, a kasnije je broj smanjen na 100 osoba. Od 16. ožujka 2020. građani su pozvani da ostanu u svojim domovima, obustavljen je javni prijevoz, zatvorene su obrazovne institucije, zatvoreni su kafići i restorani (osim dostave). Nakon 23. ožujka 2020. uvedene su kazne od minimalno 400 € u slučaju nepoštivanja propisane fizičke distance. Od 29. ožujka 2020. zabranjeno je napuštanje općina, osim u slučajevima izvanrednih situacija, odlaska na posao i dolaska s posla, diplomatskih i sudskih obaveza. Isti dan je donesena i odluka o obveznom nošenju rukavica i maski u zatvorenim prostorima. Početkom lipnja 2020. godine, Slovenija je započela s otvaranjem svojih granica, prva država s kojom su otvorene granice bila je Hrvatska, a potom Austrija i Italija. No, Hrvatska je već u kolovozu 2020. dospjela na listu zemlja visokog rizika, zbog povećanog broja zaraženih. Svi slovenski građani su dobili upozorenje da će se tri dana nakon objave početi primjenjivati mjera obavezne samoizolacije po povratku iz zemalja visokog rizika, kojima je pripadala i Hrvatska. Tijekom jeseni i zime nastavljen je period zatvaranja u kojemu su uvedena mnogobrojna ograničenja i zabrane kao u prvom valu. U lipnju 2021. Slovenija je proglasila kraj epidemije,

objava je došla nakon značajnog pada u broju zaraženih i pozitivnih COVID testova. Iako je proglašen kraj epidemije, mjere i ograničenja su ostala na snazi kako bi se naglasila važnost održavanja osobne odgovornosti (<https://eurohealthobservatory.who.int/home>, 23.07.2021.). Tijekom razdoblja službene epidemije slovenska strategija borbe protiv širenja bolesti COVID-19 oslanjala se na mnogobrojne socio-ekonomske mjere koje su bile dio anti korona paketa. Paketi su sadržavali splet socijalnih ograničenja i mjera, ali i ekonomske mjere pomoći gospodarstvu. Posebni naglasak stavljen je na mjere pomoći najpogođenijim gospodarskim sektorima kao i individualnim građanima. Paketi su pružali povoljne, državno sponzorirane, kredite za velika, srednja, mala i mikro poduzeća. Uz kredite država je pružala stopostotnu isplatu plaće za zaposlenike koji su morali otići u izolaciju zbog kontakta sa zaraženom osobom na radnom mjestu. Jednokratna novčana pomoć dodijeljena je svim građanima Slovenije, 200 eura dodijeljeno je svim punoljetim, a 50 eura svim maloljetim građanima. Država je za svako dijete rođeno tijekom epidemije roditeljima dodijelila 500 eura. Za vrijeme trajanja epidemij Slovenija je imala osam anti korona paketa (<http://www.interregeurope.eu/oss/>, 23.07.2021.).

2.3. Odgovor Ujedinjenog Kraljevstva i Sjedinjenih Američkih Država na pandemiju tijekom 2020. i 2021. godine

UK i SAD predstavljaju najveća emitivna tržišta za RH izvan EU.⁴ Na dan 31. siječnja 2020. zabilježen je prvi potvrđeni slučaj zaraze virusom SARS-CoV 2 na području UK. U ožujku iste godine, donji dom parlamenta donio je akcijski plan u kojemu su predstavljene sve važne informacije. U planu je opisan dotadašnji tijek epidemije i sve informacije o virusu, koje su tada bile poznate. Uz navedeno, predstavljeni su principi kojima će se UK voditi prilikom planiranja svoje strategije borbe sa širenjem virusa. Principi su se odnosili na očuvanje povjerenja institucija i osoba koje ih predstavljaju, omogućavanje dovoljno ljudskih i materijalnih resursa za sve organizacije koje se izravno bave borbom protiv širenja zaraze, održavanje uloge aktivnog sudionika na svjetskoj razini kroz suradnju sa svim relevantnim međunarodnim organizacijama i osiguravanja dostojanstvenog tretmana za sve oboljele, bez obzira na težinu njihovog zdravstvenog stanja. Određene su i faze u kojima će se provoditi suzbijanje širenja zaraze unutar UK, one su podijeljene na obuzdavanje, odgađanje, istraživanje i ublažavanje

⁴ Referendum o izlasku iz unije održan je u lipnju 2016. godine, rezultati su bili u korist izlaska iz unije, 51,89% građana glasalo je za izlazak. Četiri godine nakon održavanja referenduma, sporazum o raskidu članstva ratificiran je u parlamentu UK 23. siječnja 2020. i u parlamentu EU 30. siječnja 2020. Sporazum o raskidu stupio je na snagu u 23:00 sata 31. siječnja 2020. i time je UK postala prva država koja je napustila EU (<https://www.bbc.com/news>, 27.07.2021.).

posljedica širenja zaraze. Obuzdavanje se odnosi na ranu detekciju slučajeva te sprječavanje povećanog širenja virusa među populacijom na određenom području. Odgađanje se odnosi na usporavanje širenja unutar zemlje, a u slučaju da se širenje ne može obuzdati tada je cilj postizanje vrhunca zaraze izvan hladnijeg dijela godine. Faza istraživanja odnosi se na bolje upoznavanje virusa i djelovanja koje mogu umanjiti njegov utjecaj na stanovništvo UK. Odnosi se i na inovativno korištenje dijagnostike, lijekova i cjepiva, te na korištenje dokaza iz prakse kao osnovicu iz koje se mogu graditi najefikasniji modeli njege. Ublažavanje se odnosi na brigu o zaraženim, poseban naglasak stavljen je na brigu o hospitaliziranim zaraženim osobama, kao i o cjelokupnom zdravstvenom sustavu (<https://www.gov.uk/coronavirus>, 27.07.2021.). Navedene faze postavljene su na načelu fleksibilnosti kako bi se mogle prilagođavati novonastalim situacijama. Tako je u svrhu sprječavanja povećanog širenja najavljeno zatvaranje teretana, pubova, restorana, noćnih klubova, kina, javnih ustanova i škola. Stroge mjere ograničavanja kretanja trajale su kroz cijeli travanj i sve do početka svibnja. U navedenom periodu broj umrlih od bolesti COVID-19 u UK bio je najviši u Europi i drugi u svijetu (<https://www.cnbc.com/world/?region=world>, 29.07.2021). Krajem svibnja započelo je postepeno popuštanje mjera i ograničenja, dopuštene su rekreacijske aktivnosti na otvorenom, povratak na poslove koji se ne mogu obavljati na daljinu. Lipanj je označilo postepeno otvaranje škola, prvo za mlađu pa za stariju djecu, a otvorene su i trgovine koje se nisu smatrale nužnima. U srpnju se nastavilo otvaranje, te su na red došli pubovi, restorani i kafići, a u istom mjesecu predstavljen je plan za obnovu od COVID-19. Plan navodi kako je daljnji cilj izbjegavanje ponovnog cjelokupnog zatvaranja stanovništva i gospodarstva, već će se ono koristiti na manjoj razini. Na određenom kritičnom području, zatvaranje, kao i mjere ograničenja, bit će mehanizmi upravljanja zarazom. Vladin cilj je, selektivnim i područno ograničenim zatvaranjem, spriječiti zarazu na način koji će što manje poremetiti svakodnevnicu cjelokupnog stanovništva države. Predstavljen je i okvir obuzdavanja, njime se daju nove ovlasti jedinicama lokalne samouprave. Ovlasti uključuju ukidanje javnih događanja i zatvaranje javnih prostora, sve u cilju brže reakcije obuzdavanja potencijalnih žarišta. Iako je tijekom kolovoza došlo do dodatnog ukidanja mjera, zabrana i ograničenja, u planu se navodi kako se cjelokupna javnost treba pripremiti za zimu u kojoj se očekuje ponovni rast broja zaraženih. Javnost se poziva da se pridržava uputa o osobnoj odgovornosti i higijeni, ali i da se kućanstva opreme potrebnom zaštitnom opremom i potrošnim materijalom kako bi se na zimu izbjegla panika koja je zavladała tijekom prvog vala (<https://www.gov.uk/coronavirus>, 30.07.2021.). U rujnu i listopadu došlo je do velikog povećanja u broju zaraženih, a ovlasti koje su dane jedinicama lokalne samouprave pokazale su se neefikasnim. Sredinom listopada sustav lokalnih zatvaranja

te većih ovlasti jedinica lokalne samouprave zamijenjen je sustavom rangiranja pomoću tri razine. Prva razina odnosila se na cijelu Englesku, osim na područjima koja su svrstane pod razine dva i tri. Prva razina označavala je umjerenu opasnost od COVID-19 bolesti. U područjima pod prvom razinom važio je policijski sat nakon 22:00 te je većina gospodarskih objekata mogla raditi, ali samo do policijskog sata. Područja svrstana pod drugu razinu bila su podložna istim pravilima za gospodarske objekte kao i područja prve razine, ali najznačajnija razlika vidjela se u ograničenju dozvoljenog broja okupljenih. Na područjima pod drugom razinom dopuštena su samo privatna okupljanja na privatnom otvorenom prostoru, privatna okupljanja na otvorenom prostoru i javna okupljanja na otvorenom prostoru, ali broj je bio ograničen na šest osoba za sve dopuštene vrste okupljanja. Za treću razinu vrijedila su ista ograničenja u gospodarstvu, ali je bilo dozvoljeno samo javno okupljanje, do šest osoba, na otvorenom prostoru (<https://www.theguardian.com/international>, 01.08.2021.). Sustav baziran na tri razine napušten je početkom studenog i zamijenjen je novim, drugim, nacionalnim zatvaranjem. No, početkom prosinca na snagu ponovno stupa sustav s tri razine, a 20. prosinca 2020. zakonskom regulativom određena je i nova četvrta razina. Ponovno uvedene razine imale su oznake srednjeg, visokog, vrlo visokog rizika i ostanite kod kuće. Četvrta razina, ostanite kod kuće, ograničila je okupljanja na samo dvije osobe i samo na javnom otvorenom prostoru. Ograničenja gospodarskih subjekata bila su rigoroznija, raditi su smjeli samo nužni gospodarski subjekti. Sustav s četiri razine upotrebljavao se sve do kraja ožujka (<https://www.ageuk.org.uk/>, 01.08.2021.). UK je postala prva država u svijetu koja je odobrila cjepivo protiv bolesti COVID-19, cjepivo *Comirnaty* tvrtke *Pfizer-BioNTech*. Kombinacijom kampanje cijepljenja, kao i selektivnim cijepljenjem građana po prioritetnim skupinama, i sustavom četiri razine, UK je uspjela spustiti negativni trend te smanjiti smrtnost i hospitalizacije.

Prvi potvrđeni slučaj zaraze virusom SARS-CoV 2 unutar SAD-a zabilježen je 21. siječnja 2020. Dan ranije, *Centers for Disease Control and Prevention* (u daljnjem tekstu CDC) naložio je zračnim lukama *John Fitzgerald Kennedy International*, *San Francisco International* i *Los Angeles International* da započnu s provjeravanjem putnika zbog mogućeg širenja virusa (<https://www.ajmc.com/>, 04.08.2021.). Dana 30. siječnja 2020. WHO je epidemiju koronavirusa⁵ proglasio javnozdravstvenom prijetnjom od međunarodnog značaja. Idući dan SAD je donio odluku o obaveznoj četrnaestodnevnoj karanteni za sve svoje građane koji se u

⁵ Službeno ime bolesti, koju uzrokuje SARS-CoV 2, WHO je predstavio 11. veljače 2020. Izabrano je ime COVID-19 koje nije imalo asocijacije prema skupini ljudi, geografskoj lokaciji i životinjama koje bi se mogle povezivati s virusom (<https://www.nytimes.com/>, 04.08.2021.).

državu vraćaju s područja NR Kine, svim ostalim putnicima zabranjen je ulazak u SAD. Svi zrakoplovi koji su stizali u SAD iz NR Kine preusmjereni su na unaprijed predviđene zračne luke gdje su pripremljeni ljudstvo i resursi za prijem potencijalno zaraženih putnika (<https://www.wsj.com/>, 04.08.2021.). Sredinom ožujka predstavljene su preporuke od strane CDC-a o ograničavanju broja okupljenih na 50 osoba. No, svaka savezna država mogla je samostalno donositi mjere i ograničenja. Na federalnoj razini, u ožujku je donesen paket mjera *Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act* (u daljnjem tekstu CARES Act), namjenjen primarno financijskoj pomoći građanima. Određeno je da će svim američkim građanima koji zarađuju manje od 75 000 dolara godišnje, biti dodijeljeno 1 200 dolara savezne pomoći. Za sve osobe koje zarađuju više od 75 000 dolara godišnje, iznos savezne pomoći bio je manji od 1 200 dolara. Sva kućanstva koja imaju djecu dobila su dodatnih 500 dolara po djetetu. Paket pomoći donesen je bilateralnom suradnjom demokrata i republikanaca (<https://thehill.com/>, 04.08.2021.). Iako je određivanje mjera i ograničenja prepušteno saveznom državama, federalna vlast pomagala je u slučajevima kada infrastruktura same savezne države nije bila dostatna. Najbolji primjer je savezna država New York, odnosno grad New York koji se suočio s velikim porastom zaraženih, što je poprilično opteretilo zdravstveni sustav. New York je najnapućeniji grad u SAD-u te nije iznenađujuće da se veliki porast u broju slučajeva nije mogao rješavati s infrastrukturom i resursima same savezne države i grada.⁶ Američki predsjednik Donald J. Trump poslao je, početkom travnja, 1 000 pripadnika vojnog medicinskog osoblja kako bi pomogli u rješavanju krize. Guverner savezne države New York, Andrew Cuomo, izjavio je kako je potrebno 30 000 medicinskih ventilatora kako bi se uspješno borili protiv zaraze na razini cijele savezne države (<https://eu.usatoday.com/news/>, 04.08.2021.). Tijekom ožujka, uvedena je zabrana putovanja između država članica EU, UK, Kanade i Meksika s SAD-om. U periodu od 20. ožujka do 07. travnja skoro sve savezne države su uvele neki oblik zatvaranja u kojemu su pozvali svoje građane da ostanu u svojim kućama.⁷ U svibnju je predsjednik Donald J. Trump predstavio model javno-privatnog partnerstva, nazvanog *Operation Warp Speed*. Cilj operacije bio je brzo otkrivanje i distribuiranje sigurnih i učinkovitih cjepiva do siječnja 2021. Kako bi se postigao cilj operacije osigurana je potpora farmaceutskim kompanijama u istraživanju i razvoju više potencijalnih cjepiva, osigurana je potpora u širenju proizvodnih kapaciteta za odabrane proizvođače, pripremljena je pomoć u organizaciji *Food and Drug*

⁶ Najnapućeniji grad SAD-a u 2016. bio je New York sa 28 211 osoba na kvadratnu milju, slijedeći najnapućeniji bio je San Francisco s 18 581 osoba na kvadratnu milju (<https://www.governing.com/>, 04.08.2021.).

⁷ Savezne države Arkansas, Iowa, Nebraska, Sjeverna Dakota i Južna Dakota nisu pozvale svoje građane da ostanu kod kuće, zbog ruralnog karaktera navedenih saveznih država (<https://www.nytimes.com/>, 04.08.2021.).

Administration (u daljnjem tekstu FDA) za istovremeni proces provjere kliničkih istraživanja od prve do treće faze za ona cjepiva koja obećavaju najveću učinkovitost (<https://www.hhs.gov/>, 04.08.2021.). Operacija je inicijalno financirana od strane američkog kongresa, s deset milijardi dolara. Sredstva su alocirana iz paketa financijske pomoći CARES Act. Kongres je dodatnih šest i pol milijardi dolara alocirao kroz *Biomedical Advanced Research and Development Authority*. Iznos alociranog novca narastao je na 18 milijardi dolara do listopada 2020. (<https://www.hhs.gov/>, 04.08.2021.). Iako je operacija *Warp speed* nastojala, što je moguće više, ubrzati razvoj i distribuciju cjepiva, SAD se nije pridružio međunarodnoj inicijativi COVID-19 *Vaccines Global Access* (u daljnjem tekstu Covax). Razlog ne pridruživanja povezan je s odlukom predsjednika Donalda J. Trumpa o prekidu financiranja WHO-a. Odluka je donesena zbog kritika SAD-a prema WHO-u zbog načina na koji se WHO nosio s pandemijom u prvih nekoliko mjeseci (<https://thehill.com/>, 06.08.2021.). Na dan 03. Studenog 2020. U SAD-u su održani predsjednički izbori na kojima je pobijedio Joseph R. Biden, predstavnik Demokratske stranke. Pobijedio je s 51,3% glasova, a protukandidat mu je bio tadašnji američki predsjednik Donald J. Trump. Izbore je obilježila pandemija te je zabilježen najveći broj glasova osoba koje su koristile dopisno glasovanje. Broj dopisnih glasova iznosio je čak 41,23% ukupnih glasova ili 65 487 735 dopisnih od ukupno 158 831 694 glasova.⁸ Promjena predsjednika donijela je drukčiju strategiju u borbi protiv pandemije. Prvi dan predsjedništva, produžen je moratorij na otplatu studentskih kredita do rujna 2021., idući dan potpisano je 8 izvršnih zapovijedi, dvije direktive i jedan memorandum. Najvažnije stavke potpisanih dokumenata bile su priključivanje SAD-a Covax programu, pod vodstvom WHO-a i ponovno financiranje WHO-a. Nova administracija predstavila je *Plan to beat COVID-19*, plan se sastojao od sedam točaka. Prva točka odnosila se na pružanje kontinuiranog, kvalitetnog i besplasnog testiranja za sve građane. Druga točka odnosila se na rješavanje problema nestašice potrošne zaštitne opreme, poput maski. Treća točka oslanja se na pružanje jasnih, konstantnih i dokazanih smjernica kako bi se zajednicama olakšalo nošenje s pandemijom. Četvrta točka stavlja naglasak na distribuciju cjepiva koja mora biti efikasna i pravedna. Peta točka odnosi se na zaštitu starije populacije američkih građana, ujedno i prioritetne skupine za primanje cjepiva. Točka šest odnosi se na obnovu i razvoj sigurnosnih barijera koje će u budućnosti pomoći u predviđanju, prevenciji i ublažavanju pandemijskih prijetnji. Posljednja točka odnosi se na uvođenje obaveznog nošenja maski, kako bi se navedeno ostvarilo zacrtana je potreba kontinuirane suradnje s guvernerima saveznih država te aludiranje na svijest američkih građana

⁸ Impact of COVID-19 on the 2020 US presidential election, Kate sullivan, 2020. (dostupno na <https://www.idea.int/sites/default/files/impact-of-covid-19-on-the-2020-us-presidential-election.pdf>) 06.08.2021.

o preuzimanju osobne odgovornosti u borbi s pandemijom (<https://www.whitehouse.gov/>, 06.08.2021.). Nova administracija nastavila je distribuciju cjepiva diljem zemlje, iako je ime *Operation Warp Speed* uklonjeno. Mnoge savezne države započele su sa otvaranjem, zahvaljujući cijepljenju i padu broja zaraženih. Prijašnje restrikcije za putnike zračnim prometom nisu se ponovno uvodile, već su ih zamijenila pojednostavljena pravila o negativnim COVID testovima i potvrdama o cijepljenju.

2.4. Odgovor Republike Hrvatske na pandemiju tijekom 2020. i 2021.

Prvi slučaj zaraze virusom SARS-CoV 2 u RH, detektiran je 26. veljače 2020., riječ je o osobi koja je virus donijela prilikom povratka iz Italije.⁹ Prije pojave virusa, Ministarstvo zdravstva je izdale višjejezični letak s informacijama o bolesti COVID-19 za putnike u Kinu. Nakon što se virus proširio iz NR Kine u Europi svijet, RH je započela proces repatrijacije¹⁰ svojih stanovnika. Primjer međunarodne suradnje u procesu repatrijacije je povratak 250 osoba iz NR Kine, zrakoplovom francuske vojske. Putnici su sletili u vojnu zračnu luku Marseilla gdje su zadržani u izolaciji na 14 dana. Među 250 putnika bila su i četiri državljanina RH (<https://www.koronavirus.hr/>, 11.02.2021.). Zbog velikog broja dnevnih migracija iz Istarske županije u Italiju, 09. ožujka 2020. uvedena je četrnaestodnevna karantena za sve osobe koje su prilikom ulaska u RH došle iz ili su u posljednja dva tjedna posjetile Italiju, Iran, Kinu i Južnu Koreju.¹¹ Dva dana kasnije, 11. ožujka 2020., proglašena je epidemija COVID-19 bolesti u RH. Pet dana nakon proglašenja epidemije, na snagu je stupila odluka Vlade RH o obustavi nastave u školama i na fakultetima. Zatvoreni su i dječiji vrtići, osim za djecu roditelja koji ih ne mogu čuvati kod kuće.

Od ponoći 19. siječnja 2020. na snagu su stupile odluke Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu SCZ RH) u svrhu sprječavanja širenja zaraze virusom SARS-CoV 2. Doneseno je 66 mjera koje su se odnosile na zabrane javnih okupljanja i sportskih događaja, obustavljanje rada sportskih i rekreacijskih centara, kao i vjerskih okupljanja. Obustavljen je rad autoškola i škola inozemnih jezika, održavanje dječjih i ostalih radionica i rad plesnih škola. Obustavljen je rad ugostiteljskih objekata uz iznimku za usluge pripremanja i dostave hrane,

⁹ Prva tri mjeseca COVID-19 u Hrvatskoj, Sloveniji, Srbiji i Federaciji Bosne i Hercegovine – komparativna analiza mjera za suzbijanje bolesti (dostupno na <https://hrcak.srce.hr/>, 11.02.2021.)

¹⁰ Repatrijacija se odnosi na mirnodropski povratak građana u vlastitu domovinu. Za vrijeme pandemije bolesti COVID-19 odnosi se na pothvate vlada koje su svoje građane prevozile iz vrlo zaraženih područja u svoju državu.

¹¹ Italija je u to vrijeme imala najveći broj zabilježenih slučajeva COVID-19 bolesti u EU. Kina, Iran i Južna Koreja su bile u svjetskom vrhu po broju zabilježenih slučajeva zaraze COVID-19 bolesti

usluge smještaja i rada pučkih i studentskih kuhinja (<https://vlada.gov.hr/>, 11.02.2021.). Donesena je i privremena zabrana kretanja osoba preko graničnih prijelaza. Nabrojene mjere su donese u trajanju od 30 dana, a za provedbu su zaduženi stožeri civilne zaštite jedinica lokalne i područne samouprave (<https://vlada.gov.hr/>, 11.02.2021.). Od 23. ožujka 2020. donesena je odluka o zabrani napuštanja mjesta prebivališta i stalnog boravka. U isto vrijeme započela je medijska kampanja pod sloganom 'Ostanimo doma'. Cilj kampanje bio je podsjećati građane da svojim ostankom kod kuće mogu pomoći u sprječavanju širenja bolesti COVID-19 i poboljšanju epidemiološke situacije.

U svrhu pravovremenog i ispravnog pružanja informacija o širenju bolesti, SCZ RH donio je odluku o održavanju tiskovnih konferencija svaki dan u 14:00. Pokrenute su Facebook i Instagram inozemnice SCZ RH, kao i službena web inozemnica Vlade RH koronavirus.hr. Web inozemnica je pokrenuta kako bi se postignulo objedinjenje svih informacija koje se odnose na epidemiju virusa SARS-CoV 2 (<https://vlada.gov.hr/>, 12.02.2021.). S ciljem rasterećivanja epidemiologa i cjelokupnog zdravstvenog sustava, Vlada RH je 14. ožujka 2020. predstavila prvog digitalnog koronavirus asistenta, nazvanog Andrija. Građani su s 'Andrijom' mogli komunicirati pomoću *WhatsApp* aplikacije. Koristeći se aplikacijom građani su mogli prepoznati simptome bolesti COVID-19 bez odlaska liječniku, te je aplikacija sadržavala potrebne poveznice i brojeve relevantnih institucija (<https://vlada.gov.hr/>, 12.02.2021.). Osobama kod kojih je potvrđena zaraza virusom SARS-CoV 2 određuje se mjera izolacije i duljina trajanja može biti od deset do četrnaest dana. Samoizolacija se odnosi na odvajanje osobe za koju se sumnja da je zaražena koronavirusom, duljina samoizolacije iznosi četrnaest dana koliko traje inkubacija virusa SARS-CoV 2. Osoba koja se nalazi u samoizolaciji ili izolacije ne smije napuštati prostoriju ili stambenu jednicu u kojoj se izolira i ne smije ostvarivati fizički kontakt sa svojim ukućanima i drugim osobama (<https://www.hzjz.hr/>, 13.02.2021.). U jeku zabrane kretanja i provođenja strogih mjera suzbijanja širenja epidemije, Zagreb je pogodio potres jačine 5,5 prema Richterovoj ljestvici. Potres je prouzrokovao veliku materijalnu štetu te je smrtno stradala jedna osoba. Usprkos potresu, epidemiološka situacija se krajem travnja poboljšala te se krenulo u postepeno popuštanje mjera. Od 27. travnja 2020. dopušten je rad javnog gradskog prijevoza, a od 03. svibnja 2020. krenulo je otvaranje frizerskih salona, trgovina i dječijih igrališta. Granični prijelazi RH otvoreni su 09. svibnja 2020., odnosno 74 dana nakon što je zabilježen prvi slučaj bolesti COVID-19 u RH.¹² S popuštanjem mjera i

¹² Prva tri mjeseca COVID-19 u Hrvatskoj, Sloveniji, Srbiji i Federaciji Bosne i Hercegovine – komparativna analiza mjera za suzbijanje bolesti, dostupno na <https://hrcak.srce.hr/>, 13.02.2021.).

otvaranjem graničnih prijelaza RH je započela s pripremama za vrlo neizvjesnu turističku sezonu. Dva dana nakon otvaranja graničnih prijelaza SCZ RH ukinuo je zabranu o napuštanju mjesta boravišta i prebivališta. Tijekom ljeta nije bilo značajnog porasta u broju zaraženih, značajni porast zabilježen je krajem rujna i nastavio se u listopadu 2020. Kao odgovor na porast u broju zaraženih, SCZ RH donio je 25. listopada 2020. Odluku o nužnim epidemiološkim mjerama radi sprječavanja prijenosa bolesti COVID-19 putem okupljanja. Odlukom je broj okupljenih osoba na javnim događanjima ograničen na 50, za svadbene svečanosti i pogrebe, posljednje ispraćaje i polaganja urni na 3. Vrijeme trajanja javnih događanja, okupljanja i svečanosti ograničeno je do 22:00 sata, iznimka su svadbe svečanosti koje mogu trajati do 00:00 sata. Uvedena je i zabrana prodaje alkoholnih pića u vremenu od 00:00 do 06:00 sati. Svi organizatori javnih i privatnih okupljanja, na kojima se očekuje prisustvo više od 15 osoba, zaduženi su za vođenje evidencije uzvanika, te čuvanje navedene evidencije najmanje 14 dana (<https://www.nn.hr/>, 10.08.2021.). Krajem studenog došlo je do pooštavanja mjera zbog nedvoljnog pada broja zaraženih. Novim mjerama zabranjena su sva okupljanja i događaji s više od 25 osoba, na privatnim okupljanjima dopušteno je najviše deset osoba. Obustavljene su svadbene svečanosti, a na pogrebima, posljednjim ispraćajima i polaganjima urni dozvoljeno je najviše 25 osoba. Obustavljena su i sportska natjecanja, kao i rad restorana i kafića, osim u hotelima i kampovima. Popunjenost javnog prijevoza ograničena je na 40% ukupnog kapaciteta. Radno vrijeme pekarnica i trgovina koje prodaju kruh ograničeno je do 22:00 sata. Obustavljen je rad teretana, fitness-centara, plesnih škola i zborova. Svim građanima preporučeno je da rade od kuće i u smjenama (<https://dnevnik.hr/>, 10.08.2021.). Zbog nadolazećih blagdana i bojazni da će obiteljska druženja, potencijalna spontana javna okupljanja i vjerska slavlja dovesti do porasta broja zaraženih, dana 18. prosinca 2020. SCZ RH donio je odluku o zabrani napuštanja županije u kojoj se nalazi mjesto prebivališta ili boravišta. Slična mjera koja je primjenjivana za vrijeme prvog vala pokazala se neučinkovinom zbog prevelikog broja općina i gradova unutar RH. Stoga je nova mjera kretanje građana ograničila na županiju u kojoj se nalazi mjesto prebivališta ili boravišta (<https://civilnazastita.gov.hr/>, 10.08.2021.). Odluka o zabrani napuštanja županije prema mjestu prebivališta ili boravišta u RH stavljena je izvan snage 29. prosinca 2020. Razlog ukidanja odluke je niz potresa koji su pogodili područje Banovine. Prvi potres jačine 5.0 prema Richteru i epicentrom kod grada Petrinje dogodio se dana 28. prosinca 2020. Sljedeći potres jačine 6.2 prema Richteru i epicentrom pokraj Petrije dogodio se dana 29. prosinca 2020. (<https://www.pmf.unizg.hr/geof>, 10.08.2021.). U potresima je živote izgubilo sedam, a ozlijeđeno je 26 osoba (<https://www.jutarnji.hr/>, 10.08.2021.). Materijalna šteta procijenjena je na 41,6 milijardi kuna

(<https://vijesti.hrt.hr/>, 10.08.2021.). Nakon potresa i ukidanja odluke o zabrani napuštanja županije prema mjestu prebivališta i boravišta u RH više nije bilo strožih mjera i zatvaranja. Zadržane su mjere uvedene krajem studenog te su se postepeno popuštale i pooštravale ovisno o epidemiološkoj situaciji u pojedinačnim župajama. S dolaskom cjepiva RH je započela kampanju cijepjenja, a s dolaskom toplijeg vremena i pada u broju zaraženih došlo je do velikog popuštanja mjera ususret turističkoj sezoni.

2.5. Cjepivo protiv SARS-CoV 2 virusa, protokoli i stanje procijepljenosti

Otkriće cjepiva protiv SARS-CoV 2 ključan je faktor u borbi protiv širenja pandemije, razvoja novih mutacija i ukidanje epidemioloških mjera. Cjepivo naziva *Comirnaty* proizvođača *BioNTech* i *Pfizer*, prvo je cjepivo odobreno na području Europske unije (u daljnjem tekstu EU) od strane Europske agencije za lijekove (u daljnjem tekstu EMA – *European medicines agency*) dana 21. prosinca 2020. godine. Nakon *Comirnaty*, slijedilo je cjepivo naziva *Spikevax* proizvođača *Moderna Biotech Spain.S.L.* koje je odobreno od strane EMA 6. siječnja 2021. godine. Cjepivo naziva *Vaxzevria* proizvođača *AstraZeneca* i Sveučilišta u Oxfordu, odobreno je od strane EMA 29. siječnja 2021. godine. Poslijednje cjepivo koje je odobreno od strane EMA za uporabu na području EU je cjepivo naziva COVID-19 *Vaccine Janssen* proizvođača *Janssen-Cilag International N.V.* Cjepivo je odobreno 11. ožujka 2021. godine (<https://www.halmed.hr/>, 14.07.2021.). Navedena četiri cjepiva koriste se u svrhu suzbijanja širenja pandemije bolesti COVID-19 na području EU i SAD¹³. Cjepiva *Comirnaty* i *Spikevax* sprječavaju infekciju na način da potiču stanice organizma da stvaraju protein šiljka, koji se nalazi na površini SARS-CoV 2. Imunološki sustav cijepljene osobe prepoznaje inozemni protein te počinje proizvoditi potrebna protutijela. Navedena cjepiva ovaj proces provode pomoću glasničke molekule ribonukleinske kiseline (u daljnjem tekstu mRNA – *messenger ribonucleic acid*), ona stanicama prenosi gensku uputu potrebnu za stvaranje proteina šiljka. Druga dva cjepiva, *Vaxzevria* i COVID-19 *Vaccine Janssen*, također potiču stanice da stvaraju protein šiljka kako bi imunološki sustav mogao imati pravilnu obranu od SARS-CoV 2. No, pristup je drukčiji, navedena cjepiva u sebi sadrže viruse iz porodice adenovirusa, koji nisu štetni za ljude, a u sebi sadrže gen koji stanice organizma potiče na stvaranje potrebnog proteina šiljka (<https://www.halmed.hr/>, 14.07.2021.). Tijekom lipnja 2020. Europska komisija donijela je EU *Vaccines Strategy* (EU strategiju cijepjenja) u kojoj su određeni ciljevi poput

¹³ U svijetu postoji još nekoliko cjepiva koja se koriste u svrhu suzbijanja širenja pandemije bolesti COVID-19, ali takva cjepiva još uvijek nisu odobrena od strane EMA i FDA, stoga se ne spominju u ovom radu.

osiguravanja kvalitete, sigurnosti i učinkovitosti cjepiva. Postavljen je i cilj o osiguravanju pravovremene dostupnosti cjepivu za građane EU uz brigu o globalnoj solidarnosti. Među ciljevima je naglašeno i osiguravanje poštene i efikasne raspodjele cjepiva između država članica te među populacijom unutar samih država članica. Naglasak je stavljen i na pravilno određivanje prioritetnih skupina kojima se najprije mora dostaviti cjepivo kako bi ih se zaštitilo od zaraze (https://ec.europa.eu/info/index_en, 14.07.2021.). Važno je naglasiti da države članice same određuju vrstu i načine dostave potrebnih količina cjepiva, dok se EMA i Europska komisija brinu da se ciljevi zajedničke strategije provode u svakoj državi članici. U SAD-u je razvoj cjepiva vođen pod operacijom *Warp speed*. Kao i EU, SAD je razvio strategiju distribucije cjepiva koja se oslanjala na suradnju s 42 000 ljekarni i postavljanje na desetke mjesta za masovno cijepljenje. Cjelokupna strategija oslanjala se na tri stupa: gradnju povjerenja dijeljenjem jasnih, cjelokupnih i točnih informacija o cjepivima, cijepljenje djelatnika u zdravstvenom sustavu i posljednji stup uključivanja zajednica i pojedinaca. Posljednji stup je najvažniji i uvelike ovisi o uspješnosti prva dva stupa (<https://www.cdc.gov/>, 15.07.2021.).

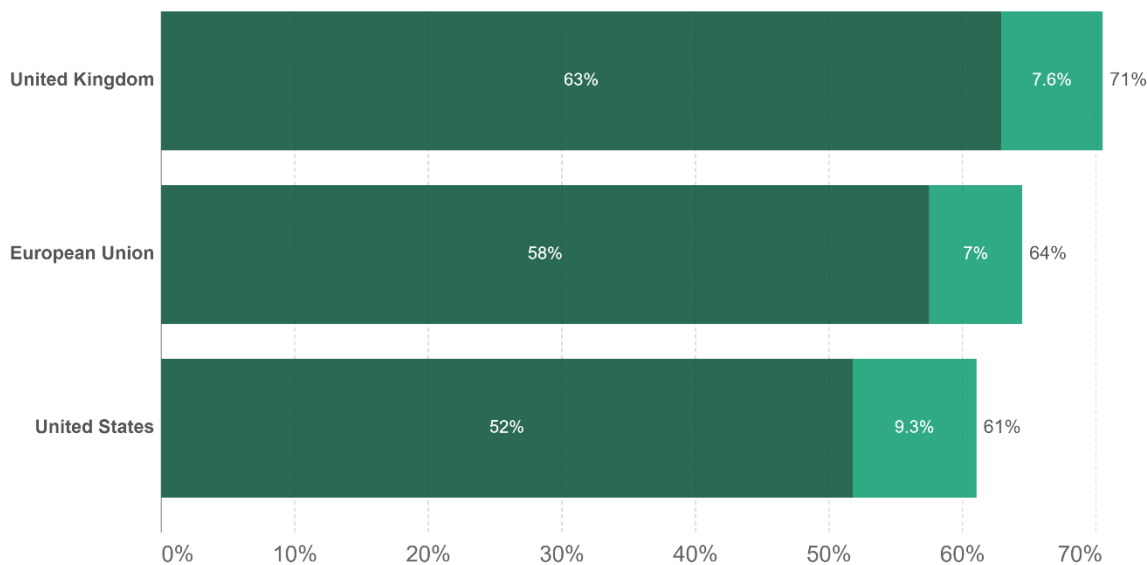
UK, SAD i EU imali su različite strategije u pregovorima o nabavi cjepiva. EU je nabavljala cjepivo za 37 država, 27 članica unije i 10 država koje nisu u uniji. No, usprkos veličini bloka bilo je mnogo kašnjenja u distribuciji na području EU. Problem je bio u manjku proizvodnih kapaciteta unutar EU i sporosti procesa odobravanja cjepiva. UK i SAD su ubrzali procese odobravanja i koristeći proizvodne kapacitete na svome tlu osigurali dostatne količine cjepiva. UK se oslanjala na englesko-švedsku tvrtku *AstraZeneca*, a SAD na američku tvrtku Pfizer. Iako je tvrtka *Pfizer* cjepivo proizvodila u suradnji s njemačkom tvrtkom *BioNTech*, početna proizvedena cjepiva brže su se dostavljala u SAD nego u EU (<https://www.politico.eu/>, 15.07.2021.). Unutar zajedničke nabave cjepiva zemalja EU, najveći udio u rezerviranim cjepivima za RH imalo je cjepivo tvrtke *AstraZeneca*. Stoga su se kao i u ostatku EU i u RH pojavila zaostajanja u dinamici isporuke. No, problem je riješen nakon povećane dinamike proizvodnje cjepiva tvrtki Pfizer-BioNTech i AstraZeneca. Uz navedeno RH je unutar susatava zajedničke nabave EU rezervirala više cjepiva tvrtke Pfizer-BioNTech, koje je u tom trenutku bilo dostupnije (<https://vlada.gov.hr/>, 15.07.2021.).

Share of people vaccinated against COVID-19, Aug 31, 2021

Alternative definitions of a full vaccination, e.g. having been infected with SARS-CoV-2 and having 1 dose of a 2-dose protocol, are ignored to maximize comparability between countries.

■ Share of people fully vaccinated against COVID-19 ■ Share of people only partly vaccinated against COVID-19

Source: Official data collated by Our World in Data. This data is only available for countries which report the breakdown of doses administered by first and second doses in absolute numbers.
CC BY

Slika 1. Udio osoba cijepjenih protiv bolesti COVID-19 do 31.08.2021.

Izvor: Our world in Data (datum pristupa, 01.09.2021.)

Slika 1. prikazuje postotke cijepjenih u odnosu na cjelokupno stanovništvo odabranih država, koji su primili prvu ili obje doze cjepiva protiv bolesti COVID-19. Od odabranih država UK prednjači sa 71% cijepjenih osoba, od ukupnog stanovništva čak je 63% osoba potpuno cijepjeno. Zatim slijedi EU sa 64% cijepjenih osoba, udio ukupnog stanovništva koje je potpuno cijepjeno iznosi 58%. Iz slike se također može zaključiti kako je inicijalno kašnjenje u nabavci i distribuciji cjepiva EU nadoknadila te se sada nalazi ispred SAD-a po postotku cijepjenih. SAD je na začelju odabranih država sa 61% cijepjenih osoba, od ukupnog stanovništva 52% je potpuno cijepjeno.

Od srpnja 2021. na području EU počela se primjenjivati Uredba o EU digitalnoj COVID potvrdi. EU digitalna COVID potvrda predstavlja dokaz o izvršenom cijepjenju protiv bolesti COVID-19, preboljenju bolesti COVID-19 ili posjedovanju negativnog rezultata testa. Osobe koje posjeduju potvrdu mogu slobodno putovati unutar EU područja te nisu dužni predati negativni COVID test ili samoizoliranja (https://ec.europa.eu/info/index_hr, 01.09.2021.). U RH su donese epidemiološke mjere prema kojima su dopušteni veći brojevi sudionika javnih događanja i okupljanja, ukoliko svi imaju COVID potvrde. Tako je za svadbene svečanosti s

više od 15 osoba propisano da svi okupljeni moraju imati COVID potvrde. Nužnost posjedovanja COVID potvrda propisana je i za održavanje sportskih događanja, mjera se odnosi na sve gledatelje i tehničko-organizacijsko osoblje (<https://vlada.gov.hr/>, 01.09.2021.). Francuska je uvela strože mjere prema kojima je COVID potvrda potrebna za ukrcaj na vlak, domaće letove, međugradske autobuse, kao i za ulazak u kafiće i restorane. Uz navedeno ranije je donesena mjera kojom je propisano kako je COVID potvrda potrebna za ulazak u kino, muzeje, sportska natjecanja i druga kulturna događanja (<https://www.dw.com/en/>, 01.09.2021.). Navedene mjere donesene su kako bi se potaknulo necijepljene osobe da se cijepe i da se smanji mogućnost širenja zaraze na većim okupljanjima.

3. TURIZAM REPUBLIKE HRVATSKE

U ovom poglavlju istražit će se povijesni razvoj turizma na području RH.

3.1. Povijest razvoja turizma do 1991.

Zahvaljujući geografskom položaju koji je kroz povijest bio mjesto susreta/sukoba brojnih kraljevina, carstava i općenito kultura, RH ima bogato povijesno naslijeđe. Područja Hrvatskog zagorja i središnje Hrvatske pripadaju srednjeeuropskom kulturnom utjecaju, koji se proširio utjecajem Austrije i Mađarske. Područja Podravine, Posavine, Slavonije i Srijema pripadaju kulturnom utjecaju europskog jugoistoka koji se proširio pomoću Osmanskog carstva. Područja Dalmacije, Istre, Hrvatskog Primorja i svi otoci pripadaju mediteranskom kulturnom utjecaju koji se širio prvenstveno pomoću Mletačke Republike. Različiti utjecaji doveli su do stvaranja jedinstvenih spomenika kulture, gastronomske ponude i običaja koji uz vrlo razvedenu obalu i 1244 otoka, otočića i hridi pridonosi posebnoj turističkoj ponudi.

Vukonić (2005) navodi da se povijesni razvoj turizma može podijeliti na pet faza koje se odnose na posebna razdoblja u povijesti do Domovinskog rata. Kronološkim redoslijedom Vukonić navodi prvu fazu razdoblja preteča ili pojava sličnih turizmu, drugu fazu znatizelje odnosno otkrivanje i začetak ozbiljnijeg turističkog razvoja, treću fazu od početka 20. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata, četvrtu fazu između dva svjetska rata i petu fazu nakon Drugog svjetskog rata. Šesta faza odnosi se na razdoblje nakon Domovinskog rata tj. faza oporavka i konsolidacije.

Prema Vukoniću (2005) moderni turizam bazira se na lukrativnim karakteru, te se istim ne mogu okarakterizirati događaji, pojave i radnje s kojima se susrećemo u istraživanju povijesti. Na primjer, ne možemo migracije pojava smatrati pretečom turizma. Postoje mnogi faktori koji su u prošlosti utjecali na ljude da privremeno promijene svoje stanište. Možemo navesti primjere na koje je utjecao čovjek i na koje je utjecala viša sila tj. prirodne pojave. Nedvojbeno je da su uvjeti i sama definicija stalnog životnog prostora u prošlosti bili drugačiji od modernog shvaćanja istog. Nasuprot tome, Vukonić (2005), navodi da su postojali izdvojeni slučajevi na području RH koji upućuju na sličnosti s današnjim shvaćanjem turizma. Tako navodi primjer Dioklecijanove palače na području današnjeg Splita. Palača je izgrađena za cara, na lokaciji koja je pružala mogućnost liječenja toplom mineralnom vodom. Navedeni oblik liječenja bio je

poznat i korišten diljem Rimskog carstva te je doprinjelo razvoju mjesta poput Varaždinskih Toplica. Tijekom stoljeća postepeno se razvijala kultura prijema gosta. Važno je spomenuti odluku dubrovačkog Senata iz 1347. u kojoj se navodi kako se unutar Sponze treba urediti *hospicij* za strance. Dubrovnik je važan u pokušaju pronalaska preteča razvoja turizma, tako su se do 1543. subvencionirale gostionice namijenjene smještaju gosta-putnika. Nažalost, zbog nesigurnosti i nerazvijenosti cestovne infrastrukture, austrijsko, mađarsko i talijansko plemstvo i imućniji građani zaobilaze hrvatsku obalu. Svoja putovanja obavljaju na području sjeverne Italije, Francuske i Njemačke (Vukonić, 2005; 28). Tijekom 18. stoljeća dolazi do postepenog rasta popularnosti hrvatske obale. Uz Alberta Fortisa i Joannisa Baptistea Lallanguera, hrvatsku obalu posjećuju i kraljevi Josip II. (1783.) i Franjo I. (1818.). Za vrijeme francuske uprave od 1809. do 1813., posebno za vrijeme uprave Augusta Marmonta, područje hrvatske obale doživljava svojevrsni procvat. Iako direktno ne potiče razvijanje ugostiteljskih i smještajnih kapaciteta, potiče se razvoj infrastrukture (naročito cestovne povezanosti), gospodarski razvoj te gradnja škola. Nakon pada Napoleona i francuske uprave, prostor Istre, Hrvatskog primorja, Dalmacije i Boke kotorske dolazi po upravu Habsburške monarhija. Nova vlast je navedena područja smatrala neproduktivnima. Poznata je zgodna u kojoj je kralj Franjo I. tijekom svog boravka na području hrvatske obale rekao kako je šteta što se francuzi nisu duže zadržali (George J. Prpic, 1964; 266). Razvoj postignut za vrijeme Napoleona zasigurno je značajno doprinjeo budućem razvoju turizma na području hrvatske obale, koji je nastupio nekoliko desetljeća kasnije.

U razdoblje druge faze razvoja turizma, Vukonić (2005), postavlja period od početka onoga što bismo mogli nazvati razvojem modernog turizma do početka 20. stoljeća. Povratkom cijelog područja današnje RH pod upravu Habsburške monarhije, i zahvaljujući boljoj povezanosti, započinje period buđenja interesa za hrvatsku obalu. Navedeni interes omogućen je 1828. organiziranjem prvog zabavnog putovanja na relaciji Trst – Pula. Devet godina kasnije Austrijski Lloyd osniva prvu parobrodsku liniju Trst – Split – Dubrovnik. 1838. uspostavljaju se redovne brodske linije koje povezuju veća središta na hrvatskoj obali Jadrana. (Kobašić, 1997; 90). Iako se obala uspjeva relativno dobro povezati, zahvaljujući redovnim linijama i izletničkim turama, veliki problem ostaje nepovezanost obalne i kontinentalne Hrvatske. Vukonić (2005) uočava različite događaje koji bi se mogli uzeti kao početak razvoja modernog turizma tj. prvi turistički događaj. U obzir uzima nekoliko događaja poput osnivanja društvenih turističkih organizacija na Krku i Hvaru, te otvorenje Ville Angiolina u Opatiji 1844. Na području kontinentalne hrvatske spominje kako se u Samoburu 1851. zbog brojnosti posjetitelja

uveo pojam 'stranog putnika'. Termin se koristio kako bi provodila registracija 'inozemnih putnika' na tiskanim prijavnica. Važna godina za kontinentalni turizam je i 1853. u kojoj je došlo do izdavanje prve karte grada Zagreba i okolice u Beču. Događaj koji se najčešće uzima kao početak razvoja turizma u hrvatskoj je otvorenje prvog pravog hotela u Opatiji 1884. . Izgradnju hotela Kvarner financirale su Austrijske željeznice, kasnije Društvo južnih željeznica (Vukonić, 2005; 52). Ironično je kako se zbog nepovezanosti kontinentalnih i obalnih željeznica Hrvatska nije mogla ravnomjerno razvijati. Nakon Austro-Ugarske nagodbe 1868., problem nepovezanih željeznica postaje još naglašeniji. Manjak domaćeg kapitala nije dopuštao izgradnju vlastite željeznice koja bi povezala cijelo područje današnje RH. Usprkos tome, Austrijske željeznice su nastavile ulagati u turističke objekte na Jadranu, a ne u povezivanje hrvatske obale i kontinenta. Zanimljiva je činjenica da željeznice na području Istre i ostatka RH još uvijek nisu povezane. Važno je spomenuti kako je 1861., u Dubrovniku bilo registrirano 79 ugostiteljskih radnji te 39 prodavaonica alkohola, a 1889. čak 92 ugostiteljske radnje (Vukonić, 2005; 48). Također, Zagreb je ostvarenjem izravne željezničke veze s Budimpeštom ostvario veliki porast u broju dolazaka. Najveći udio se odnosio na tranzitne putnike, ali je rezultirao izgradnjom ugostiteljskih sadržaja pa je do 1870. u Zagrebu registrirano 300 ugostiteljskih objekata i 13 smještajnih objekata. Iako buđenje i napredak turističkog razvoja donosi pozitivne pomake na gospodarskom planu, 1873. dolazi do sloma na bečkoj burzi. Cijela monarhija je osjetila posljedice, a naročito slabije razvijeni krajevi kao Hrvatska. Početni uzlet koji se ostvarivao u gospodarstvu zadnjih godina doživio je nagli zastoj, te je omogućio povećanje utjecaja stranog kapitala u lokalno gospodarstvo. Nakon krize dolazi do nastavka razvoja turizma koji sve više poboljšava kvalitativnu, a uz to i kvantitativnu, ponudu. Tako su u Poreču lokalne vlasti donijele odluku da vlasnici hotela, svratišta i gostionica moraju imati cijene smještaja, hrane i piće na jasno istaknutim mjestima (Vukonić, 2005; 63). Godine 1883. uveden je pojam turistička godina u kojoj se evidentirao broj posjetitelja u razdoblju od 01. rujna do 31. kolovoza. Iste , Zagreb je posjetio prvi *Orient-Express*, danas najpoznatiji po romanu Agathe Christie 'Ubojstvo u Orient-Expressu' čija se radnja odvija pokraj Slavenskog Broda. Hrvatsko primorje se 1886. susreće s pojavom kolere koja je iz Trsta prenesa u Rijeku te u Volosko. Epidemija bolesti je, na svu sreću, bila kratkotrajna i nije utjecala na razvoj turizma hrvatskog primorja. Kako se približavao kraj stoljeća tako se sve više intenziviralo ulaganje u objekte i ponudu. Tako se u 1886. otvoren hotel Petka u Dubrovniku, iduće je izgrađena splitska gradska luka, 1888. podignuto je prvo kupalište u Crikvenici i Lošinj, 1889. u Velom Lošinj je otvoren hotel *Pension Johanneshof*, iduće u Zadru je otvoren *Grand hotel*, 1891. otvoren je prvi hotel u Crikvenici *Erzherzogin Clotilde*, a 1897. u Dubrovniku je otvoren hotel *Imperial*

(Vukonić, 2005; 221-227). Sve veći broj turista stvorio je potrebu za donošenjem zakona i propisa pomoću kojih je stvarala mogućnost bolje organizacije. Najbolji primjer je zakonski akt koji je donesen 1887. kojim se ugostiteljski objekti dijele na sedam kategorija: objekti koji pružaju smještaj gostima, objekti koji pružaju usluge prehrane, objekti koji pružaju usluge pića, objekti koji prodavaju umjetna vina i poluvina, objekti u kojima se prodaju topli i osvježavajući napici, objekti namjenjeni prodaji žestokih pića i objekti koji imaju dozvolu za održavanje društvenih igara (Vukonić, 2005; 222).

Iako se razdoblje treće faze odvija u istom političkom sustavu tj. istoj monarhiji, Vukonić određuje treću fazu. Kao razlog navodi prirodnu odvojenost koja se dolazi s prijelazom stoljeća na stoljeće i na dodatno ubrzanje razvoja turizma koje Hrvatska doživljava tijekom početka 20. stoljeća. Početak novog stoljeća pruža jasniju sliku turističkih kretanja, jer je Hrvatska počela voditi brigu o broju dolazaka i noćenja. Već su tijekom 90-tih godina 19. stoljeća u većini turističkih mjesta uvedeni sustavi evidencije broja turista. Na Lošinju je 1893. započelo vođenje statistike prometa stranaca, u Dubrovniku je isto uvedeno 1896., godinu dana kasnije i Lovran je započeo s praćenjem broja posjetitelja, a Opatija je sa spomenutim praksom započela 1899. (Vukonić, 2005; 225-228). Najbolji primjer jačanja svijesti o važnosti turizma unutar Hrvatske je svjetska izložba koja se održala u Parizu. Na izložbi je Društvo za promicanje narodno-ekonomskih interesa Dalmacije predstavilo Dalmaciju.

Od 1901. hotel Therapija u Opatiji dolazi u vlasništvo poljskog dr. Ebersa, koji potiče dolazak poljskih i ruskih gosta u Opatiju i okolice. Ulaskom kapitala iz sjevernoslavenskih dijelova monarhije dolazi do heterogenizacije gosta koji dolaze na hrvatsku obalu (Vukonić, 2005; 87-88). Tijekom prvog desetljeća novog stoljeća primjetna su nastojanja podizanja razine i unaprijeđenja usluge. Najzorniji primjeri su 'Pravila društva za uređenje i poljepšanje Novoga i okolice' tiskanog u Senju, koja su bila vrlo slična izdanju 'Pravila' koje je nekoliko godina ranije objavilo crikveničko Društvo. Također, 1909. u Medulinu je osnovano Društvo za proljepšanje mjesta, Društvu se pripisuje tiskanje jedne od prvih razglednica na području Istre. 1906. Hrvatski sabor donio je Zakon o zdravstvu, kojim je osnovano Lječilišo povjerenstvo u Toplicama i na moru. Kako bi se pomoglo razvoju liječilišnog turizma osnovano je tijelo koje bilo odgovorno za donošenje i provođenje odluka. Odluke su se odnosile na davanje dozvola za otvaranje lječilišta, postavljanje kriterija koje je potrebno zadovoljiti za otvaranje i donošenje pravilnika o cjenicima stanova, soba, jela i pića. U cilju daljnjeg unaprijeđenja turizma, 1909. osnovan je Pokrajinski savjet za promicanje saobraćaja stranaca u Kraljevini Dalmaciji. Sjedište saveza bilo je u Zadru, a prvi predsjednik bio je Niko Nardelli iz Dubrovnika (Vukonić,

2005;91). Na prvom zasjedanju savez je prihvatio 16 zaključaka za koje su mislili da ih je potrebno provesti kako bi se unaprijedio turizam Dalmacije. Neki od njih su: nadzor hotela i restauracija, dozvola turistima da fotografiraju sve osim utvrđenih mjesta, proširivanje kacija pošumljavanja za mjesta koja su od posebne važnosti za promet stranaca, podjela Dalmacije na 10 do 12 prometnih kotara koji bi se preko odbora brinuli o unaprijeđenju turizma, osnivanje informativnih ureda za strance u Zadru, Splitu i Dubrovniku, i snimanje filmova u Dalmaciji koji bi se potom prikazivali u kinematografskim društvima u Beču (Vukonić, 2005; 92). Iz zaključaka je vidljiva velika ambicija s kojom su članovi saveza razmišljali o razvoju turizma Dalmacije. Zanimljivo je da su neke ideje primjenjive i danas. Važno je spomenuti da je i Austrija sudjelovala u promociji 'austrijske' obale Jadrana. Austrijski Lloyd, organizirao je međunarodni kongres novinara koji se održao na liniji Trst-Dubrovnik. Austrija je nastojala ojačati turistički potencijal svoje strane Jadrana organizirajući revije i izdavanjem knjiga, izložbama, besplatnim izletima diljem države i slično. Upravo je rast popularnosti hrvatske obale ukazao na potrebu obrazovanja zaposlenika u turizmu. Osim jezika bilo je važno standardizirati vještine koje su potrebne kako bi se uspješno obavljala ugostiteljska djelatnost. 1907. Kongres hrvatsko-slavonskih gostioničara potaknuo je osnivanje stručne škole za gostioničarsko-kavanarske naučnike. Prva takva škola osnovana je sedam godina kasnije odlukom bana Trojedine Kraljevine, no zbog rata je škola započela s radom tek 1916., a svečano je otvorena 1917. (Vukonić, 2005; 98-99). Za vrijeme Prvog svjetskog rata dolazi do zamiranja turističkog sektora te odljeva radne snage zbog mobilizacije. No, hrvatsko gospodarstvo nije značajno unazađeno jer nije pretrpjelo ratna razaranja. Raspadom Austro-Ugarske Monarhije Hrvatska, uz Sloveniju, postaje najrazvijenija pokrajina nove države Srba, Hrvata i Slovenaca.

Četvrtu fazu razvoja hrvatskog turizma, koju Vukonić (2005) smješta u period između dva svjetska rata, obilježio je raspada Austro-Ugarske Monarhije i stvaranje južnoslavenske državne zajednice. Nakon pada države u kojoj je hrvatska provela gotovo četiri stoljeća¹⁴ Narodno vijeće Države Slovenaca, Hrvata i Srba (u daljenjem tekstu Država SHS), odlučilo je na stvaranje zajedničke države s Kraljevinom Srbijom. Odluka je donesena zbog teritorijalnih pretenzija Kraljevine Italija prema istočnoj obali Jadrana. Godine 1915. u Londonu je od strane sila Antante Italiji obećana velika količina istočne obale Jadrana. Kraljevina Italija je pristala te je 1915. objavila rat dotadašnjim saveznicima, članicama Centralnih sila. No, zbog zanemarivih ratnih uspjeha, Kraljevina Italija nije dobila sva obećana područja. Te je preostali

¹⁴ Nakon bitke na Mohačkom polju i smrti kralja Ludovika II. Jagelovića 1526., hrvatsko plemstvo odlučilo je za kralja imenovati Ferdinanda I. Habsburga. Odluka je donešena na saboru u Cetingradu 1527.

dio pokušala preuzeti silom. Novostvorena Država SHS nije posjedovala ozbiljnu vojsku te se pravno gledano na nju gledalo kao neprijateljsku državu, zbog toga što je bila dio Austro-Ugarske Monarhije. Stoga je odluka o stvaranju zajedničke države s Kraljevinom Srbijom imalo geopolitičkog smisla, ali dan danas se pamte riječi Stjepana Radića koji je govorio: ' Ne srljajte kao guske u maglu!'. Brzopletost s kojom su predstavnici Narodnog vijeća Države SHS donijeli odluku o ujedinjenju s Kraljevinom Srbijom ostavilo je posljedice s kojima će se Hrvatska nositi idućih 30 godina. Stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (u daljnjem tekstu Kraljevina SHS) zaustavljena su velika talijanska osvajanja, ali je potpisivanjem Rapalskog ugovora 1920. Kraljevini Italiji prepuštena kontrola nad Slovenskim primorjem, cjelokupnom Istrom, grad Zadar, otoci Cres, Lošinj, Lastovo i Palagruža te je stvorena Slobodna Država Rijeka (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51831>, 05.05. 2021.). Predočenim raspletom događaja, Hrvatska je u poraću izgubila veliki dio svoje obale s mnogobrojnim turističkim središtima. No, usprkos nedaćama poraća, razvoj i podizanje kvalitete upravljanja turističkim kretanjima pokazuje se u osnivanju prve hrvatske putničke agencije Putnik. Iako je osnovana u Beogradu riječ je o hrvatskoj agenciji čije je osnivanje pokrenulo Društvo za promet stranaca. Sud je odbio zahtjev da se Putnik osnuje kao zadruga, ali je odborio ponovljeni zahtjev u kojemu je Putnik zamišljenog kao društvo za saobraćaj putnika i turista u Kraljevini SHS, odnosno kao dioničko društvo. Društva za promet stranaca iz Zagreba, Splita i Dubrovnika posjedovala su po 25 dionica, a od 315 privatnih dioničara većina je bila s područja Hrvatske. Godine 1927. promjenom zakona zabranjeno je posjedovanje dionica privatnim osobama, a isto je dopušteno samo državnim institucijama i turističkim (društvenim) organizacijama. Na taj je način Putnik postao tvrtka u vlasništvu države. Usprkos državnom upletanju, Putnik je do početka Drugog svjetskog rata poslovao vrlo uspješno te je imao 38 filijala unutar Kraljevine SHS, a u inozemstvu filijale su se osnovala u Parizu, Berlinu, Sofiji i Pragu (Vukonić, 2005; 108-111). Važno je spomenuti i osnivanje hotelskog i kupališnog društva Epidaurus u Cavtatu 1920., četiri kasnije u Supetru na Braču osnovana je Zadruga za promet stranaca i gradnju hotela i kupališta i u gradu Korčuli je osnovano Društvo za promet putnika i poljepšavanje grada. Tijekom dvadesetih godina dvadesetog stoljeća slična društva osnovana su u Bolu na Braču (1926.), u Šilu na Krku (1927.), u Trogiru (1928.) i na Pagu (1929.). Od 1923. u Kraljevini SHS ponovno započinje praćenje statističkih podataka o turističkom prometu. Iz toga se može vidjeti da se turizam četiri nakon rata velikim dijelom oporavio, ali da još uvijek nije dostigao razinu iz predratne 1913. Vukonić (2005) navodi kako je 1913. Dubrovnik, Split, Šibenik, Rab i Hvar posjetilo 77 300 turista, dok je 1923. broj turista, u istim gradovima, bio na 66 359. Naravno, ovakve pokazatelje treba uzimati u okviru tadašnjih događanja u Europi. Nakon Prvog

svjetskog rata nestala su četiri carstva¹⁵ te su stvorene mnogobrojne nove države koje su se međusobno sukobljavale oko teritorija. Stvaranje manjih, zatvorneih gospodarstava, uvođenje novih (manje vrijednih) valuta i putovnica značajno su otežavale mogućnost putovanja. No, već 1926. Hrvatska je po prvi put u povijesti zabilježila preko sto tisuća posjetitelja i više od milijun noćenja (Vukonić, 2005; 114). Ostvarenju ovakvih, za to vrijeme nevjerojatnih brojki, pomogao je porast ulaganja u smještajne objekte. Tako je na području Dubrovnika i okolice djelovalo čak 48 hotela i pansiona s ukupno 974 soba. Osnovana su i Dubrovačka rivijera i Kupališna zadruga. Smještajni objekti otvaraju se na Pagu koji 1925. raspolaže s 53 sobe. Na Rabu se otvara *Grand hotel Imperial*, u Supetru na Braču prvi hotel *Pansion Slavija*, a na Hvaru su otvorena čak tri hotela *Park*, *Overland* i *Slavija*. Zamah u izgradnji smještajnih objekata nije zaobišao ni Zagreb u kojemu je 1925. otvoren hotel *Esplanade*, a 1929. i *Hotel Milinov*. O razvoju promišljanja o turističkoj promidžbi, a time i o samom turizmu, najbolje govori akvizicija hotela Milinov od strane Dubrovačke plovidbe. Naime, nakon kupnje novi vlasnici su hotelu promijenili ime u hotel Dubrovnik te tako u srcu Zagreb, na Jelačić placu, stvorili vrhunski marketinški podhvat. Svhaćajući sve veću potrebu za očuvanjem posebnih prirodnih lokaliteta 1928. Hrvatska dobiva svoj prvi nacionalni park Štirovač, a potom, iste nacionalnim parkom su proglašena i Plitvička jezera (Vukonić, 2005; 116). Međuratno razdoblje obilježila je i sve veća dostupnost zračnog prijevoza, tako je 1928. uvedena prva zračna linija Zagreb – Beograd. Slijedila je i prva međunarodna linija Prag – Zagreb – Sušak. Uvođenjem zračnih linija između emitivnih i receptivnih tržišta omogućeno je kraće i ugodnije putovanje za goste iz daljih zemalja. Najbolji primjer je posjet engleskog kralja Edwarda VIII. Dubrovniku 1936. Nakon što je avionom stigao u Dubrovnik sa svojom jahtom Nahlin je obišao hrvatsku obalu do Raba pritom posjetivši i otok Korčulu (Vukonić, 2005; 117-120). Uz zračni, veliki napredak postignut je i u morskom prometu. Do 1939. duž istočne obale Jadrana djeluje 98 brodova domaćih i talijanskih kompanija. Za vrijeme Velike ekonomske krize (1929.-1933.) u hrvatskoj je došlo do velikih poremećaja na financijskom tržištu. Praštedionica¹⁶, koja je financirala veliki dio turističkog i industrijskog razvoja Hrvatske, doživjela je velike gubitke koji su bili uzrokovani međunarodnim ekonomskih poremećajima, ali i nedovoljnom brigom centralne vlasti. U pokušaju da očuvaju turistički sektor gospodarstva, 1931. predstavnici društvenih turističkih organizacija Zetske banovine donose rezoluciju u kojoj traže da se svi hoteli oslobode obveze plaćanja poreza, prireza i taksi. Države koje predstavljaju najveća emitivna tržišta, tadašnje, Hrvatske uvode ograničenja na potrošnju građana koji odlaze na inozemna putovanja.

¹⁵ Njemačko carstvo, Rusko carstvo, Austro-Ugarska monarhija i Osmansko carstvo

¹⁶ Narodni naziv za Prvu Hrvatsku Štedionicu

Njemačka uvodi ograničenje od 100 maraka, Austrija na 200 šilinga, Čehoslovačka na 1000 čeških kruna, Mađarska na 150 penga (Vukonić, 2005; 119). Nakon završetka ekonomske krize dolazi do promjene vlasti u Njemačkoj te do zaoštavanja retorike na razini Europe do početka Drugog svjetskog rata. Novi politički poredak nije donio dugotrajni nastavak rasta i razvoja našeg turizma. Okupacija Čehoslovačke od strane Njemačke i Albanije od strane Italije zaustavlja bilo kakva ozbiljna turistička kretanja. Tijekom rata koji je na naše prostore stigao 1941. nije bilo spomena turizma. Osim očiglednog razloga ratnih razaranja i stradanja, Nezavisna Država Hrvatska (u daljnjem tekstu NDH) nije kontrolirala istočnu obalu Jadrana. Osim deklarativno na kartama koje su odobrile Italija i Treći Reich. Najvažniji događaj povezan s turizmom je gašenje Putnika kojeg je zamijenila novoosnovana Croatia put. Mizeran turistički promet tijekom postojanja NDH ostvarivali su članovi njemačkog Wermachta, Talijanske Kraljevske Vojske i pripadnici Hrvatskih Oružanih Snaga koji su poslani na rehabilitaciju ili na odmor. Velika stradanja stanovništva, infrastrukture i prijevoznih sredstava predstavljati će izazov za ponovnu uspostavu turističkog prometa.

Peta faza razvoja turizma Hrvatske, prema Vukoniću (2005), odnosi se na razdoblje od 1945. do 1991., odnosno od kraja Drugog svjetskog rata do početka Domovinskog rata. Stvaranjem nove Jugoslavenske države Hrvatska se nalazila u zajednici južnoslavenskih država, ali ovaj put ne u kraljevini već u socijalističkoj državi Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji (u daljnjem tekstu FNRJ). Uz političku i gospodarsku promjenu, hrvatskoj je novo uređenje donijelo i čitavu hrvatsku obalu Jadrana i sve otoke koji povijesno pripadaju Hrvatskoj. Prvi put u povijesti sav prostor obalnog turizma promatrao se i njime se upravljalo kao jednom cjelinom. Razdoblje od 1945. do 1948. obilježeno je masovnim radnim akcijama u kojima se popravljala razrušena infrastruktura. Turistički smještajni objekti nisu pretrpjeli veće štete, no bilo je potrebno ulaganje kako bi se objekti doveli do zadovoljavajuće razine. Novi sustav doveo je do novog oblika turizma u kojemu su većinski gosti bili radnici koji su pomoću organiziranih, sindikalnih, putovanja posjećivali more i odsjedali u odmaralištima. Navedeni oblik turizma djelomično je napušten od 1957. kada je FNRJ odlučila dopustiti posjete inozemnih turista. Od 1952. do 1960. Hrvatska je ostvarila porast stope noćenja od 21,1% te 31,4% u inozemnim noćenjima i 19,1% u domaćim noćenjima (Vukonić, 2005; 136). Otvaranje FNRJ prema državama zapadnog svijeta pridonijelo je ostvarenju prikazanih stopa rasta turističkog prometa, no pokretanje turističkih agencija s dugom tradicijom rada u turizmu i s poslovnim *know-how* je također značajno pridonijelo razvoju turističke ponude. Još prije službenog pada NDH u Beogradu je ponovno osnovan Putnik, koji je nepravедno bio ugašen

tijekom rata. Putnik je svoje poslovanje u novoj državi započeo kao dioničko društvo, ali to je ubrzo napušteno jer se takav model poslovanja nije uklapao u novi poredak netržišne ekonomije socijalizma. Filijale, koje su postojale u prošloj državi, su ponovno uspostavljene te je Putnik započeo s ponovnim pokretanjem poslovanja i obnavljanjem poslovnih veza koje je imao prije rata. 1951. Putnik je prestao biti centralizirano poduzeće u vlasništvu države, već je upravljanje njegovih filijala bilo podređeno vladama pojedinih republika u kojima su djelovale. Ubrzo se pokazalo da takav model unosi značajne poteškoće u poslovanju jer nijedna republika nije željela promijeniti ime poduzeća. No, usprkos decentralizaciji, Putnik u Saveznoj Republici Srbiji i dalje ostaje favoriziran na državnoj razini. U to vrijeme u Hrvatskoj djeluju čak 32 putničke agencije poput zagrebačkog Generalturista, dubrovačkog Atlasa, splitskog Dalmacijaturista (Vukonić, 2005; 140-141). Kao odgovor na državno favoriziranje srbijanskog Putnika u Hrvatskoj se 1952. osniva Centralni turistički biro za Hrvatsku, poznatiji pod kraticom Centroturist. Zagrebački Putnik i Centroturist spajaju se u jedinstvenu putničku agenciju imena Generalturist. Period povratka turizma obilježio je i sporazum postignut između 16 putničkih agencija iz FNRJ, iz Hrvatske su sudjelovale filijale Putnika iz više hrvatskih gradova, zagrebački Turist i opatijski Kvarner Express. Sporazum je odredio osnivanje udruženja koje će se baviti vlastitom informacijskom službom i središnjim obračunom međunarodnih i kuponskih željezničkih karata, a iz tog udruženja osnovano je Udruženje turističkih poduzeća Jugoslavije. Crikvenički i umaški Turist, kao i dubrovački Turistički ured, priključuju se udruženju. Nakon godinu dana (1954.) Udruženje turističkih poduzeća Jugoslavije postaje članom Svjetskog udruženja nacionalnih udruženja putničkih agencija, preteče United federation of travel agents associations (UFTAA) (Vukonić, 2005; 146-147). Ozbiljnost kojom se pristupalo ponovnom pokretanju turističkih kretanja zorno prikazuje prva kategorizacija koja je provedena 1956. Mnogi stari hoteli i smještajni objekti, koji su za vrijeme prošlih država bili kraljeznica smještajne infrastrukture nisu prošli kategorizaciju. Isključivanje starih objekata iz turističke ponude označava novi smjer u kojem će se kretati turizam Hrvatske i cijele FNRJ. Naglasak je stavljen na veće, modernije i proinozemnije objekte koji mogu smjestiti veliki broj gostiju te pružiti masovnost koja je bila potrebna za dostizanje zapadnih konkurenata.

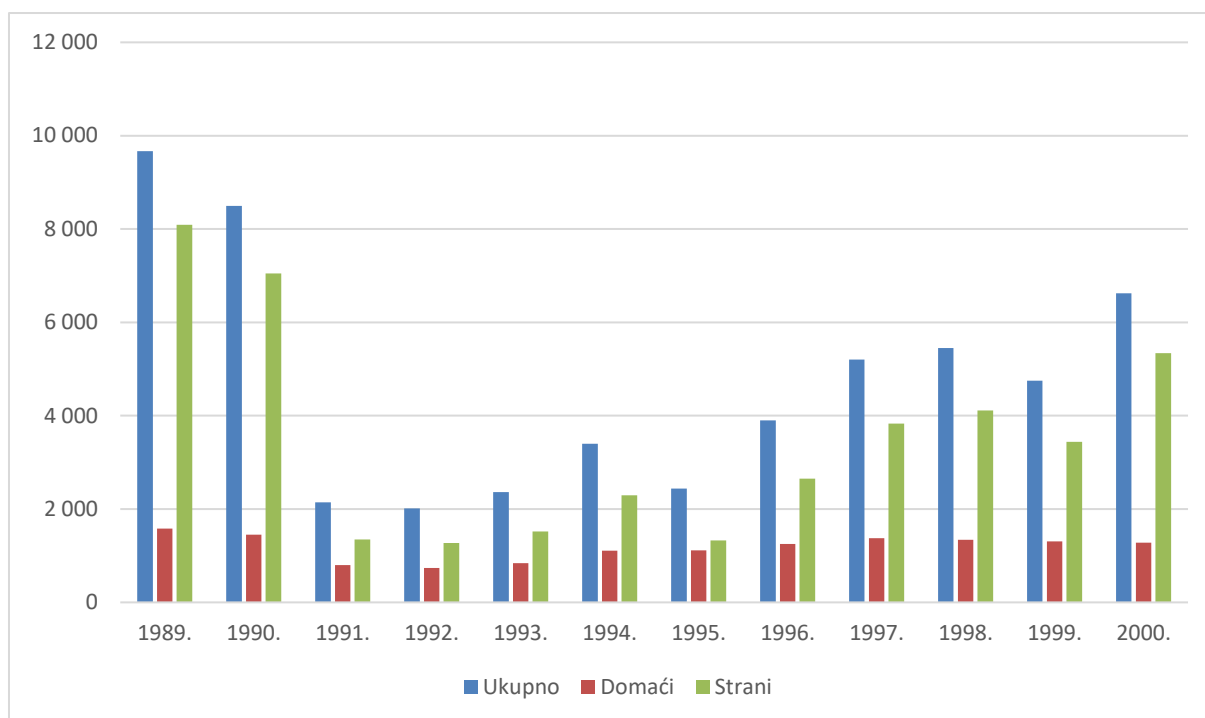
Zlatno doba hrvatskog turizma, Vukonić (2005), određuje od 1965. do 1975. i ključni je dio pete faze razvoja turizma. Početak 'zlatnog doba' obilježilo je dovršenje izgradnje Jadranske magistrale, vrlo važnog projekta koji je povezo razvedenu hrvatsku obalu. Čime je omogućeno, za to vrijeme, relativno brzo putovanje između turističkih središta. Jadranska magistrala je pomogla i revitalizaciji manjih mjesta uz obalu, koja su u prošlosti bila poprilično

izolirana zbog slabe cestovne povezanosti te su ovisila o moru. Na ovaj način manja mjesta su počela značajnije sudjelovati u turističkoj ponudi koja se na ovaj način dodatno diverzificirala. Iste , u kojoj je dovršena magistrala, s izgradnjom je započela izgradnja turističkog kompleksa Zelena laguna u Poreču. U isto vrijeme donesena je i odluka o gradnji prvih marina na hrvatskoj obali u Dubrovniku, Splitu i Puli. Uz razvoj morske infrastrukture, izgrađene su i zračne luke u Splitu (1966.), Puli (1967.) i u Zadru (1969.). Izgradnja žičare od podnožja brda Srđ, kraj gradskih zidina, do tvrđave Imperijal, na vrhu brda, započelo je 1968. i predstavlja širenje turističkih sadržaja (Vukonić, 2005. 158). Ubrzani napredak najvidljiviji je u porastu broja kreveta koji je u razdoblju od 1965. do 1975. iznosio 380 000 kreveta (Vukonić, 2005; 156). Povećanje smještajnih kapaciteta doprinosi horizontalnom objedinjenju turističke privrede, prvi primjer je HTP Dubrovnik, nastalo 1970. Do 1987. u sastavu HTP Dubrovnik nalazi se 38 hotela, šest kampova, 33 kavane i restorana te jedna marina. Poduzeće je posjedovalo 21 700 kreveta, od toga se više od polovice nalazilo u hotelskim objektima. Još jedan primjer je porečka Rivijera koja je 1986. raspolagala s 32 000 kreveta, od toga se trećina nalazila u hotelskim objektima (Unković, 1988; 88). Prepoznajući značaj kartičnog poslovanja u turizmu, putničke agencije počinju uvoditi kartično poslovanje na području FNRJ. Atlas je bio prva agencija koja je potpisala ugovor s *American Express* 1972. Ugovorom je Atlas preuzeo franšizno pravo izdavanja kartica i održavanja prodajnih mjesta u cijeloj FNRJ (Vukonić, 2005; 163). Usprkos svim pozitivnim pomacima koji su postignuti, hrvatski turizam se susretao i s mnogobrojnim problemima i krizama. U svijetu su poremećaje prouzročili rat u Vijetnamu (1968-1969), kao i izraelsko-arapski sukob (1973-1974), rast cijena nafte te recesije koje su pogađale sve veće ekonomske sile. Na domaćem planu pad turističkog prometa zabilježen je tijekom epidemije boginja (1972.), energetske krize (1976.), kao i potres na području Dubrovnika i Crne Gore (1979.). Usprkos raznim krizama uzrokovanim prirodnim nepogodama i ljudskim faktorom, najveći uteg uspješnijeg, bržeg i inovativnijeg razvoja bila je rigidnost socijalističkog sustava kojem je Hrvatska pripadala. Preširoko postavljani ciljevi višegodišnjih planova koji su se donosili iz Beograda nisu uspijevali dovoljno dobro prepoznati probleme u turizmu i ponuditi konkretna i učinkovita rješenja. Stoga se u zadnjih 15 godina postojanja Jugoslavije pojavljuje sve više nezadovoljstva s postojećim sustavom. Stanje se pogoršalo smrću dugogodišnjeg vođe Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije¹⁷ (u daljenjem tekstu SFRJ) i diktatora Josipa Broza Tita 1980. Njegova smrt dovela je do pogoršanja političke nestabilnosti. Kontinuirana, titrajuća, kriza nije zaustavila daljnji napredak hrvatskog turizma. Godine 1986. ostvareno je

¹⁷ Ustavnim promjenama iz 1963. država mijenja naziv iz Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ) u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija(SFRJ)

68 milijuna noćenja, što predstavlja najuspješniju sezonu dotad. Vrlo bitan podatak da je 87% ostvarenih noćenja odnosi na inozemne turiste. Od 1968 do 1988. broj kreveta u hrvatskoj, povećao se dva i pol puta s 375 000 kreveta na više od 900 000 kreveta (Vukonić, 2005; 169). Također, 1988. veći turistički promet od Hrvatske imale su samo Italija, Španjolska i Francuska. Početkom osamdesetih godina u Hrvatskoj je bilo registrirano 17 marina i osam lučica sportske namjene u sklopu hotela. Rastom broja marina poraslo je i shvaćanje prilika koje nosi razvoj nautičkoj turizma. Adriatic Club Jugoslavija (u daljnjem tekstu ACY) osnovan je 1983. na Brijunima. U osnivanju ACY-a sudjelovalo je 69 različitih poslovnih subjekata. U prvo godini postojanja ACY je upravljaju s 4 730 vezova u 16 nautičkih centara. Uz poslovanja marina, ACY je osnovao i charter flotu koja se sastojala od 35 jahti za iznajmljivanje (Vukonić, 2005; 174-175). Nastojeći pratiti nove trendove u turizmu, Atlas 1986. uvodi novi Odjel za sportski turizam tzv. Atlas Adventure. Odjel je bio začetnik organiziranih aktivnih izleta i odmora na području cijele države i jugoistočne Europe. Daljnje promjene stigle su s mogućnošću dobivanja dozvole za osnivanje putničkih agencija u vlasništvu privatne osobe. 1984. u Hrvatskoj je djelovalo 60 putničkih agencija od kojih je 14 bilo u privatnom vlasništvu (Vukonić, 2005. 176). Peta faza razvoja turizma Hrvatske završava 1991. i Domovinskim ratom koji je donio velike materijalne i ljudske gubitke, kao i drastično smanjenje turističkog prometa. Razine turističkog prometa ostvarene tijekom osamdesetih neće se ostvariti sve do 2014. . Za vrijeme domovinskog rata sva sredstva i ljudski resursi bili su usmjereni na obranu teritorija. No, turizam nije bio zaboravljen, 1991. Društvena turistička zajednica preustrojena je u Hrvatsku turističku zajednicu (u daljnjem tekstu HTZ). Godinu dana kasnije osnovana je Udruga hrvatskih putničkih agencija (UHPA).

Nažalost, turistički promet bio je zanemariiv, izuzev u Istri koja nije bila zahvaćena ratnim operacijama. Pad u broju dolazaka i noćenja, prouzrokovan raspadom SFRJ, najbolje se može iščitati iz Grafikona 1 koji prikazuje ukupni broj dolazaka turista, podijeljen na domaće i inozemne turiste. U grafikonu se promatra razdoblje od 1989., koja se uzima za početak eskalacije nacionalističkih politika u SFRJ, do 2000. Godinu 1999. obilježile su intervencije međunarodne koalicije protiv Savezne Republike Jugoslavije zbog rata na Kosovu. Nakon intervencije dolazi do mira u svim državama s područja bivše SFRJ.

Grafikon 1. Dolasci domaćih i inozemnih turista u RH za razdoblje od 1989. do 2000.

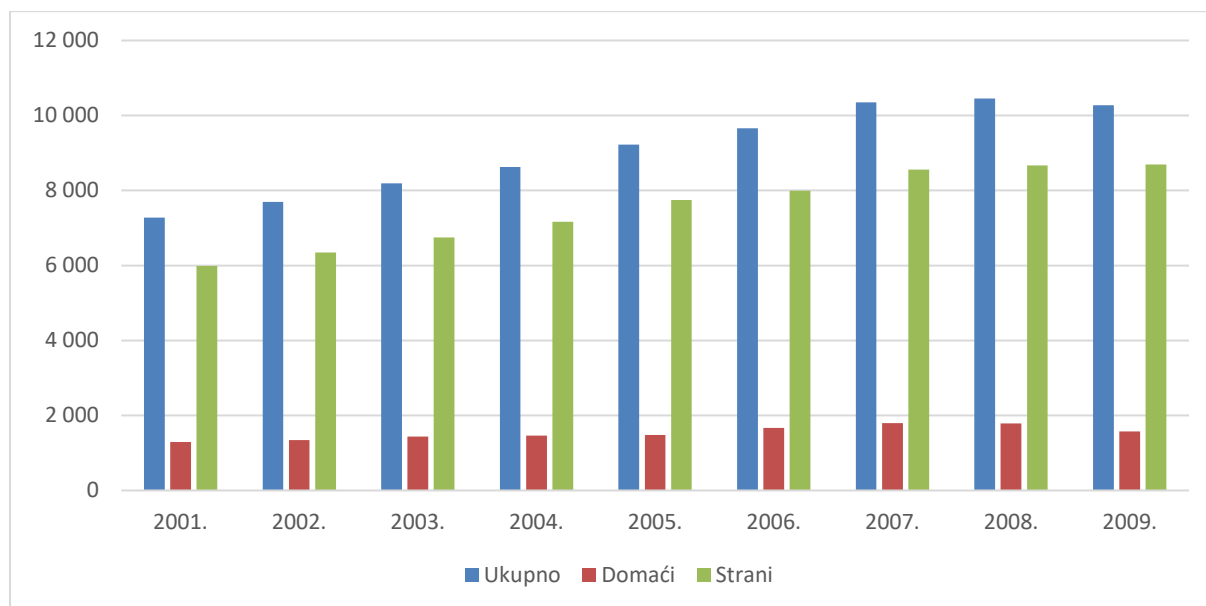
Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (20.05.2021.)

Iz grafikona se može iščitati smanjenje u broju dolazaka 1990. u odnosu na broj dolazaka ostvarenih u prethodnoj godini. Razlog pada broja dolazaka je politička nestabilnost, koja se već tada osjećala u SFRJ i ostalim socijalističkim zemljama Istočne i Jugoistočne Europe. No, pad zabilježen u tijekom 1990. je zanemariv ako se uspoređi s padom zabilježenim u 1991. Balvan revolucija i proglašenje Republike Srpske Krajine, dovele su do destabilizacije RH i povećane percepcije Hrvatske kao nesigurne zemlje. Stoga je 1991. bila prva godina u kojoj su se osjetile posljedice nadolazećeg rata. Trend niskog broja dolazaka prekinut je 1993. blagim porastom i 1994. značajnijim rastom koji je ostvaren zbog međunarodno dogovorenog primirja u RH. 1994. ostvaren je značajan porast, no uslijed oslobodilačkih operacija koje je poduzimala Hrvatska vojska u idućoj godini broj dolazaka ponovno je pao. Ponovni rast ostvaren je 1996. zahvajujući zaključenju ratnih djelovanja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, operacijama Oluja i Južni potez, i potpisivanjem Daytonskog sporazuma 1995. Broj dolazaka rastao je do bombardiranja Savezne Republike Jugoslavije 1999. kada je zabilježen pad u broju dolazaka. No, odmah iduće godine ostvaren je rast te je po prvi put nakon 1990. ostvareno više od 6 000 000 dolazaka. Završetkom ratnih djelovanja u susjedstvu započeo je period gospodarskog, a time i turističkog oporavka Republike Hrvatske.

3.2. Turizam nakon Domovinskog rata

Poratno razdoblje, od 1995. do 2000., obilježeno je obnovom infrastrukture, procesom privatizacije u cjelokupnom gospodarstvu te ponovnim pozicioniranjem RH na međunarodnoj sceni. Fizička obnova tekla je relativno brzo u područjima uz more zbog potrebe za jačanjem turizma i prikazivanjem RH kao sigurne države. Ostali djelovi zemlje obnavljani su sporijim tempom. Proces privatizacije obilježio je razdoblje devedesetih godina prošlog stoljeća. Iako u javnosti postoji percepcija da su mnoga poduzeća uništena namjerno, realnost je drukčija. Mnoga poduzeća, čak i turistička, nisu opstala jer se nisu mogla prilagoditi novom načinu poslovanja, novim konkurentima, novim zahtjevima potrošača. Mnogima je bilo teško način rada koji je funkcionirao u socijalizmu, prilagoditi kapitalističkom sustavu koji je RH nastojala uvesti i održati.

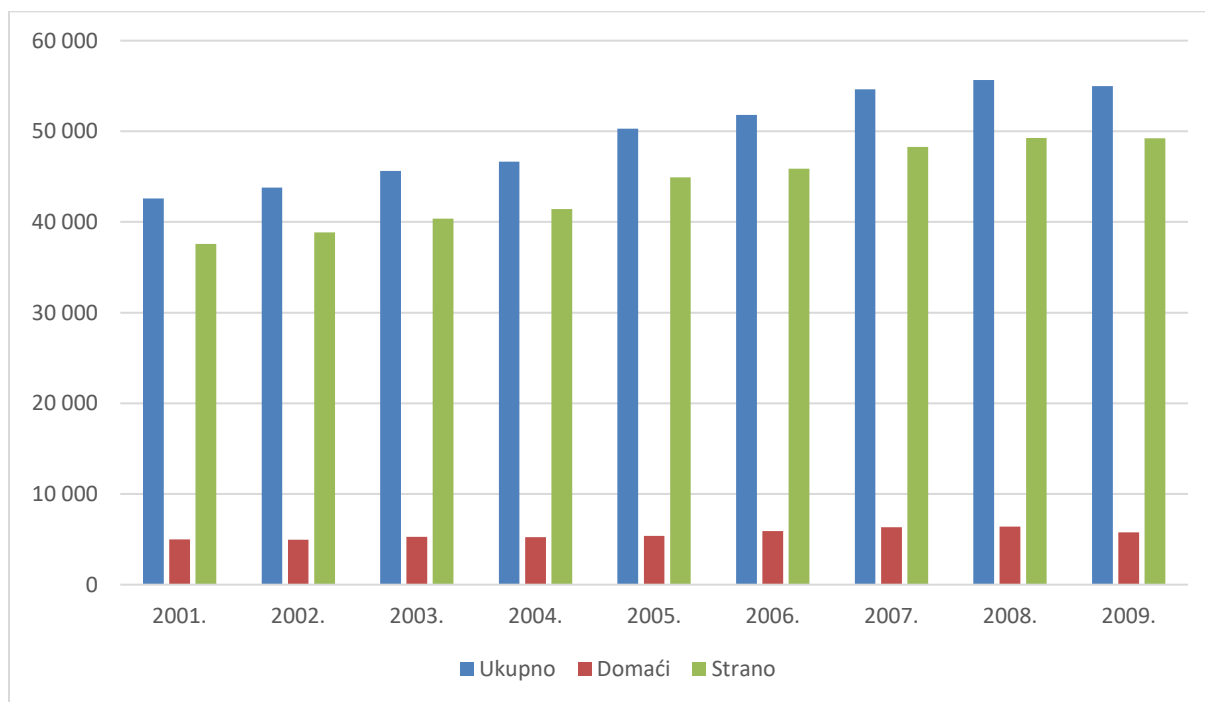
Grafikon 2 prikazuje podatke ostvarenih dolazaka domaćih i inozemnih gostiju. Može se primijetiti kako je u prvoj godini novog stoljeća i tisućljeća u ukupnim dolascima ostvarena brojka od 7 279 000. Tijekom idućih osam godina, broj dolazaka je porastao do 10 454 000 u 2008., da bi potom pao na 10 270 000 dolazaka. Usporeni rast dolazaka u 2008., iako je bila rekordna, uzrokovan je gospodarskom krizom koja je 2007. započela u Sjedinjenim Američkim Državama, te se proširila na cijeli svijet. Kriza je prouzrokovana pretjeranim zaduživanjem fizičkih i pravnih osoba, manjom angažiranošću banaka za strožim nadzorom loših kredita, kao i manjim nadzorom financijskog sektora od strane Federalinih Rezervi (<https://thestreet.com/>, 14.06.2021.).

Grafikon 2. Dolasci domaćih i inozemnih turista u RH za razdoblje od 2001. do 2009.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (14.06.2021.)

Usprkos rastu broja dolazaka od 40% u 2008. u odnosu na 2001., broj noćenja nije rastao u tako velikim postotcima. Kao što prikazuje Grafikon 3, u 2001. ostvareno je ukupno 42 579 000 noćenja. Broj noćenja je postepeno rastao do vrhunca u 2008. kada je ostvareno 55 669 000 noćenja. Navedeni podatci ukazuju kako je u 2008. ostvareno povećanje od 30 postou odnosa na rezultate ostvarene u 2001. Slabiji rast noćenja indicira da se duljina ostanka gostiju nije značajno promijenila u promatranom razdoblju.

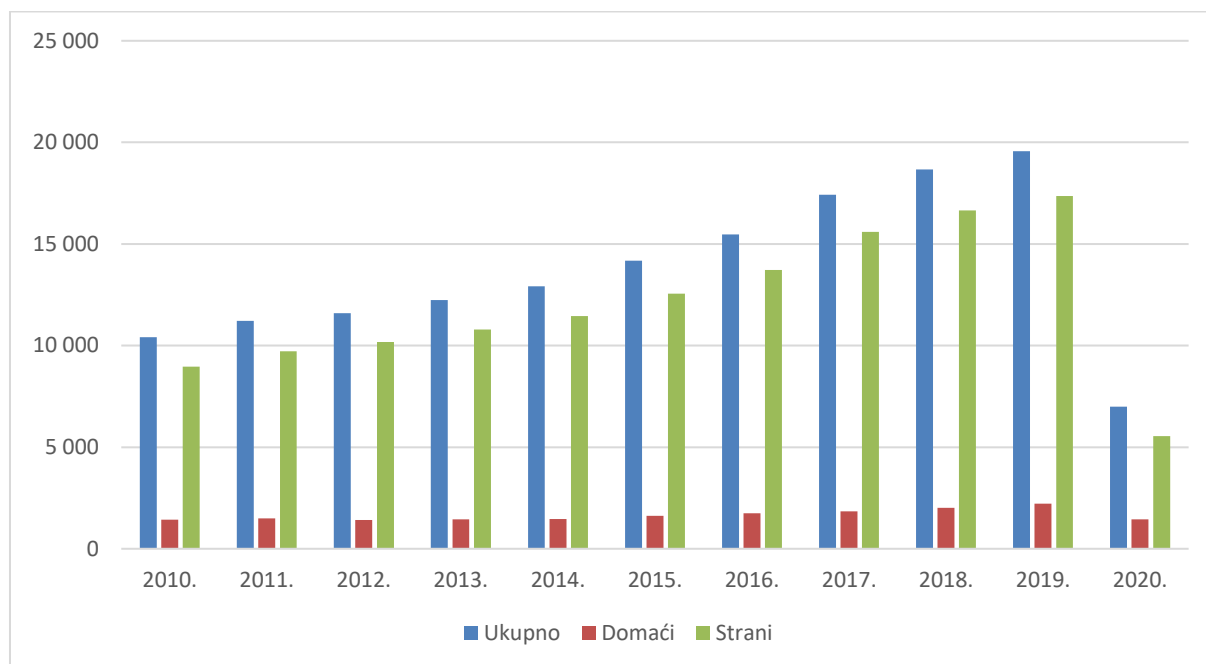

Grafikon 3. Noćenja domaćih i inozemnih turista u RH za razdoblje od 2001. do 2009.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (14.06.2021.)

Važno je spomenuti kako je tek 2007. ostvaren veći broj dolazaka od 1989., koja se može uzeti kao posljednja godina prije početka raspada SFRJ. Godine 2003. donesena je Strategija razvoja hrvatskog turizma do 2010. Bila je to prva strategija koja je razvijena u neovisnoj RH, u potpuno mirnodopskom okruženju. Neki od ciljeva strategije bili su uređenje vlasničkih odnosa i okončanje procesa privatizacije hotela, podizanje konkurentnosti Hrvatske na međunarodnom tržištu investicijskog kapitala, donošenje prostornog plana razvoja hrvatskog turizma, edukacija menadžmenta i zaposlenih u turizmu, razvoj prometne infrastrukture, podizanje kvalitete osnovnih i komplementarnih smještajnih kapaciteta, ulazak međunarodnih hotelskih lanaca u Hrvatsku (<https://www.mint.gov.hr/>, 17.06.2021.). Široki spektar postavljenih ciljeva predstavljao je predanost i ambicioznost, ali i prepoznavanje prepreka, političkog vodstva hrvatskog turizma. Razdoblje tijekom gospodarske krize i nakon nje obilježio je snažan rast u broju dolazaka i noćenja, pozicioniranje Hrvatske u sami vrh turizma Europe i sve veći udio

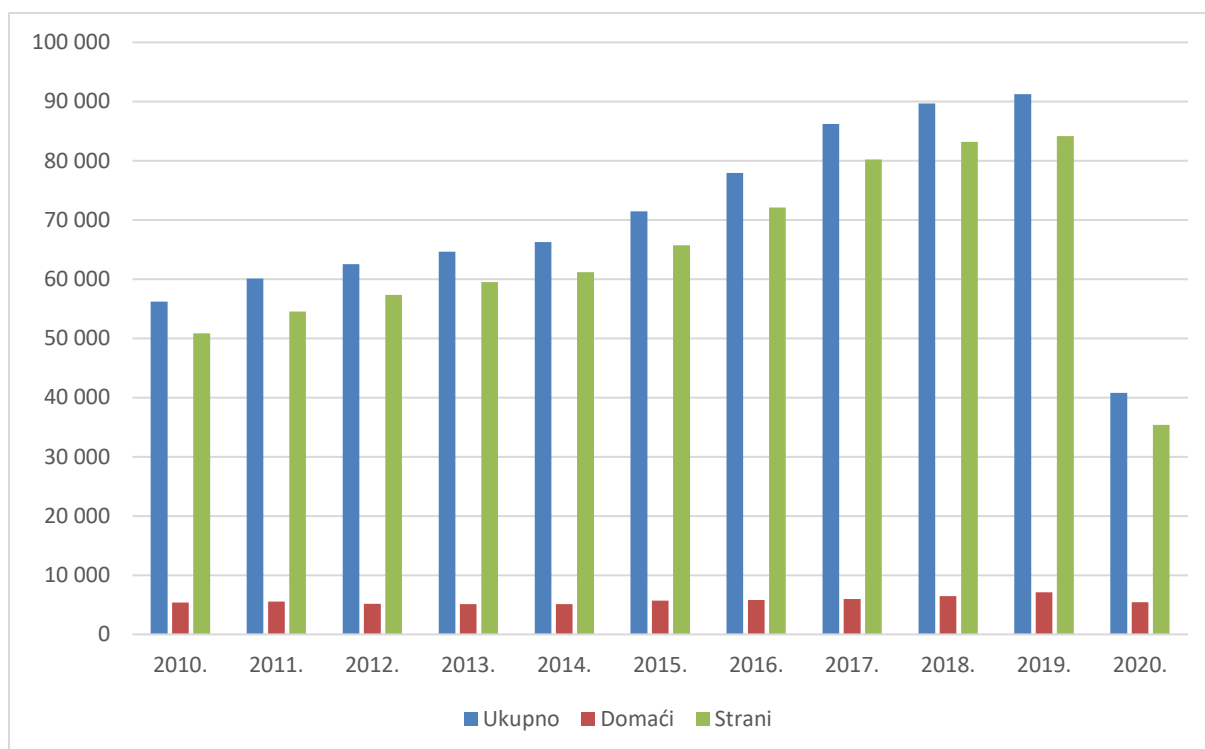
turizma u BDP-u RH. Kao što je prikazano na Grafikonu 4, u razdoblju od 2010. do 2019. vidljiv je snažni rast u broju dolazaka.

Grafikon 4. Dolasci domaćih i inozemnih turista u RH za razdoblje od 2010. do 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (17.06.2021.)

Od ostvarenih 10 405 000 dolazaka u 2010., u 2019. ostvareno je 19 566 000 dolazaka. Ostvareni broj dolazaka u 2019. iznosio je povećanje od 88 %u odnosu na 2010. Usprkos ostvarenim rezultatima i impresivnom porastu, u Strategiji razvoja turizma RH do 2020. kao obilježja hrvatskog turizma navedene su: pomanjkanje inovativnih i kvalitetnih sadržaja za boravak gostiju, rast temeljen ponajviše na povećanju obiteljskog smještaja u kućanstvima, nedodastatak kvalitetne hotelske ponude popraćen s nedovoljnom investicijskom aktivnošću, nedovoljna zračna i morska povezanost, statičnost sustava nacionalnog marketinga, nedovoljan broj globalno brendiranih destinacija i orijentacija lokalnog stanovništva prema sezonskom poslovanju (<https://narodne-novine.nn.hr/>, 25.06.2021.). Porast u broju dolazaka prikazao je nedostatke turizma RH, što je dovelo do toga da se tijekom 2010-tih počelo sve više govoriti o nužnosti produljena sezone zbog bolje preraspodjele gostiju, važnosti upravljanja destinacijom i stvaranja novih sadržaja unutar destinacija. Usprkos problemima, broj dolazaka rastao je dijelom zbog ulaska RH u Europsku Uniju (u daljenjem tekstu EU), zbog veće dostupnosti niskotarifnih zrakoplovnih kompanija i zbog većeg utjecaja društvenih mreža pri odabiru destinacije za odmor. Grafikon 5 prikazuje broj noćenja u razdoblju od 2010. do 2020. Na grafikonu se može primijetiti veliki porast u osvarenom broju noćenja.

Grafikon 5. Noćenja domaćih i inozemnih turista u RH za razdoblje od 2010. do 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (27.06.2021.)

U 2019. ostvareno je 91 243 000 noćenja, što predstavlja porast od 62,5 % u odnosu na broj noćenja ostvaren u 2010. No, važno je spomenuti da je tek u 2012. ostvaren veći broj noćenja od broja koji je ostvaren u 1989. Dakle, RH se nakon 22 godine vratila na predratne razine noćenja. Godine 1989. prosječni boravak turista na području RH iznosio je 6,4 dana, dok je 2019. prosječni boravak turista na području RH iznosio 4,7 dana (<https://www.dzs.hr/>, 27.06.2021.). Smanjenje u duljini prosječnog boravka turista uzrokovan je promjenom turističkih trendova, mogućnosti turista da u kraćem vremenu obiđu više destinacija, kao i nedostatak sadržaja koji bi zadržali turiste na dulje vrijeme. Nekontrolirani porast broja turista koji dolaze u RH tijekom ljeta i kratkom periodu pred i post sezone potaknuo je razmišljanje lokalnog stanovništva o nužnosti upravljanja destinacijom i kvalitativnog razvoja turizma. Najpoznatiji primjer lošeg upravljanja destinacijom je Dubrovnik. *United nations educational, scientific and cultural organization* (u daljnjem tekstu UNESCO) zaprijetio je da će ukloniti Dubrovnik s popisa svjetske kulturne baštine. Razlog je bio nekontrolirano bujanje broja posjetitelja koji su ugrožavali očuvanje povijesnih lokaliteta. Nakon upozorenja, gradske vlasti su započele projekt *Respect the city* s kojim nastoje poboljšati upravljanje turističkim razvojem Dubrovnika (<https://scmp.com/>, 27.06.2021.). Pandemijaska 2020. donijela je mnogo manje turista, točnije ostvareno je 36 % noćenja i 45 % noćenja u odnosu na prethodnu godinu.

Prosječna duljina boravka iznosila je 5,8 dana, što predstavlja povećanje od 1,2 dana u odnosu na prethodnu godinu (<https://www.dzs.hr/>, 27.06.2021.). Hrvatski turizam morao se suočiti sa situacijom u kojoj nema masovnog turizma, već se za svakog gosta trebalo izboriti s konkurentskim zemljama. Turistička ponuda, cijene smještaja, dodatni sadržaji i epidemiološka situacija utjecale su na ostvarene turističke rezultate svake županije.

4. TURISTIČKA SEZONA 2020.

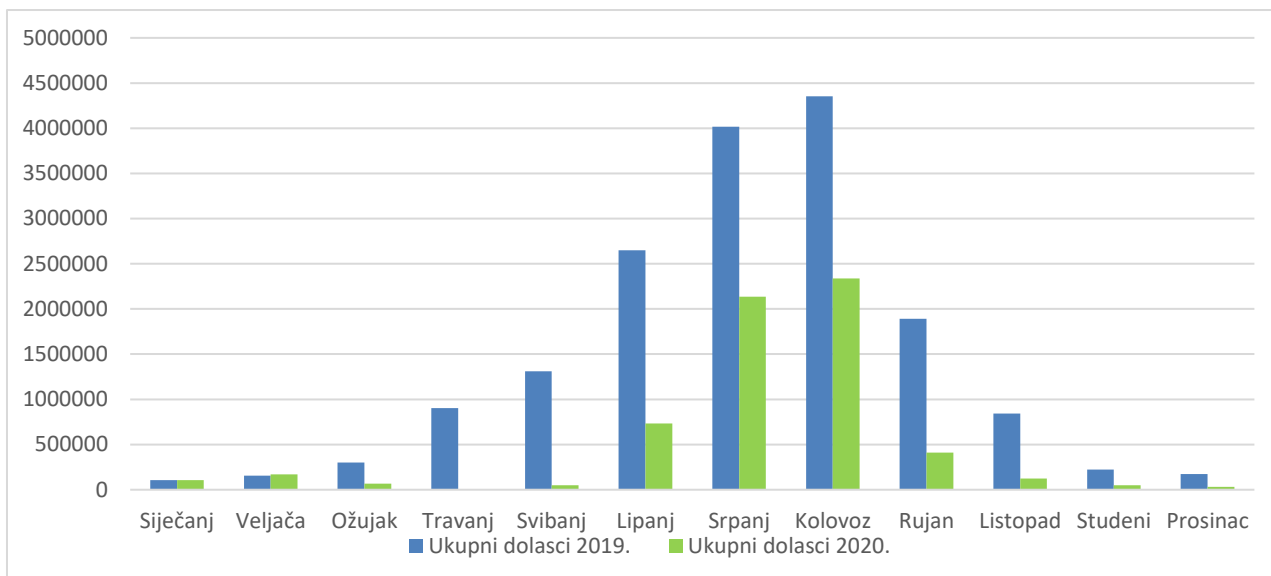
U ovom poglavlju istražit će se turistički promet ostvaren u 2020. na području Jadranske Hrvatske, kao i usporediti turistički promet ostvaren u urbanom i ruralnom smještaju. Istražit će se i rezultati ostvareni u nautičkom turizmu na području RH u 2020.

4.1. Turistički promet županija Jadranske Hrvatske

Statističke regije Jadranske Hrvatske i Kontinentalne Hrvatske, zajedno čine statističko područje RH.¹⁸ Većina turističkog prometa RH ostvaruje se unutar regije Jadranska Hrvatska. U 2019. na području Jadranske Hrvatske ostvareno je 86,49 % svih dolazaka i 94,55 % svih noćenja (<https://www.dzs.hr/>, 15.08.2021.). Dominantni utjecaj jedna regije na ukupni turistički promet imalo je velike posljedice za vrijeme sezone 2020. te su županije Jadranske Hrvatske bile podložnije utjecaju velikog pada potražnje. U ovom radu su županije Jadranske Hrvatske analizirane u kontekstu sjeverne regije i južne regije. Istarska, Primorsko Goranska i Ličko-senjska županija pripadaju sjevernoj regiji, a Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija pripadaju južnoj regiji.

Grafikon 6 prikazuje ostvarni broj noćenja na području Jadranske Hrvatske za vrijeme 2019. i 2020. Vidljiv je snažan pad u broju dolazaka od ožujka, kada je započelo zatvaranje granica. Za siječanj i veljaču 2020., mjesece prije zatvaranja, vidljiv je broj dolazaka podjednak ostvarenim rezultatima za isto razdoblje 2019. Broj dolazaka je u veljači 2020. bio veći za 8,37 % od broja dolazaka ostvarenog u istom mjesecu prethodne godine. Značajniji oporavak u broju dolazaka vidljiv je u lipnju, te se nastavio do kolovoza u kojem je ostvareno 53,71 % dolazaka ostvarenih u istom mjesecu prethodne godine. Nakon kolovoza, broj dolazaka se više nije povećavao u toj godini. U cijeloj 2020. ostvareno je 36,67 % dolazaka u odnosu na 2019.

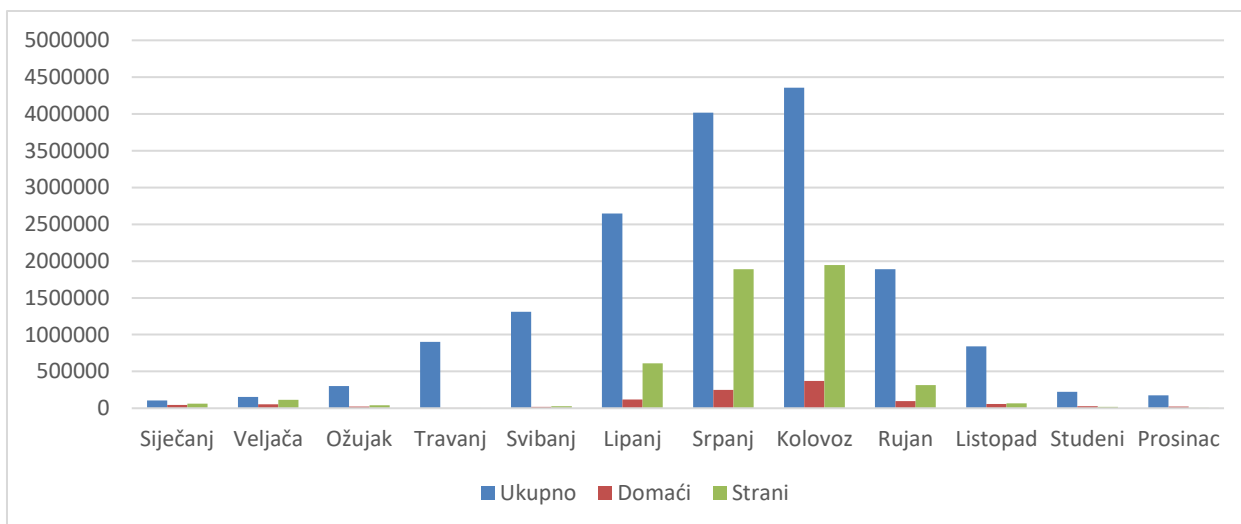
¹⁸ Statističke regije uvedene su 2005. godine, a rezultat su suradnje Državnog zavoda za statistiku (u daljnjem tekstu DZS) i Eurostata. Prilikom uvođenja, postojale su tri statističke regije: Jadranska Hrvatska, Sjeverna Hrvatska i Središnja i Istočna Hrvatska. Kasnije se broj statističkih regija smanjio s tri na dvije, Jadransku Hrvatsku i Kontinentalnu Hrvatsku. Razlog promjene broja statističkih regija nepovoljni je financijski učinak grada Zagreba na županije sjeverozapadne Hrvatske, zbog previsokog bruto društvenog proizvoda po glavi stanovnika za grad Zagreb. Županjama unutar statističke regije Sjeverna Hrvatska smanjen je apsorpcijski kapacitet, odobravana je niža stopa sufinanciranja projekata iz Strukturnih fondova EU, te im je smanjen iznos dostupnih sredstava iz EU fondova (<https://razvoj.gov.hr/>, 15.08.2021.). U 2021. napuštena je dvojna podijeljenost RH i uvedena nova podjela Hrvatske na četiri statističke regije: Panonska Hrvatska, Sjeverna Hrvatska, Jadranska Hrvatska i Grad Zagreb. Razlog najnovije promjene je preveliki utjecaj bdruto domaćeg proizvoda Zagreba na regiju Kontinentalna Hrvatska. Novom podjelom, Zagreb je potpuno izvojen od drugih regija te su uklonjeni negativni financijski utjecaji proizašli iz prijašnjih podijela (<https://www.istra-europa.eu/>, 15.08.2021.).

Grafikon 6. Usporedba ostvarenog broja dolazaka turista u regiju Jadranska Hrvatska za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (15.08.2021.)

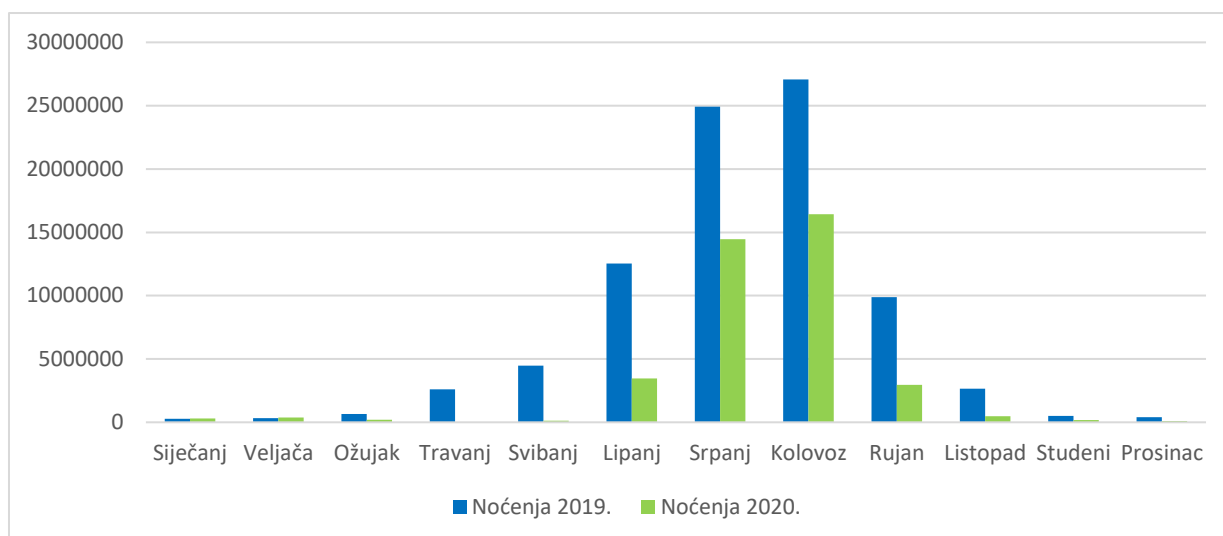
Podatci ostvarenog broja dolazaka domaćih i inozemnih turista u 2020. prikazani su u grafikonu 7. Broj dolazaka domaćih turista zabilježio je pad od 28,12 % u odnosu na prethodnu godinu, a broj dolazaka inozemnih turista pad od 66,89 % u odnosu na prethodnu godnu. Vidljiv je manji pad u ostvarenim dolascima domaćih turista.

Grafikon 7. Dolasci domaćih i inozemnih turista u regiju Jadranska Hrvatska za 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (15.08.2021.)

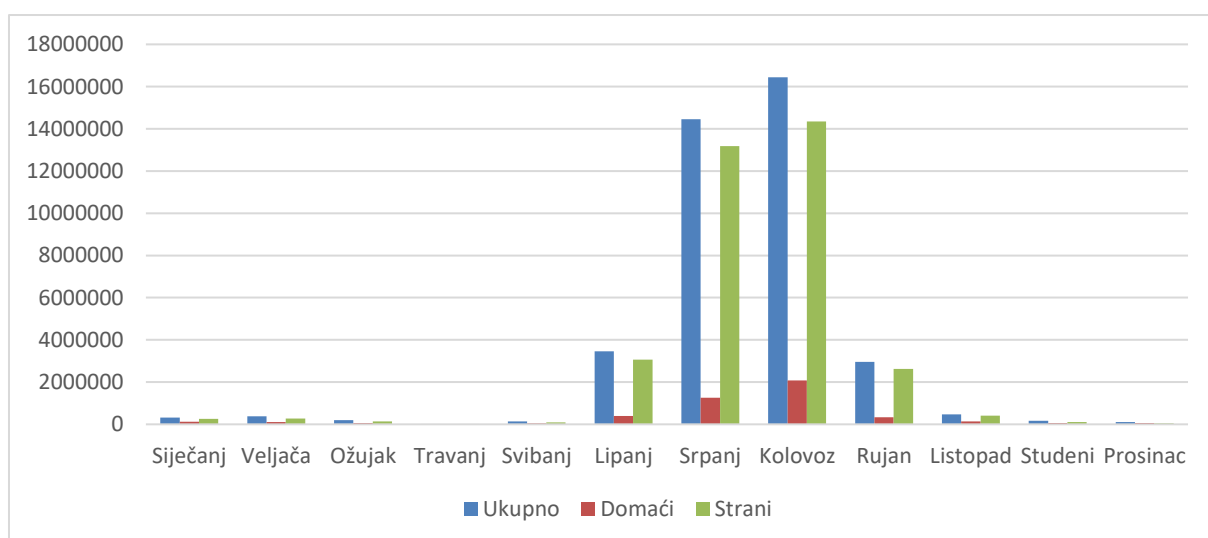
Podatci iz grafikona 8 pokazuju da je u 2020. ostvaren pad broju noćenja od 54,68% u odnosu na prethodnu godinu. No, duljina boravka porasla je s 5,09 dana u 2019. na 6,29 dana u 2020., odnosno za 23,58 %.

Grafikon 8. Usporedba ostvarenog broja noćenja u regiji Jadranska Hrvatska za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (15.08.2021.)

Prema podacima u grafikonu 9 broj ostvarenih noćenja domaćih turista pao je za 18,04 % dok je pad inozemnih noćenja iznosio 57,11 %. Pad noćenja inozemnih turista tri puta je veći od pada broja noćenja domaćih turista. Duljina boravka domaćih turista porasla je s 3,74 dana na 4,26 dana, odnosno za 13,9 %. Duljina boravka za inozemne turiste porasla je s 5,23 dana na 6,77 dana, odnosno za 29,45 %. Najveći broj noćenja ostvaren je u dva ljetna mjeseca, srpnju i kolovozu. Dolaskom ljeta, većina država EU ukinula je ograničenja na kretanje i putovanja, no u rujnu je ponovno započelo uvođenje mjera ograničavanja kretanja i putovanja te je zabilježen pad u odnosu na srpanj i kolovoz. Navedene međunarodne okolnosti rezultirale su vrlo izraženom sezonalnošću koja je vidljiva u broju ostvarenih noćenja tijekom 2020.

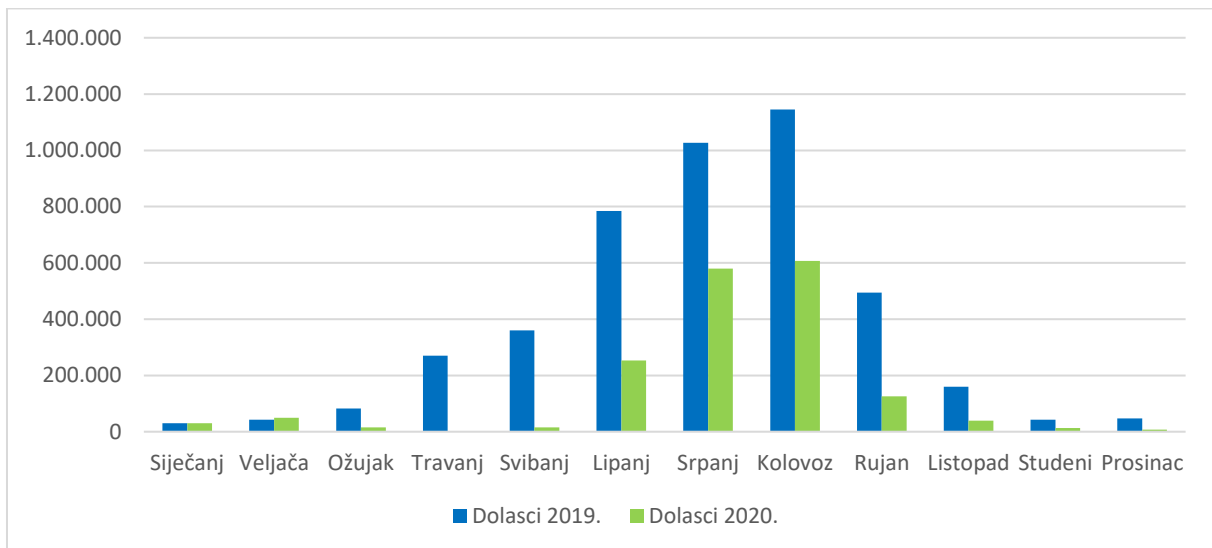

Grafikon 9. Noćenja domaćih i inozemnih turista u regiji Jadranska Hrvatska za 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (15.08.2021.)

4.1.1. Istarska županija

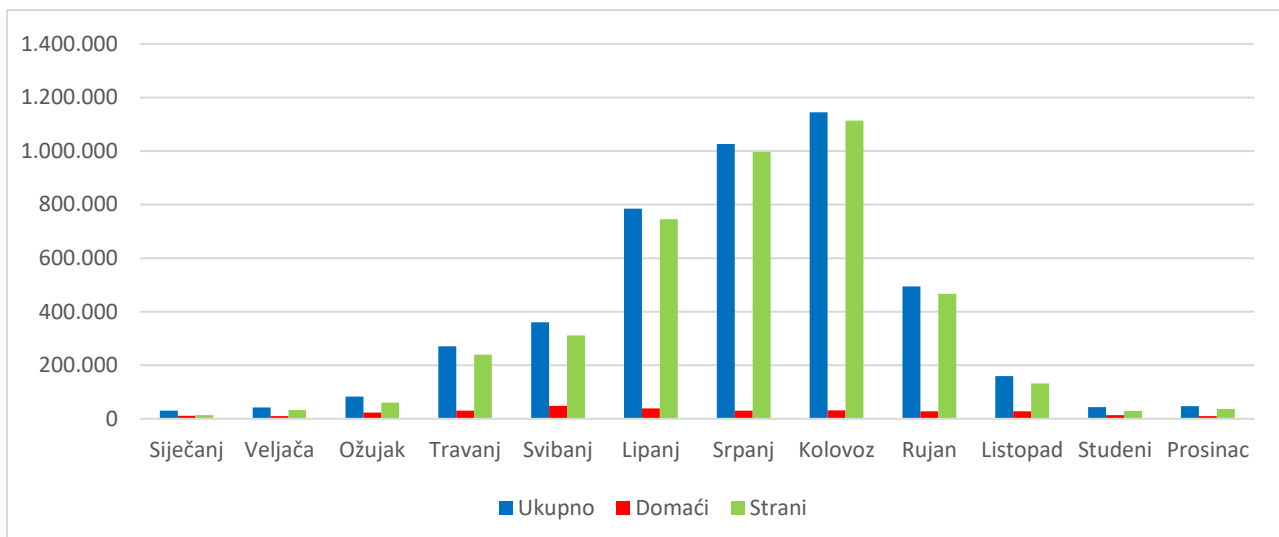
Istarska županija nalazi se na sjeverozapadu RH na području poluotoka Istra. Tradicionalno, Istarska županija ostvaruje najbolje turističke rezultate u RH (<https://www.istra.hr/hr>, 16.08.2020.). Osim prirodnih ljepota tome je zaslužan i geografski položaj. Na području županije nalazi se Nacionalni park Brijuni. Za razliku od Dubrovnika koji je aviodestinacija, cijela Istra je lako dostupna automobilom te je omiljeno mjesto za odmor gostima iz Srednje Europe. Grafikon 10 prikazuje usporedbu broja dolazaka po mjesecima za 2019. i 2020. Vidljiva je sličnost u kretanju ostvarenih dolazaka između cjelokupne regije Jadranske Hrvatske i Istre, to jest između rezultata prikazanih na grafikonima 9 i 10. Podudarnost rezultata prikazanih u grafikonima prisutna je zbog kratkog vremenskog perioda u kojem su ljudi mogli putovati i padu u broju slučajeva zaraze prouzrokovanom toplijim vremenom. Tijekom 2020. Istra je ostvarila 38,72 % dolazaka ostvarenih u 2019.

Grafikon 10. Usporedba ostvarenih dolazaka turista u Istarskoj županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (16.08.2021.)

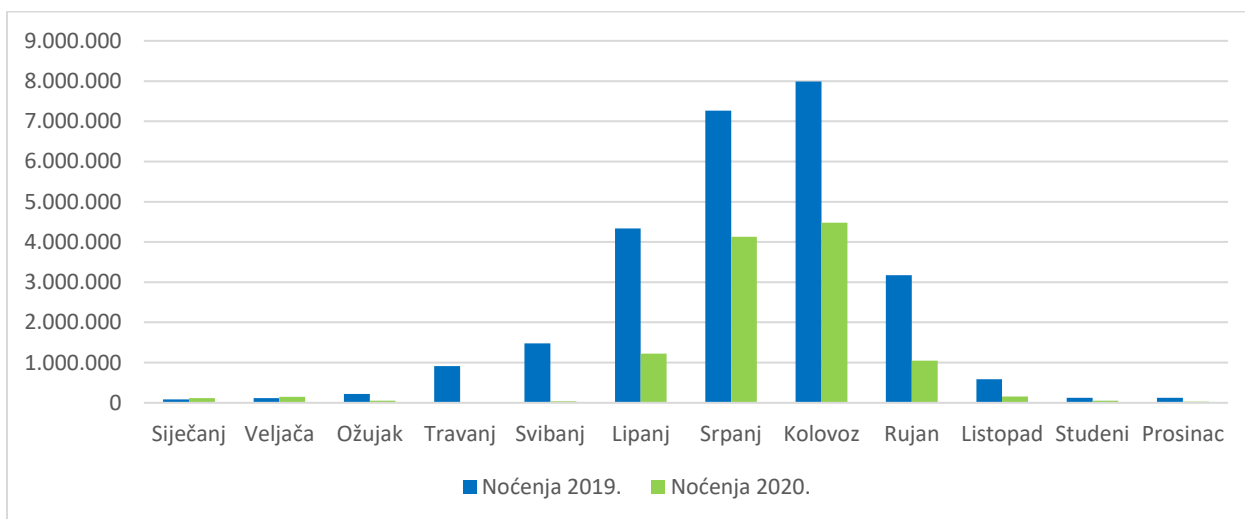
Prema grafikonu 11 usprkos zatvaranju granica tijekom prvog vala i kompliciranijem procesu prelaska granica, broj domaćih gostiju u Istri se nije povećao. Uspoređujući rezultate iz 2019. i 2020. vidljiv je pad u broju dolazaka domaćih turista od 42,45 %. Gledajući broj dolazaka inozemnih turista, ostvareno je čak 63,07 % manje dolazaka nego u 2019.

Grafikon 11. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Istarskoj županiji za 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (16.08.2021.)

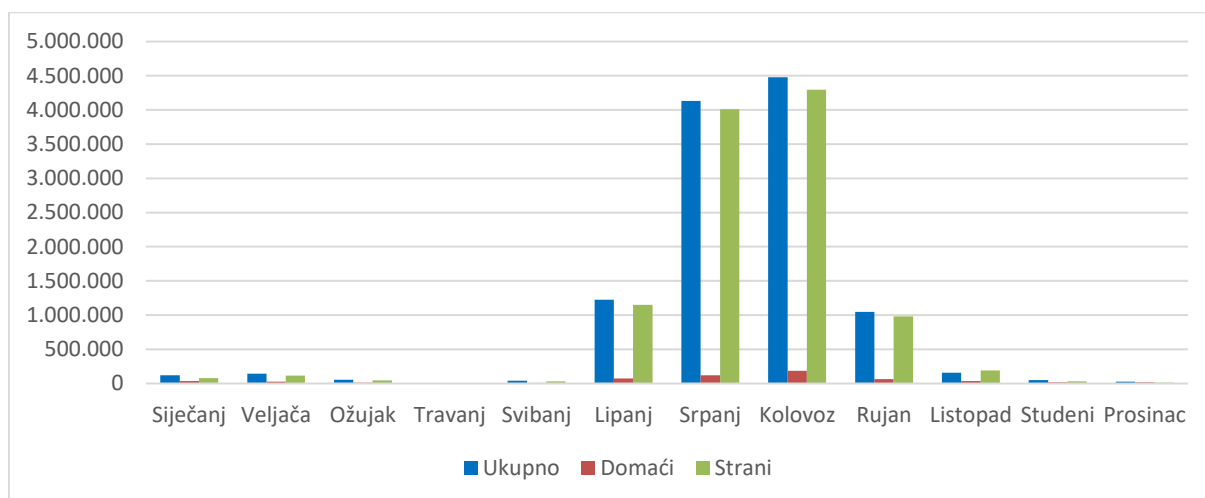
Podatci iz grafikona 12 indiciraju pad u broju noćenja od 56,52 % u odnosu na noćenja ostvarena u prethodnoj godini. No, prosječna duljina boravka povećala se s 5,88 dana u 2019. na 6,60 dana u 2020., odnosno za 12,25 %.

Grafikon 12. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Istarskoj županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (16.08.2021.)

Noćenja domaćih turista u 2020., pala su za 34,65 % u odnosu na 2019. Noćenja inozemnih turista u 2020. pala su za 57,03 % u odnosu na rezultate iz 2019. Duljina boravka domaćih turista. Prema podacima grafikona 13 prosječna duljina boravka domaćih turista povećala se s 3,07 dana u 2019. na 3,44 dana u 2020., odnosno za 12,06 %. Duljina boravka inozemnih turista povećala se s 6,09 dana u 2019. na 7,09 dana u idućoj godini, odnosno za 16,43 %.

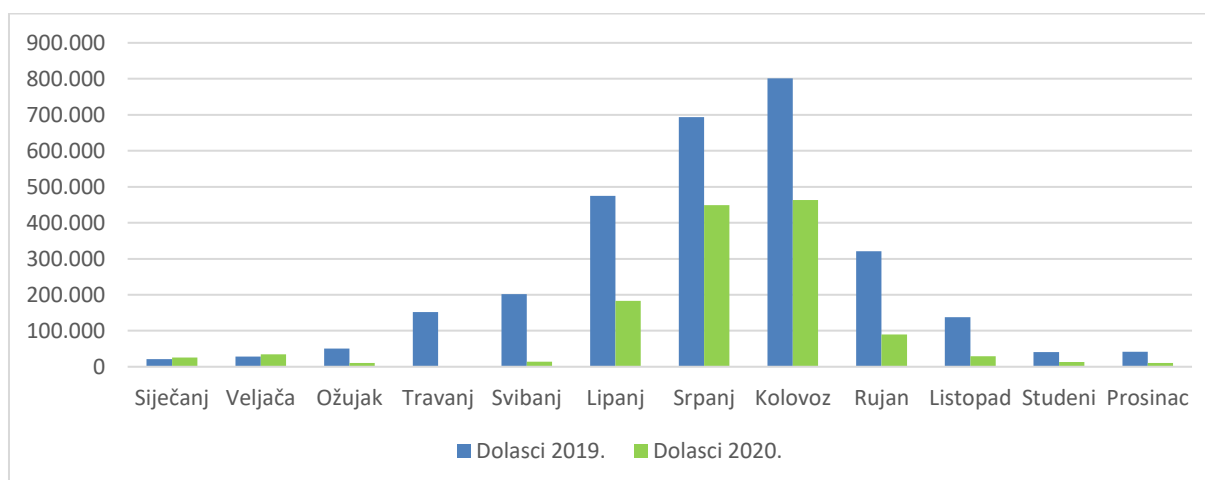

Grafikon 13. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Istarskoj županiji za 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (16.08.2021.)

4.1.2. Primorsko-goranska županija

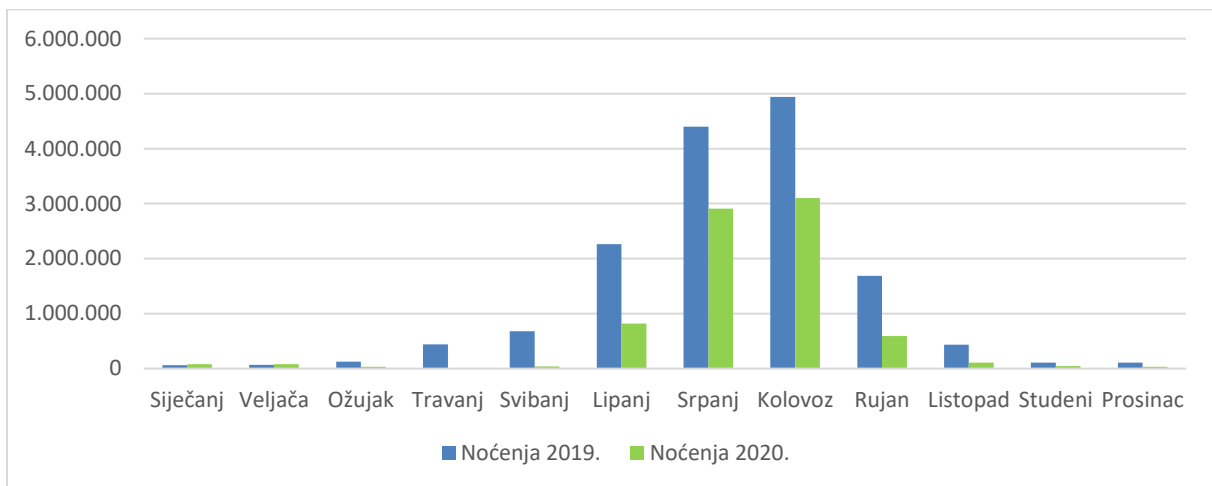
Primorsko-goranska županija sastoji se od područja zvanog Hrvatsko Primorje, Kvarnera i Gorskog kotara. Središte županije je grad Rijeka, treći najveći grad u RH. Dva najveća otoka u Jadranu, Cres i Krk, također se nalaze u navedenoj županiji (<https://www.voda.hr/hr>, 18.08.2021.). Kontrast otoka, obale i planinskog zaleđa u kojemu je smješten Nacionalni park Risnjak, privlače mnogobrojne turiste. Primorsko-goranska županija je, poput Istarske županije, automobilska destinacija te je stoga turistima iz Srednje Europe vrlo privlačna destinacija. Grafikon 14 prikazuje usporedbu broja dolazaka ostvarenih u 2019. i 2020. Iz grafikona se može iščitati kako je u 2020. ostvaren pad u broju dolazaka od 23,82 % u odnosu na 2019.

Grafikon 14. Usporedba ostvarenih dolazaka turista u Primorsko-goranskoj županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (16.08.2021.)

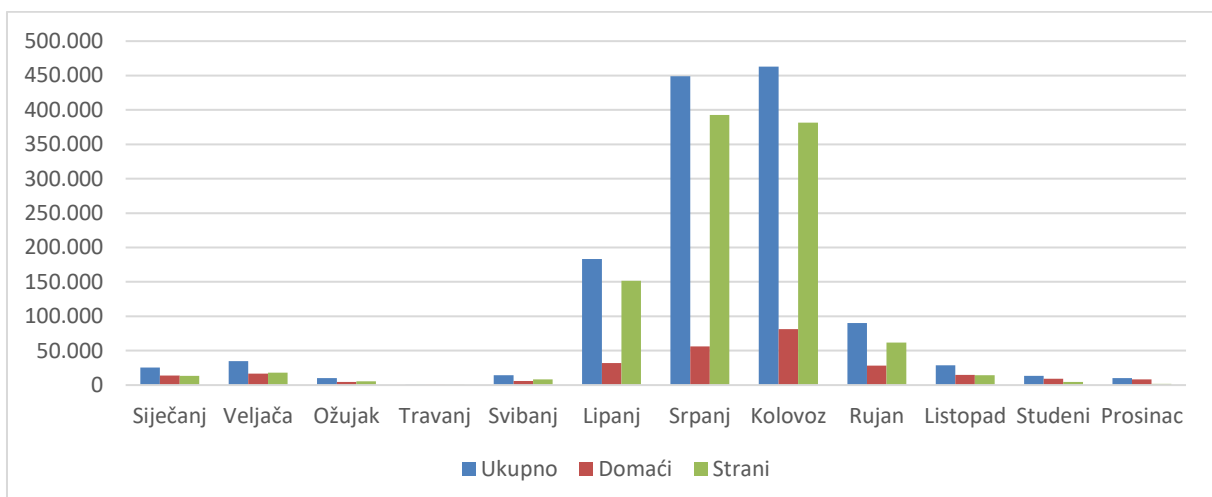
Podatci iz grafikona 15 ukazuju da je broj dolazaka domaćih turista u 2020. pao za 23,81 % u odnosu na 2019. Dolasci inozemnih turista u 2020., smanjili su se za 59,62 % u odnosu na prethodnu godinu. Mnogo manji pad u dolascima domaćih turista naznaka je kako je Primorsko-goranska županija bila vrlo privlačna destinacija za domaće turiste. U kolovozu 2020. zabilježen je porast u broju dolazaka domaćih turista od 24,29 % u istom mjesecu broj dolazaka inozemnih turista pao je za 48,16 % u odnosu na kolovoz 2019.

Grafikon 15. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Primorsko-goranskoj županiji za 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (18.08.2021.)

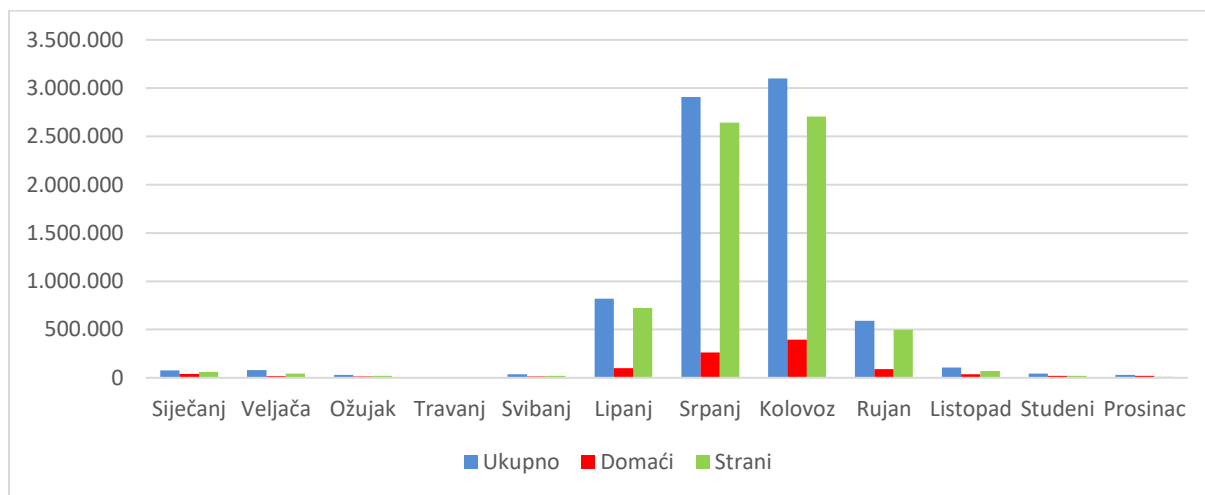
Promjena u broju ostvarenih noćenja za godine 2019. i 2020. prikazani su grafikonom 16 Tijekom 2020. ostvareno je 48,9 % manje noćenja nego prethodne godine. Duljina boravka povećala se s 5,16 dana u 2019. na 5,91 dana u 2020., to jest za 14,54 %.

Grafikon 16. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Primorsko-goranskoj županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (18.08.2021.)

Grafikon 17 prikazuje podatke o ostvarenim noćenjima domaćih i inozemnih turista. Tijekom 2020. godine zabilježen je pad u ostvarenom broju noćenja domaćih turista od 21,6 % u odnosu na prethodnu godinu. Pad ostvarenog broja noćenja inozemnih turista tijekom 2020. iznosio je 57,02 % u odnosu na prethodnu godinu. Duljina boravka domaćih turista povećala se s 3,07 dana u 2019. na 3,43 dana u 2020., odnosno za 11,73 %. Duljina boravka za inozemne turiste povećala se za jedan puni dan, odnosno s 6,09 dana u 2019. na 7,09 dana u 2020., izraženo u postotcima povećanje za 2020. iznosi 16,42 %.

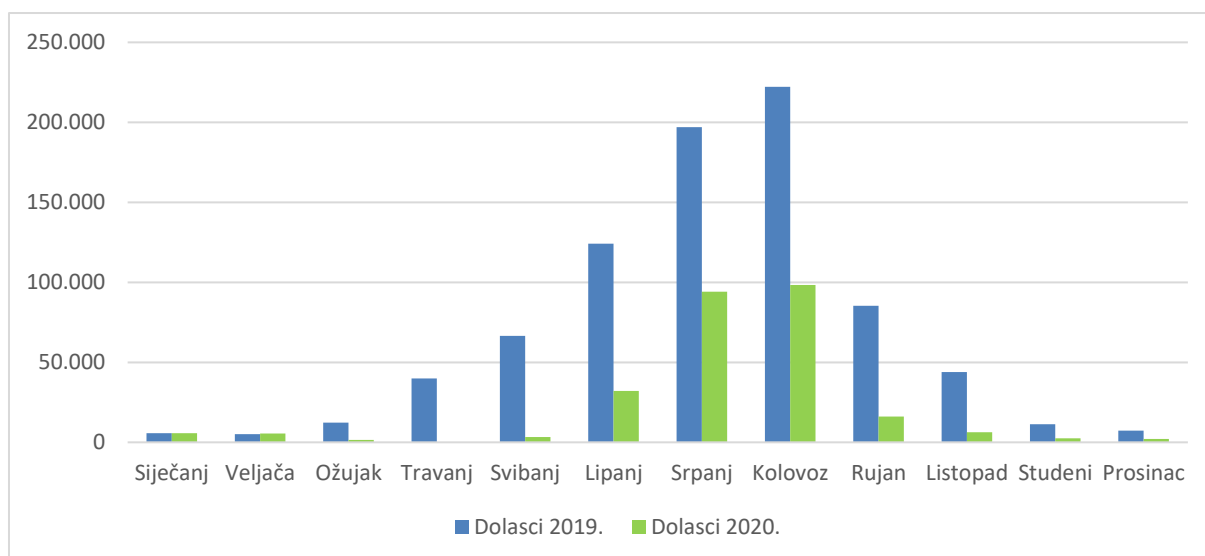

Grafikon 17. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Primorsko-goranskoj županiji za 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (18.08.2021.)

4.1.3. Ličko-senjska županija

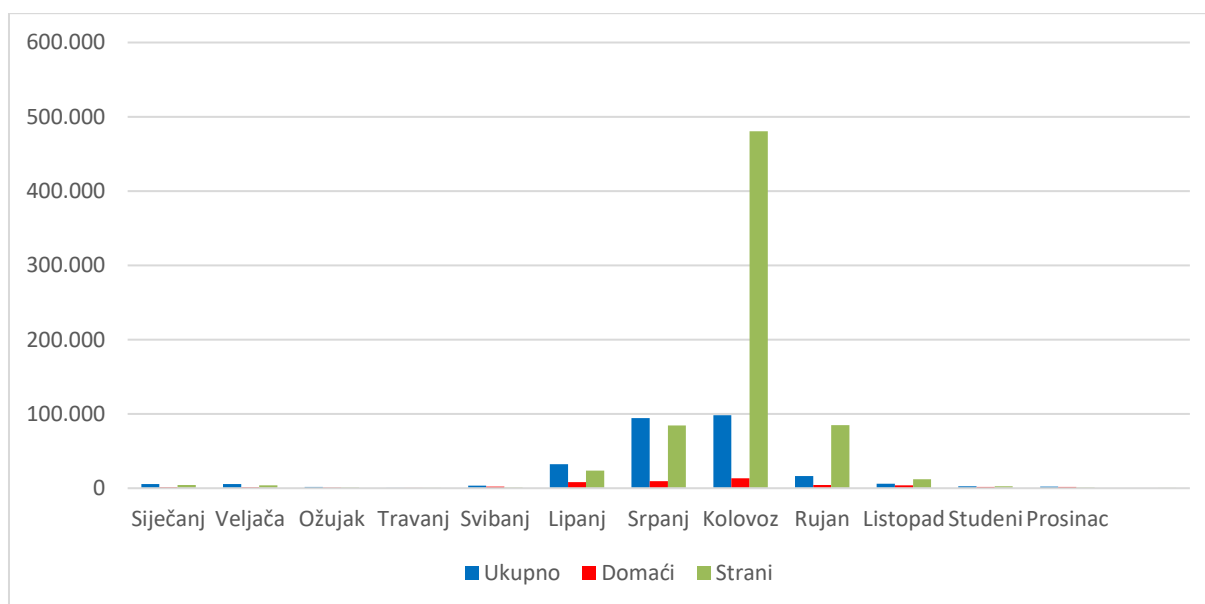
Ličko-senjska županija najveća je županija u RH. Obalu i zaleđe županije presijeca planinski masiv, Velebit. U županiji se nalaze dva nacionalna parka, Sjeverni Velebit i najstariji nacionalni park u RH, Plitvička jezera. Iako je prostorno najveća u RH, po broju stanovnika Ličko-senjska županija je najrjeđe naseljena. Zaleđe je vrlo dobro povezano s ostatkom države, dok je obalno područje slabije povezano. Obala se cijelom dužinom nalazi na padinama Velebita te ne postoji zaleđe u kojem bi se naselja mogla razvijati i širiti. Zbog toga su turističke djelatosti, poput smještaja i ugostiteljstva tek četvrti prema ostvarenim ukupnim prihodima, prednjače trgovina i popravci, prerađivačka industrija i građevinarstvo. Ličko-senjska županija primarno je autodestinacija jer na svom području nema međunarodnih zračnih luka te stoga ovisi o zračnim lukama u Zadru i na Krku. (<https://www.licko-senjska.hr/>, 20.08.2021.). Podatci prikazani u grafikonu 18 ukazuju da je 2020. zabilježen pad u broju dolazaka od 67,34 % u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 18. Usporedba ostvarenih dolazaka u Ličko-senjskoj županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (20.08.2021.)

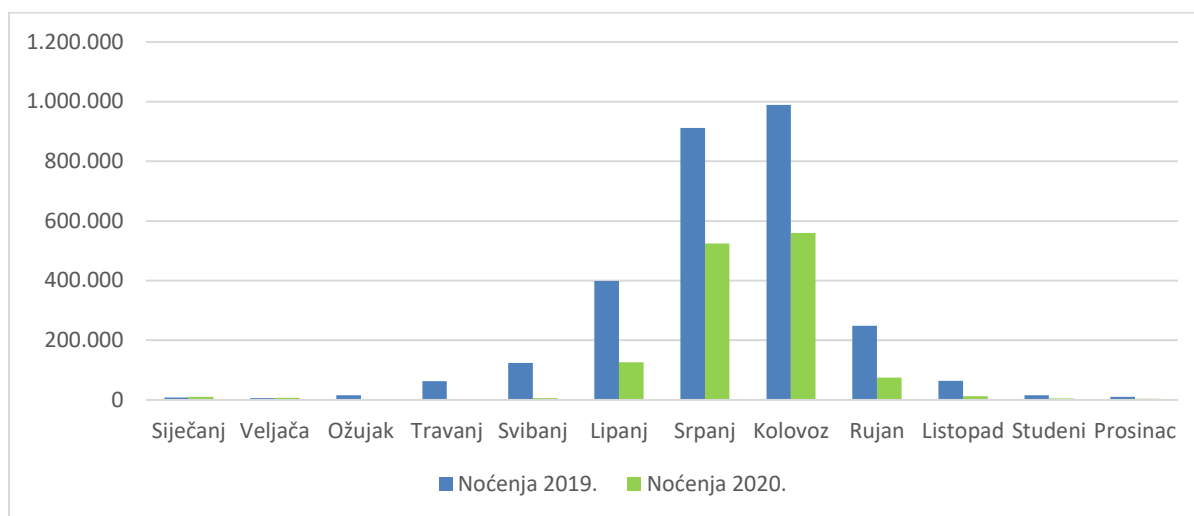
Iz grafikona 19 vidljiv je ostvareni broj dolazaka domaćih i inozemnih turista u 2020. Uspoređujući rezultate s prethodnom godinom, broj domaćih turista pao je za samo 1,92 % u odnosu na prethodnu godinu. U istoj godini broj dolazaka inozemnih turista pao je za 71,57 % u odnosu na prethodnu godinu. Primjetna je velika razlika u padu dolazaka domaćih i inozemnih turista. Domaći turisti zadržali su jednaku razinu dolazaka.

Grafikon 19. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Ličko-senjskoj županije za 2020.

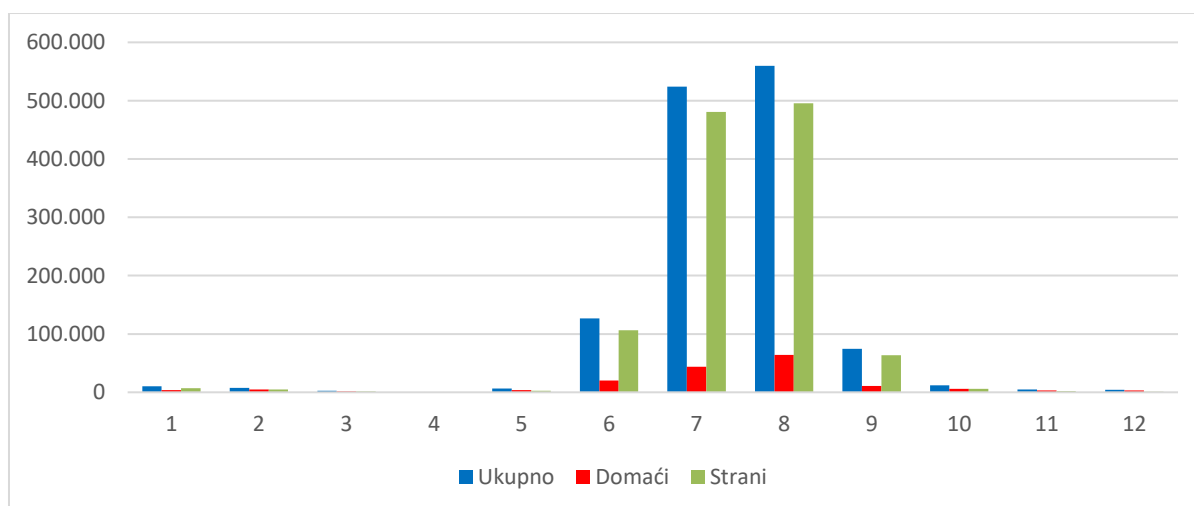
Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (20.08.2021.)

Podatci o broju ostvarenih noćenja prikazani su u grafikonu 20. U 2020. zabilježen je pad broja noćenja od 53,33 % u odnosu na prethodnu godinu. Duljina boravka povećala se s 3,48 dana u 2019. na 4,97 dana u 2020., odnosno za 42,82 %.

Grafikon 20. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Ličko-senjskoj županiji za 2019. i 2020.
Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (20.08.2021.)

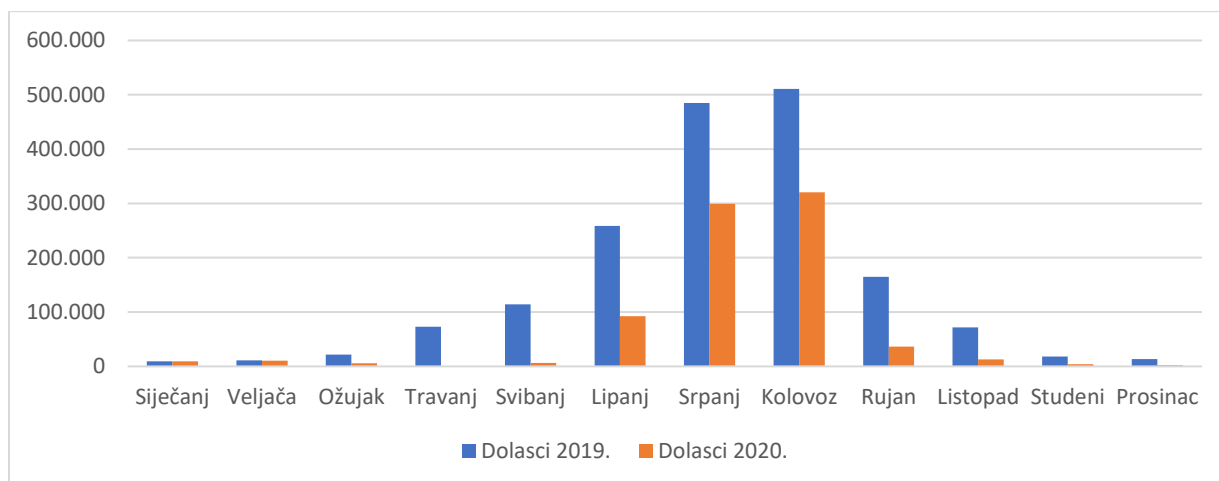
Podatci o ostvarenom broju noćenja domaćih i inozemnih gostiju u 2020. prikazani su u grafikonu 21. Zabilježen je rast u broju noćenja domaćih turista za 7,74 % u odnosu na prethodnu godinu, dok je broj noćenja inozemnih turista pao za 56,71 % u odnosu na prethodnu godinu. Duljina boravka domaćih turista povećala se s 3,07 dana na 3,38 dana u 2020. odnosno za 10,1 %. Duljina boravka inozemnih turista povećala se s 3,5 dana na 5,34 dana u 2020., odnosno za 52,57 %.

Grafikon 21. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Ličko-senjskoj županiji za 2020.
Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (20.08.2021.)

4.1.4. Zadarska županija

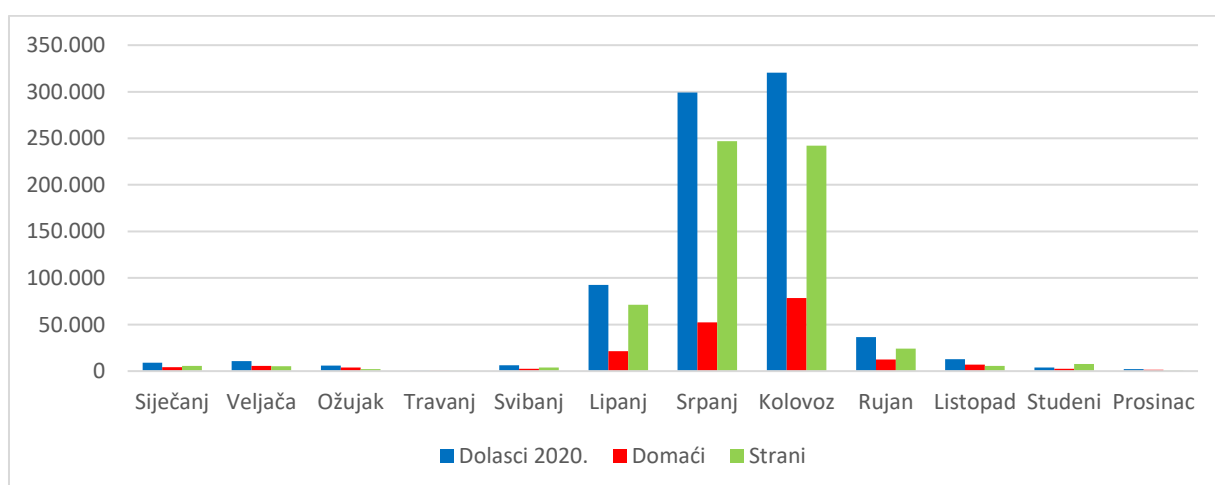
Zadarska županija, prva je županija južnog dijela regije Jadranska Hrvatika. Nacionalni park Paklenica nalazi se na području županije. Paklenica je smještena na južnom dijelu planinskog masiva Velebit. Nacionalni park Paklenica, Ravni Kotari i mnogobrojni otoci pokazatelj su geografske raznolikosti županije (<https://www.zadarska-zupanija.hr/>, 20.08.2021.). Podatci iz grafikona 22 indiciraju pad u broju dolazaka za 2020. od 54,34 % u odnosu na rezultate ostvarene prethodne godine.

Grafikon 22. Usporedba ostvarenih dolazaka u Zadarskoj županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (20.08.2021.)

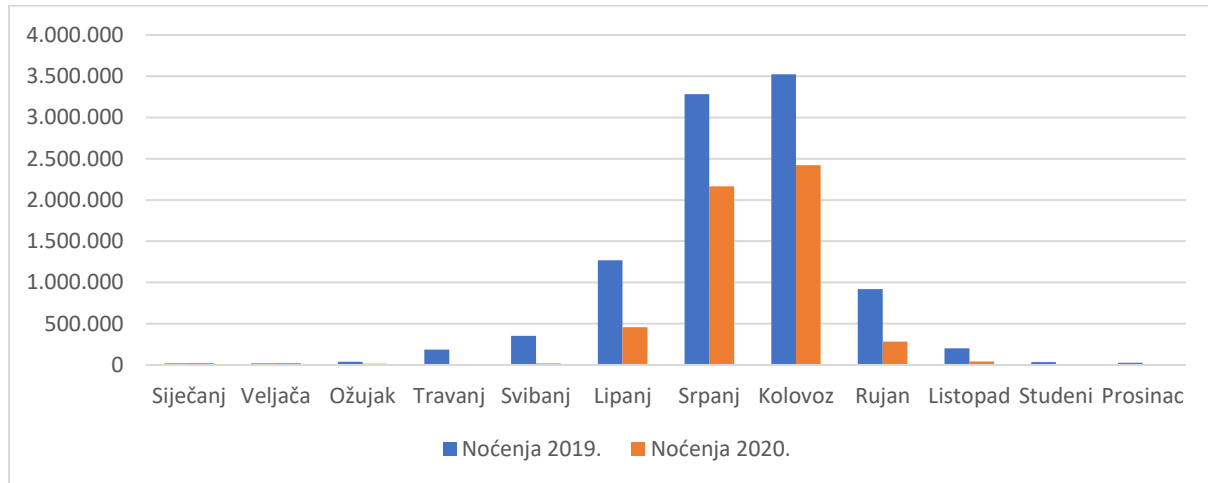
Grafikon 23 prikazuje podatke o ostvarenom broju dolazaka domaćih i inozemnih turista u 2020. Dolasci domaćih turista u 2020. pali su za 16,62 % u odnosu na rezultate ostvarene u prethodnoj godini. Broj dolazaka inozemnih turista u 2020. pao je za 60,01 % u odnosu na rezultate ostvarene prethodne godine.

Grafikon 23. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Zadarskoj županije za 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (20.08.2021.)

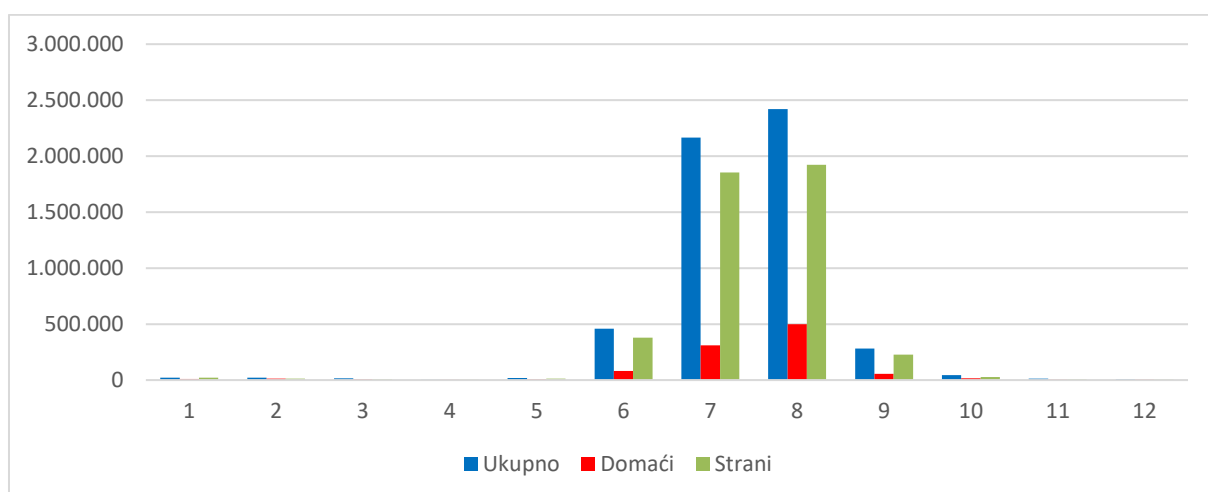
Iz grafikona 24 mogu se iščitati podatci o ostvarenim noćenjima u 2019. i 2020. U 2020. zabilježen je pad od 44,52 % u odnosu na prethodnu godinu. Duljina boravka porasla je s 5,63 dana u 2019. na 6,84 dana 2020., odnosno za 21,5 %.

Grafikon 24. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Zadarskoj županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (20.08.2021.)

Podatci iz grafikona 25 indiciraju ostvarenja noćenja domaćih i inozemnih turista u 2020. Podatci pokazuju kako je u 2020. zabilježen pad u broju noćenja domaćih turista od 9,97 % u odnosu na prethodnu godinu. Noćenja inozemnih turista pala su za 48,81 % u odnosu na prethodnu godinu. Duljina boravka domaćih turista porasla je s 4,87 dana u 2019. na 5,26 dana u 2020., odnosno za 8 %. Duljina boravka inozemnih turista porasla je s 5,74 dana u 2019. na 7,35 dana u 2020., odnosno za 28,05 %.

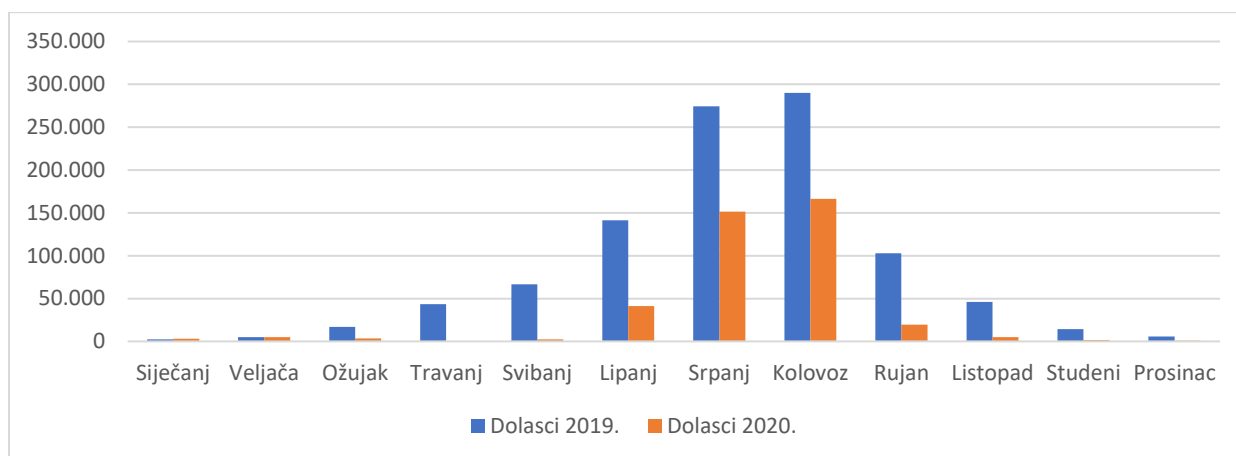

Grafikon 25. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Zadarskoj županiji za 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (20.08.2021.)

4.1.5. Šibensko-kninska županija

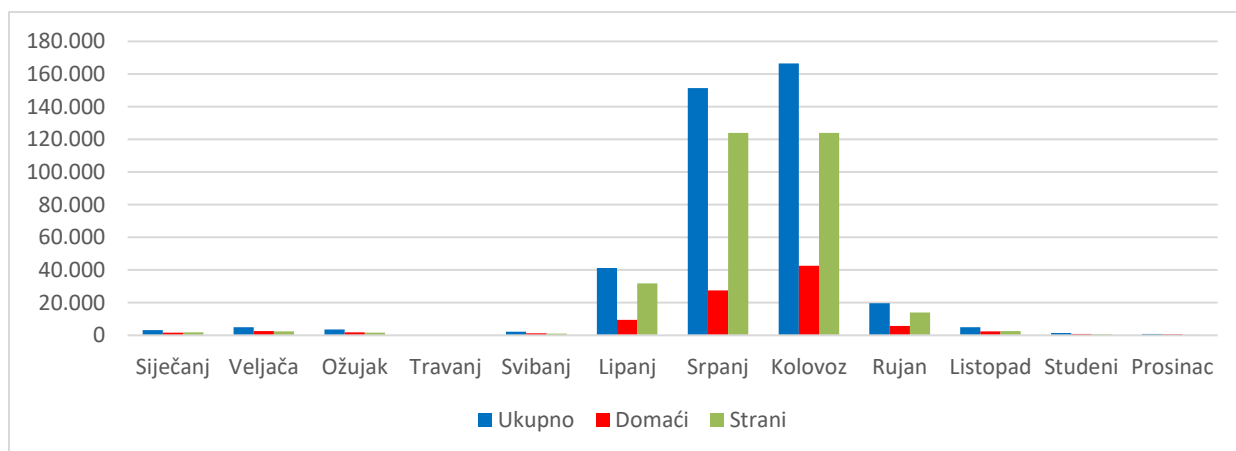
Na području županije nalaze se dva nacionalna parka, Krka i Kornati. Uz nacionalne parkove na području županije nalaze se parkovi prirode Vransko jezero i Dinara. Zaštićeni djelovi prirode pružaju raznoliku turističku ponudu, od nautičkog turizma na Kornatima, do obilaska slapova Krke te planinarenja na najvišoj planini u RH, Dinari. Županija nema zračnu luku na svome prostoru te stoga ovisi o zračnim lukama u Splitu i Zadru (<https://www.sibensko-kninska-zupanija.hr/>, 21.08.2021.). Grafikon 26 prikazuje uporedbu broja dolazaka za 2019. i 2020. Vidljiv je pad u broju dolazaka za 2020. od 60,36 % u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 26. Usporedba ostvarenih dolazaka u Šibensko-kninskoj županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (21.08.2021.)

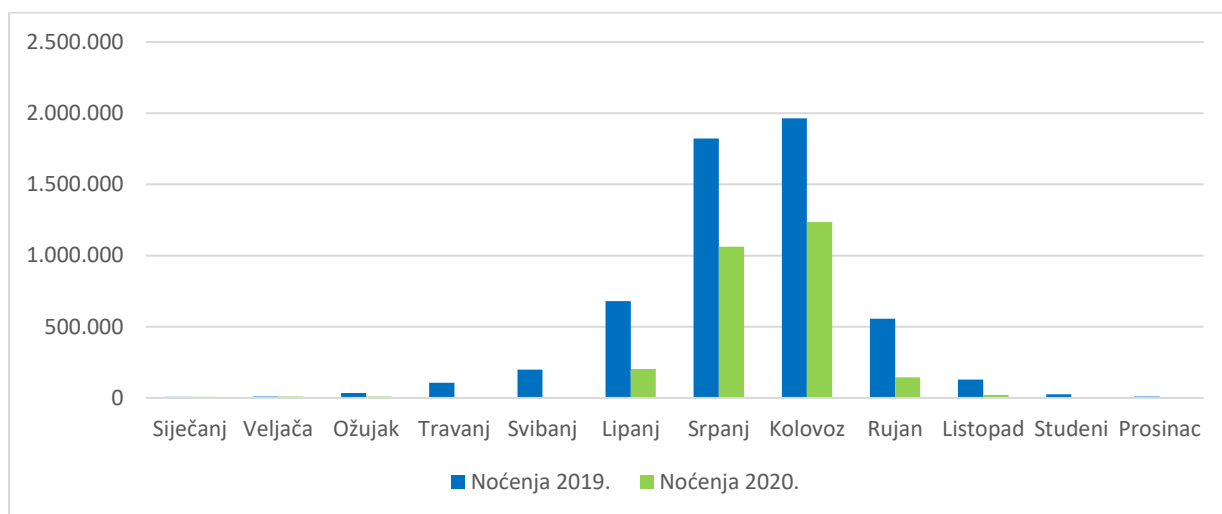
Podatci prikazani u grafikonu 27 indiciraju broj dolazaka domaćih i inozemnih turista u 2020. Iz grafikona se može iščitati pad broja dolazaka domaćih turista od 40 % za 2020. u odnosu na prethodnu godinu. Pad u broju dolazaka inozemnih turista iznosio je 64,18 % za 2020. u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 27. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Šibensko-kninskoj županiji za 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (21.08.2021.)

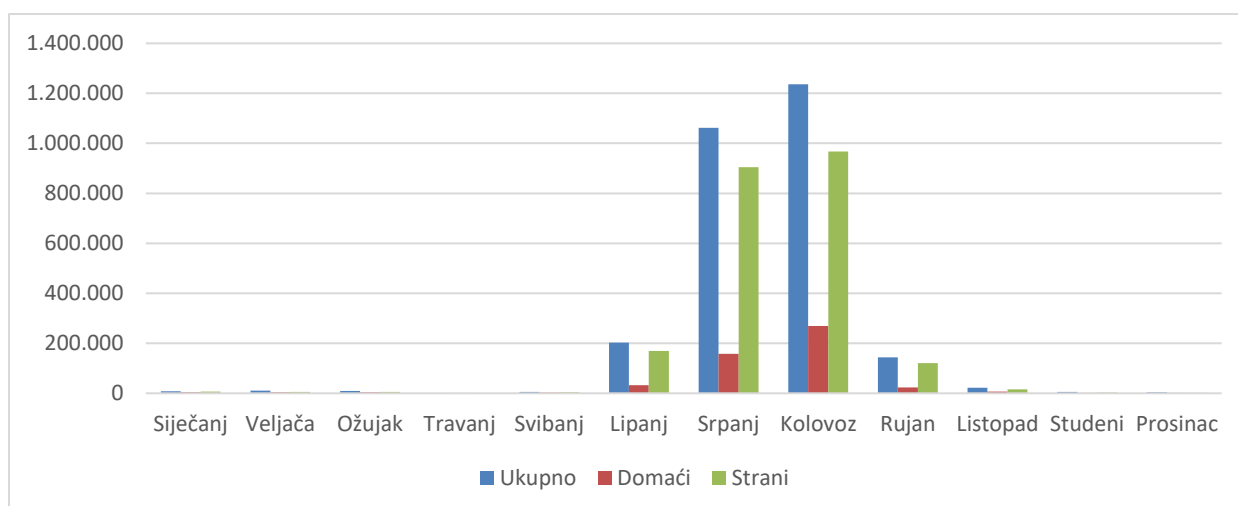
Podatci iz grafikona 28 odnose se na usporedbu ostvarenih noćenja u 2019. i 2020. Podatci pokazuju kako se broj noćenja u 2020. smanjio za 51,18 % u odnosu na prethodnu godinu. No, duljina boravka se povećala s 5,49 dana u 2019. na 6,77 dana u 2020., odnosno za 23,31 %.

Grafikon 28. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Šibensko-kninskoj županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (21.08.2021.)

Grafikon 29 sadrži podatke o noćenjima domaćih i inozemnih turista u 2020. Noćenja domaćih turista pala su za 26,83 % u odnosu na prethodnu godinu. U istom razdoblju noćenja inozemnih turista pala su za 54,59 % u odnosu na prethodnu godinu. Duljina boravka domaćih turista porasla je s 4,32 dana u 2019. na 5,27 dana u 2020., odnosno za 22,0 %. Duljina boravka inozemnih turista povećala se s 5,71 dana u 2019. na 7,25 dana u 2020., odnosno za 26,97 %.

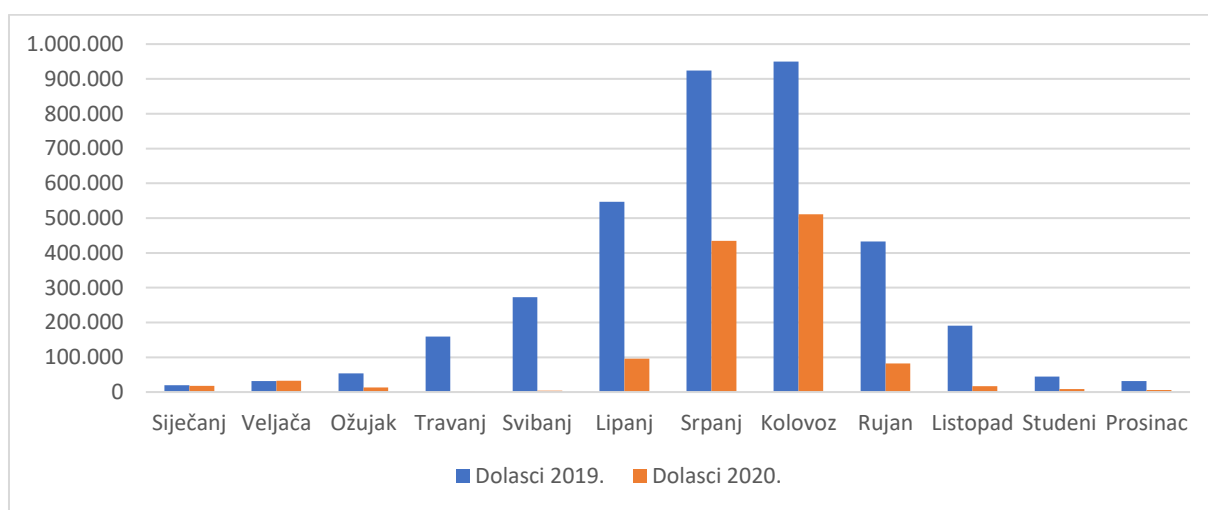

Grafikon 29. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Šibensko-kninskoj županiji za 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (21.08.2021.)

4.1.6. Splitsko-dalmatinska županija

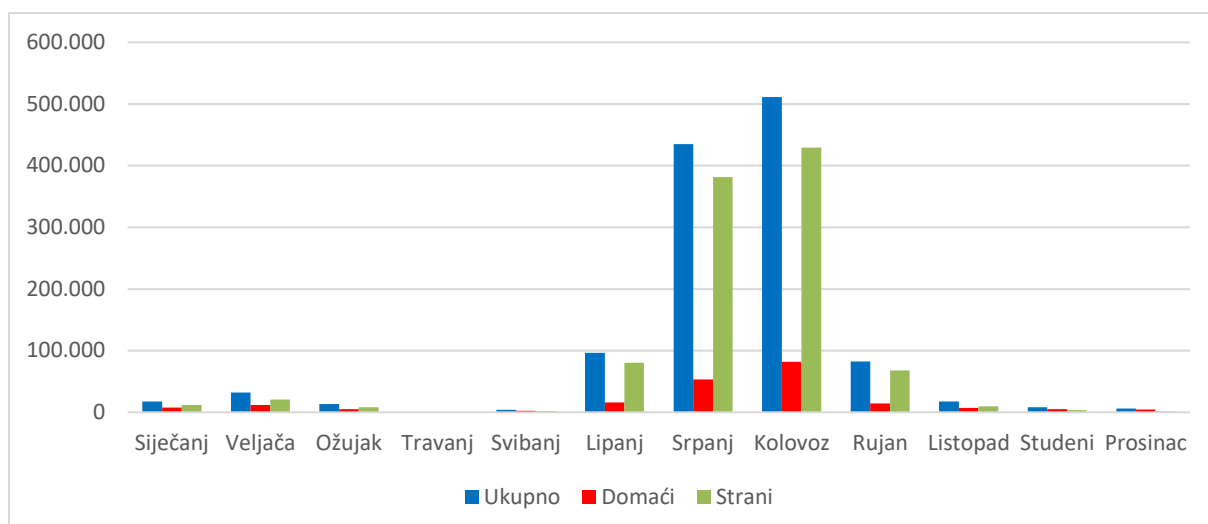
Splitsko-dalmatinska županije najmnogoljudnija je županija na području regije Jadranska Hrvatska, a središte županije je drugi najveći grad RH, Split. Splitsko-dalmatinska županija jedina nema nijedan nacionalni park na svome prostoru. Park prirode Dinara dijelom se nalazi u ovoj županiji, a uz njega se na prostoru županije nalazi i Park prirode Biokovo. Najveća putnička luka u RH nalazi se u Splitu, gdje je smještena i zračna luka (<https://www.dalmacija.hr/>, 23.08.2021.). Podatci s usporedbom dolazaka u 2019. i 2020. prikazani su grafikonom 30. Iz podataka se može iščitati kako je u odnosu na 2019. u 2020. zabilježeno smanjenje u broju dolazaka od 66,54 %.

Grafikon 30. Usporedba ostvarenih dolazaka u Splitsko-dalmatinskoj županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (23.08.2021.)

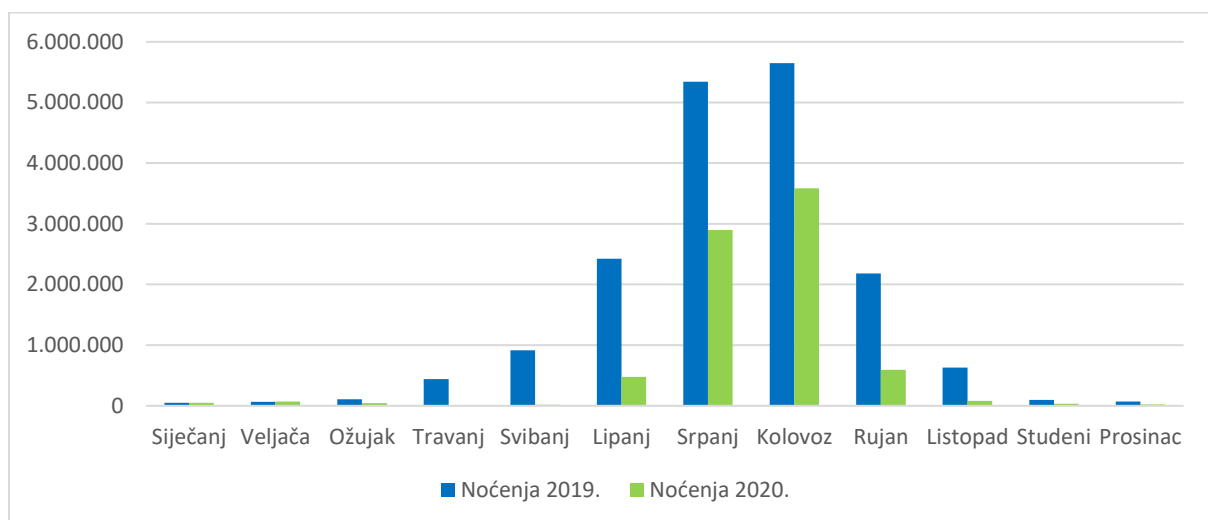
Grafikon 31 prikazuje podatke o ostvarenim dolascima domaćih i inozemnih turista u 2020. Dolasci domaćih turista pali su za 28,72 % u odnosu na prethodnu godinu. U istom razdoblju dolasci inozemnih turista pali su za 69,79 % u odnosu na prethodnu godinu. Najveći broj dolazaka ostvaren je u srpnju i kolovožu. U srpnju je ostvareno 434 730 dolazaka, a u kolovožu 511 110 dolazaka. U lipnju i rujnu ostvareno je manje od 100 000 dolazaka. Navedeni podatci indiciraju izrazitu sezonalnost, odnosno kratki vremenski period u kojemu se mogla ostvariti turistička sezona. Porast dolaska korelira dolasku toplijeg vremena i popuštanju epidemioloških mjera nakon pada broja novozaraženih diljem Europe.

Grafikon 31. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Splitsko-dalmatinskoj županiji za 2020.

Izvor: izrada autora prema podatcima Državnog zavoda za statistiku (23.08.2021.)

Podatci o noćenjima ostvarenima u 2019. i 2020. prikazani su u grafikonu 32. Broj noćenja u 2020. pao je za 56,14 % u odnosu na prethodnu godinu. Duljina boravka povećala se s 4,91 dana u 2019. na 6,43 dana u 2020., odnosno za 30,95 %.

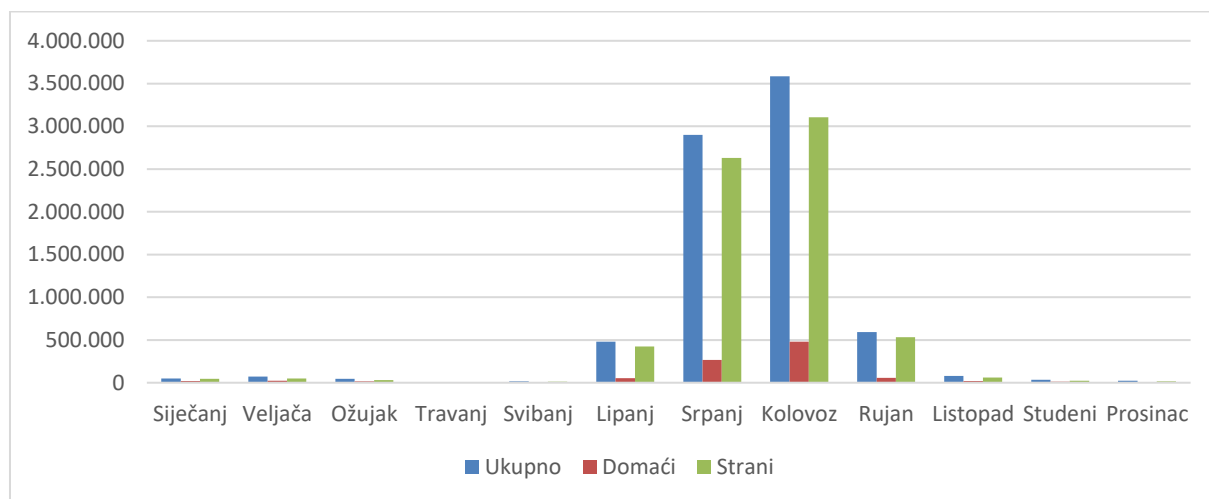

Grafikon 32. . Usporedba ostvarenog broja noćenja u Splitsko-dalmatinskoj županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podatcima Državnog zavoda za statistiku (23.08.2021.)

Ostvarena noćenja domaćih i inozemnih turista prikazana su u grafikonu 33. Podatci pokazuju kako su noćenja domaćih turista u 2020. pala za 10,8 % u odnosu na prethodnu godinu. Noćenja inozemnih turista u istom razdoblju pala su za 58,91 % u odnosu na prethodnu godinu. Duljina boravka domaćih turista porasla je s 3,66 dana u 2019. na 4,58 dana u 2020., odnosno za 25,13

% . Duljina boravka inozemnih turista porasla je s 5,02 dana u 2019. na 6,82 dana u 2020., odnosno za 35,86 %.

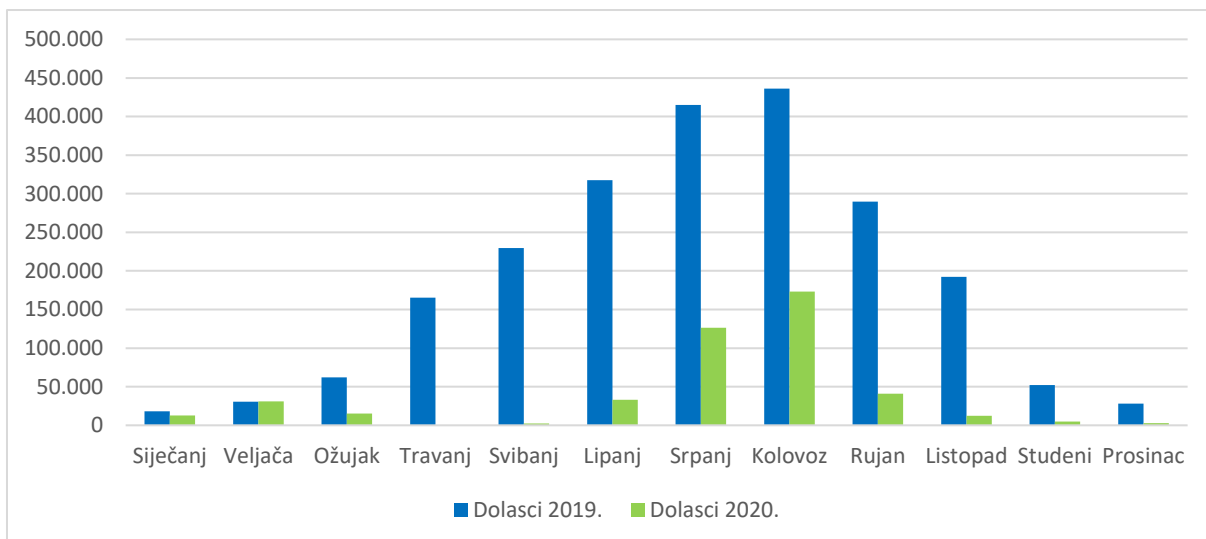

Grafikon 33. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Splitsko-dalmatinskoj županiji za 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (23.08.2021.)

4.1.7. Dubrovačko-neretvanska županija

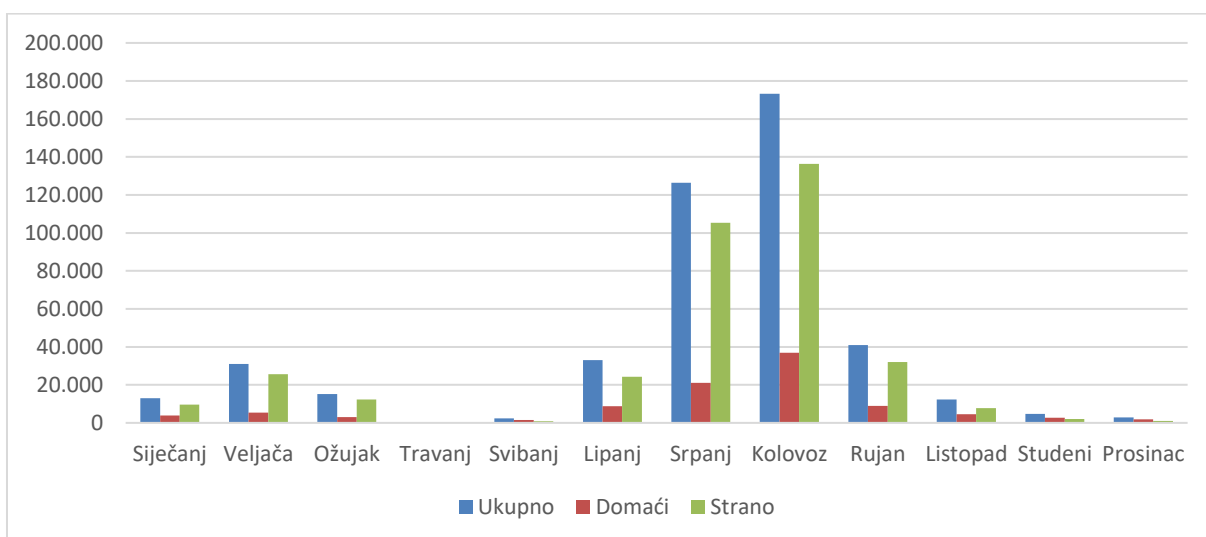
Dubrovačko-neretvanska županija, najjužnija je županija RH i regije Jadranske Hrvatske. Jedina je županija čiji je teritorij kopneno nepovezan zbog susjedne države. Izgradnjom mosta koji povezuje poluotok Pelješac i neretvanski dio županije riješen je problem kopnene nepovezanosti. Na području županije nalazi se Nacionalni park Mljet i Park prirode Lastovko otočje. Lastovo je najudaljeniji naseljeni otok u RH. Središte županije, grad Dubrovnik, jedna je od najposjećenih destinacija u RH (<https://www.edubrovnik.org/>, 23.08.2021.). Županija je najvećim dijelom avio destinacija, upravo zbog svoje kopnene odvojenosti od ostatka zemlje. Podatci iz grafikona 34 indiciraju usporedbu ostvarenih dolazaka u 2019. i 2020. Iz podataka možemo iščitati pad u broju dolazaka za 2020. koji je iznosio 79,65 % u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 34. Usporedba ostvarenih dolazaka u Dubrovačko-neretvanska županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podatcima Državnog zavoda za statistiku (23.08.2021.)

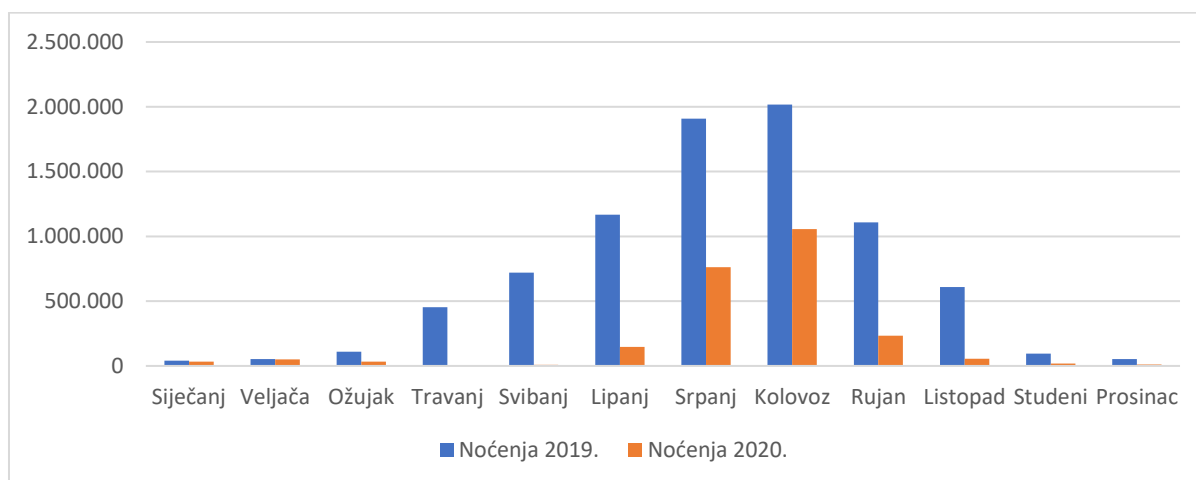
Podatci o dolascima domaćih i inozemnih turista prikazani su grafikonom 35. U 2020. ostvareno je 20,42 % manje dolazaka domaćih turista. U istom razdoblju ostvareno je i 83,1 % manje dolazaka inozemnih turista. Značajan pad u dolasku inozemnih turista povezan je sa značajnim padom zračnog prometa tijekom prvog vala pandemije i ljeta. Turisti koji su, ipak, odabrali zrakoplov za putovanje morali su zadovoljiti stoge uvjete koje su postavile države i zrakoplovne kompanije.

Grafikon 35. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za 2020.

Izvor: izrada autora prema podatcima Državnog zavoda za statistiku (23.08.2021.)

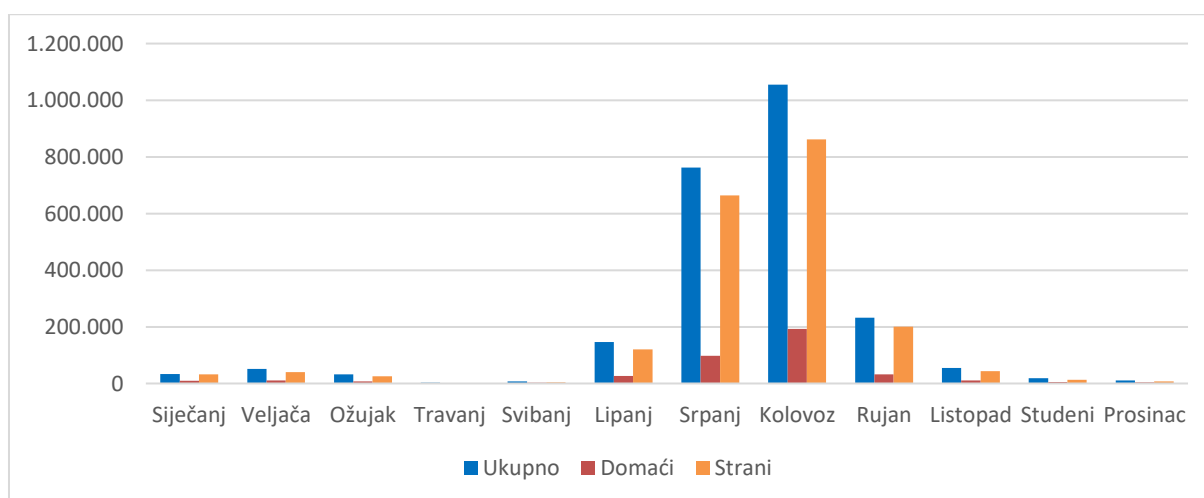
Prema podacima iz grafikona 36 u 2020. je zabilježen pad noćenja u odnosu na prethodnu godinu od 71,11%. Duljina boravka porasla je s 3,72 dana u 2019. na 5,28 dana u 2020., odnosno za 41,94 %.

Grafikon 36. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (23.08.2021.)

Podatci o noćenjima domaćih i inozemnih gostiju prikazani su grafikonom 37. Noćenja domaćih gostiju u 2020. pala su za samo 2,57 % u odnosu na prethodnu godinu. U istom razdoblju noćenja inozemnih turista pala su za 74,55 % u odnosu na prethodnu godinu. Duljina boravka domaćih turista porasla je s 3,31 dana u 2019. na 4,57 dana u 2020., odnosno za 38,07 %. Duljina boravka inozemnih turista porasla je s 3,74 u 2019. dana na 5,64 dana u 2020., odnosno za 50,8 %

Grafikon 37. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (23.08.2021.)

Pad broja dolazaka u 2020., prikazan podacima iz tablice 4, za županije sjeverne regije Jadranske Hrvatske iznosio je 50,81 % dok je u istoj godini pad u broju dolazaka za županije južne regije Jadranske Hrvatske iznosio 65,22 %. Ako dolaske za navedenu godinu podijelimo na domaće i inozemne, tada je u županijama sjeverne regije Jadranske Hrvatske ostvaren prosječni pad broja dolazaka od 22,73 % za domaće i 64,75 % za inozemne turiste. U županijama južne regije Jadranske Hrvatske u istom razdoblju je zabilježen prosječni pad dolazaka od 26,44 % za domaće i 69,27 % za inozemne turiste. Broj noćenja prosječno je pao, u županijama Sjeverne regije Jadranske Hrvatske, za 53,33 % tijekom 2020., dok je u županijama južne regije broj noćenja pao za 55,74 %. Podijeljen na noćenja domaćih i inozemnih turista, broj noćenja u županijama sjeverne regije Jadranske Hrvatske pao je 16,17 % za domaće i 56,92 % za inozemne turiste. U županijama južne regije Jadranske Hrvatske broj noćenja pao je 12,54 % za domaće i 59,22 % za inozemne turiste. Uzimajući u obzir sve kategorije dolazaka i noćenja, u županijama južne regije Jadranske Hrvatske zabilježen je veći pad od pada zabilježenog u županijama sjeverne regije Jadranske Hrvatske. Od šest kategorija, manji pad zabilježen je samo u kategoriji noćenja domaćih turista. Navedeni podatci indiciraju da je ispunjena prva hipoteza rada, kojom se navodi da su županije sjevernog Jadrana ostvarile manji pad u broju dolazaka i noćenja od županija južnog Jadrana. Povoljniji rezultati sjevernih županija zasigurno su povezani s nesigurnošću putovanja koja je bila dominantna tijekom sezone 2020. Zahvaljujući blizini sjevernih županija emitivnim tržištima, turisti su mogli brže djelovati u slučaju promjene epidemioloških mjera za osobe koje ulaze u njihovu matičnu državu.

Tablica 1. Podatci o padu turističkog prometa u 2020. po županijama u postocima

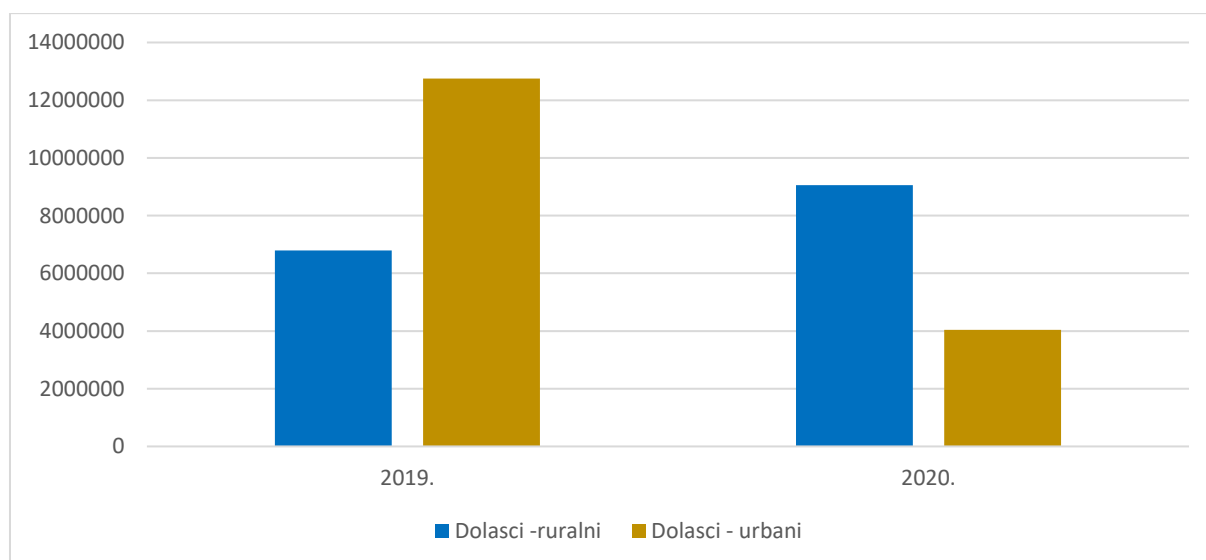
	Sjeverna regija Jadranske Hrvatske			Južna regija Jadranske Hrvatske			
	Istarska županija	Primorsko-goranska županija	Ličko-senjska županija	Zadarska županija	Šibensko-kninska županija	Splitsko-dalmatinska županija	Dubrovačko-neretvanska županija
Dolasci	-61,28%	-23,82%	-67,34%	-54,34%	-60,36%	-66,54%	-79,65%
Domaći	-42,45%	-23,81%	-1,92%	-16,62%	-40,00%	-28,72%	-20,42%
Inozemni	-63,07%	-59,62%	-71,57%	-60,01%	-64,18%	-69,79%	-83,10%
Noćenja	-56,52%	-48,90%	-53,33%	-44,52%	-51,18%	-56,14%	-71,11%
Domaći	-34,65%	-21,60%	+7,74%	-9,97%	-26,83%	-10,80%	-2,57%
Inozemni	-57,03%	-57,02%	-56,71%	-48,81%	-54,59%	-58,91%	-74,55%

Izvor: Izrada autora

4.2. Komparativna analiza turističkog prometa ruralnih i urbanih smještajnih kapaciteta

Najzastupljenija epidemiološke mjera, uvedena u većini država za vrijeme prvog vala pandemije bolesti COVID-19, bila je zatvaranje cjelokupne države. Ljudi su pozvani da ostanu kod kuće, vanjske granice država su zatvorene, a poslovati su mogli samo nužni dijelovi gospodarstva. U nekim državama zatvaranje je trajalo dulje, a u nekima kraće, u nekima su uvedeni policijski satovi i određeni vremenski periodi u kojima se građani smiju kretati javnim prostorom. Navedene mjere, najviše su se provodile u gradovima i gusto naseljenim dijelovima država.

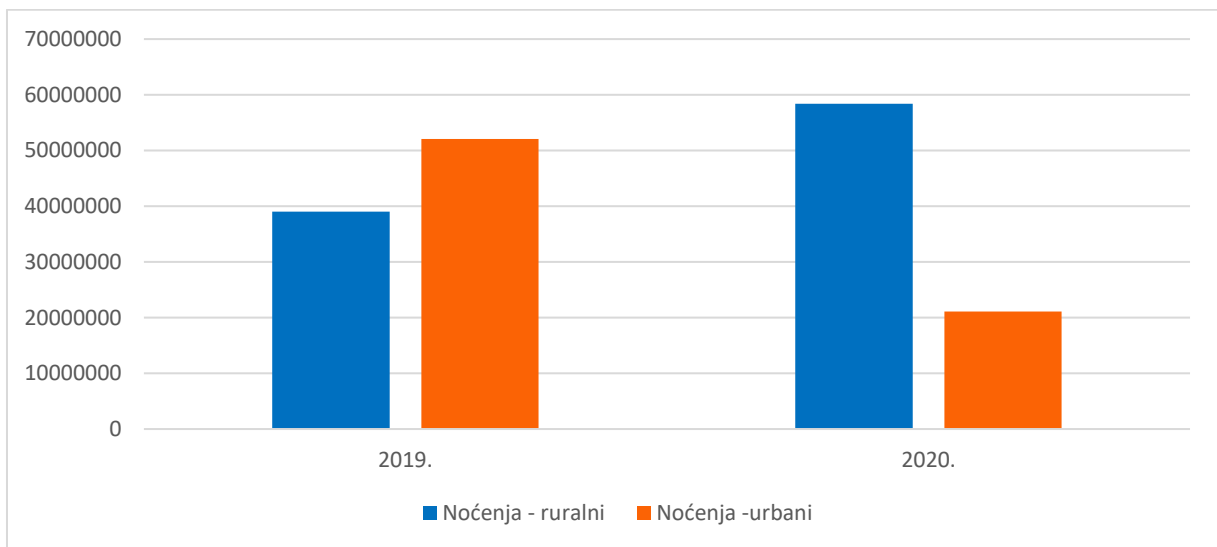
Padom broja zaraženih i dolaskom toplijeg vremena došlo je do popuštanja epidemioloških mjera i mogućnosti za putovanje. Grafikon 38 prikazuje podatke o usporedbi ostvarenih dolazaka u ruralnom i urbanom smještaju tijekom 2019. i 2021. Podatci pokazuju kako je urbani smještaj u 2019. ostvario 87,48 % više dolazaka od ruralnog smještaja. No, tijekom pandemijske 2020. ruralni smještaj ostvario je 123,84 % više dolazaka od urbanog smještaja. Tijekom 2020., urbani smještaj ostvario je pad u broju dolazaka od 68,27 % u odnosu na 2019. U istom razdoblju ruralni smještaj je ostvario porast u broju dolazaka od 33,25 % u odnosu na 2019.

Grafikon 38. Usporedba ostvarenih dolazaka u ruralnom i urbanom smještaju tijekom 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (29.08.2021.)

Podatci o ostvarenim noćenjima u ruralnom i urbanom smještaju tijekom 2019. i 2020., prikazani su grafikonom 39. U 2019. urbani smještaj ostvario je 33,4 % više noćenja od ruralnog smještaja. No, tijekom 2020. ruralni smještaj je ostvario 176,75 % više noćenja od urbanog smještaja. U 2020. urbani smještaj ostvario je pad u broju noćenja od 59,47 % u odnosu na 2019. Duljina boravka u urbanom smještaju tijekom 2019. iznosila je 4,08 dana, a u 2020. iznosila je 5,22 dana, odnosno porasla je za 27,75 %. Duljina boravka u ruralnom smještaju tijekom 2019. iznosila je 5,75 dana, a u 2020. iznosila je 6,45 dana, odnosno porasla je za 12,17 %.

Grafikon 39. Usporedba ostvarenih noćenja u ruralnom i urbanom smještaju za 2019. i 2020.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (29.08.2021.)

Tijekom 2020. ruralni smještaj ostvario je porast potražnje u odnosu na 2019., urbani smještaj je ostvario pad potražnje u istom vremenskom razdoblju. Drugom hipotezom predviđeno je da će promet turističkog smještaja ruralnog područja zabilježiti manji pad od prometa turističkog urbanog smještaj. No, ruralni smještaj je ostvario značajan rast potražnje u 2020. u odnosu na 2019. Time je potvrđena druga hipoteza rada, te je dokazano da su turisti za vrijeme pandemije izbjegavali veća naseljena, urbana, mjesta. Porast prometa ostvarenog u turističkom smještajem ruralnog područja zasigurno je rezultata mjera zatavaranja koje su provođene tijekom prvog vala pandemije. Iz podataka je evidentno kako su turisti željeli biti bliže prirodi i boraviti na otvorenijem prostoru gdje su se mogli slobodnije kretati i gdje je postojala manja šansa zaraze bolešću COVID-19.

4.3. Turistički promet u segmentu nautike

Razvedena obala s mnoštvom otoka, otočića i hridi predstavlja važnu komparativnu prednost RH. Tijekom 2020. u RH je djelovalo 167 luka nautičkog turizma. Najviše u Zadarskoj županiji, njih 47, a najmanje ih je u Istarskoj i Dubrovačko-neretvanskoj, u obje županije djeluje 13 luka nautičkog turizma. Površina akvatorija, povećala se sa 4 075 400 m² u 2018. na 4 349 270 m², odnosno za 6,73 %. Broj vezova, povećao se sa 17 274 u 2018. na 18 029 u 2019., odnosno za 4,38 %. Tijekom 2018. u nautičkim lukama RH bilo je 14 249 plovila koja su koristila vez u moru ili mjesta na kopnu. Broj plovila u tranzitu iznosio je 204 858 (<https://www.dzs.hr/>, 24.08.). U pandemijskoj 2020. broj nautičkih luka, narastao je na 185. Površina akvatorija, povećala se s 4 349 270 m² u 2019. na 4 593 435 m², odnosno za 5,62 %. Broj vezova porastao je s 18 029 u 2019. na 18 625 u 2020., odnosno za 3,31 %. Tijekom 2020. u nautičkim lukama bilo je 14 312 plovila koja su koristila vez u moru ili mjesta na kopnu. Broj plovila, povećao se za 0,45 %. Broj plovila u tranzitu pao je za 40,68 % te je iznosio 121 536 plovila (<https://www.dzs.hr/>, 24.08.).

Tablica 2. Usporedba dolazaka i noćenja ostvarenih u nautičkom smještaju u 2019. i 2020.

Godina	2020.	2019.	Indeks 2020./2019.
Dolasci	235.473	538.084	43,76
Noćenja	1.646.346	3.557.621	46,28

Izvor: izrada autora prema podacima Hrvatske turističke zajednice (25.08.2021.)

Prema podacima prikazanim u tablici 1., u 2020. ostvareno je 56,24 % manje dolazaka u odnosu na 2019. Tijekom 2020. ostvareno je 53,72 % manje noćenja u odnosu na 2019. Duljina boravka porasla je sa 6,62 dana u 2019. na 7 dana u 2020., odnosno za 5,75 %. Pad u broju dolazaka na razini RH¹⁹ u 2020. iznosio je 64,77 %, dok je pad u broju noćenja iznosio 55,36 % u odnosu na 2019. Pad u broju dolazaka na razini regije Jadranska Hrvatska u 2020. iznosio je 63,57 %, dok je pad u broju noćenja iznosio je 54,73 % u odnosu na 2019. (<https://www.dzs.hr/>, 25.08.).

¹⁹ Izračuni pada broja dolazaka i noćenja za RH i regiju Jadranska Hrvatska tijekom 2020., izvršeni su bez podataka o dolascima i noćenjima ostvarenima u nautičkom smještaju tijekom 2019. i 2020.

Tablica 3. Usporedba dolazaka i noćenja ostvarenih u hotelskom smještaju tijekom 2019. i 2020.

Godina	2020.	2019.	Indeks 2020./2019.
Dolasci	1.632.892	6.933.529	23,55
Noćenja	5.384.912	20.770.157	25,92

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (15.09.2021.)

Podatci iz tablice 2 indiciraju smanjenje u broju dolazaka ostvarenih u 2020. za 76,45 % u odnosu na broj dolazaka u 2019. Tijekom 2020. broj noćenja je pao za 74,08 % u odnosu na broj noćenja ostvaren u 2019. Duljina boravka porasla je s tri dana u 2019. na 3,3 u 2020., odnosno za 10 %. Pad u broju dolazaka i noćenja hotelskog smještaja, veći je od pada na razini RH u obje navedene kategorije. Pad u broju dolazaka i noćenja hotelskog smještaja, veći je od pada zabilježenog na razini regije Jadranska Hrvatska u obje navedene kategorije.

Tijekom 2020. nautički smještaj zabilježio je manji pad potražnje u odnosu na pad potražnje zabilježen u hotelskom smještaju. Podatci prikazani tablicama 1 i 2 dokazuju kako je potvrđena treća hipoteza. Potvrđivanje hipoteze indicira veću volatilitnost potražnje za hotelskim smještajem za vrijeme pandemije bolesti COVID-19. Komparativne prednosti nautičkog smještaja poput mobilnosti i privatnosti, zasigurno su razlozi zbog kojih je zabilježen manji pad potražnje.

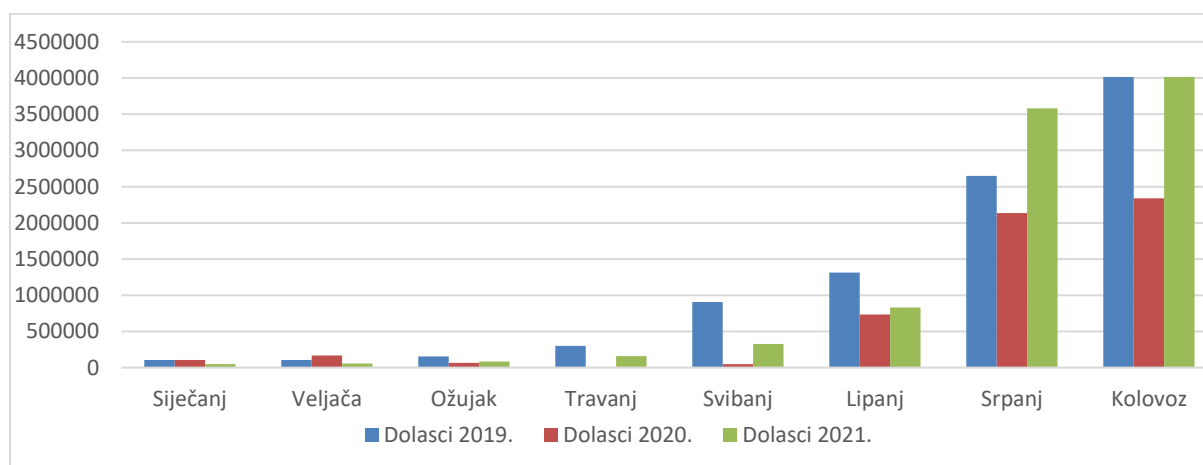
5. TURISTIČKA SEZONA 2021.

U ovom poglavlju istražit će se turistički promet ostvaren u na području Jadranske Hrvatske u razdoblju od siječnja do kolovoza 2021., kao i usporediti turistički promet ostvaren u urbanom i ruralnom smještaju s naglaskom na usporedbu s 2020. odnosno, prvom pandemijskom sezonom. Istražit će se i rezultati ostvareni u nautičkom turizmu na području RH u 2021.

5.1. Turistički promet županija Jadranske Hrvatske

Turistički rezultati ostvareni u regiji Jadranska Hrvatska za 2020. pokazali su značaj pad u broju dolazaka i noćenjau odnosu na rezultate ostvarene u 2019. Tako je broj dolazakau odnosu na 2019., pao za 63,33 %, a broj noćenja za 54,68%. Manji postotak pada broja noćenja dogodio se zbog povećanja u duljini boravka turista. Tako je duljina boravka u 2020. porasla za 19,07 % u odnosu na prethodnu godinu. Dolasci domaćih turista, također su pali za 28,12 %, a dolasci inozemnih turista za 66,89 %. Strah od zaraze, nepostojanje cjepiva i smanjena lakoća putovanja zbog epidemioloških mjera zasigurno su odgovorni za veliki pad u broju dolazaka inozemnih turista. No, duljina boravka je porasla za 12,20 % za domaće turiste i 22,74 % za inozemne turiste. Otkrićem cjepiva te njegovom distribucijom i povećanjem lakoće putovanja zbog cijepjenja, sezona 2021. godine odvija se u drugačijem okruženju, iako je i dalje pandemija pristuna.

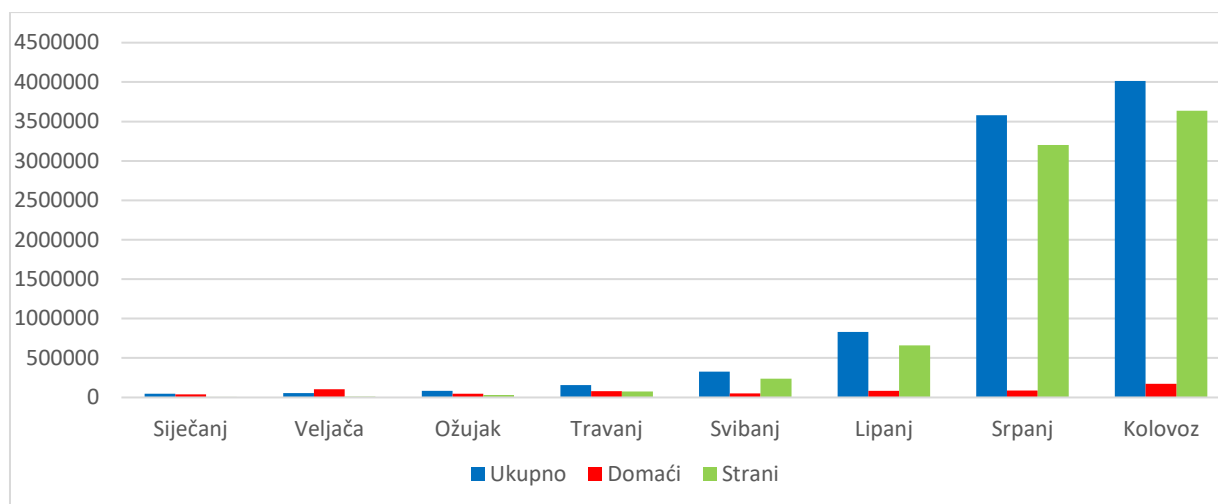
Prema podacima iz grafikona 40, broj dolazaka u 2021. bio je za 34,07 % manji od broja dolazaka ostvarenih u istom razdoblju 2019. i za 62,6 % veći od broja dolazaka ostvarenih u istom razdoblju 2020.

Grafikon 40. Usporedba ostvarenih dolazaka u regiji Jadranska Hrvatska za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

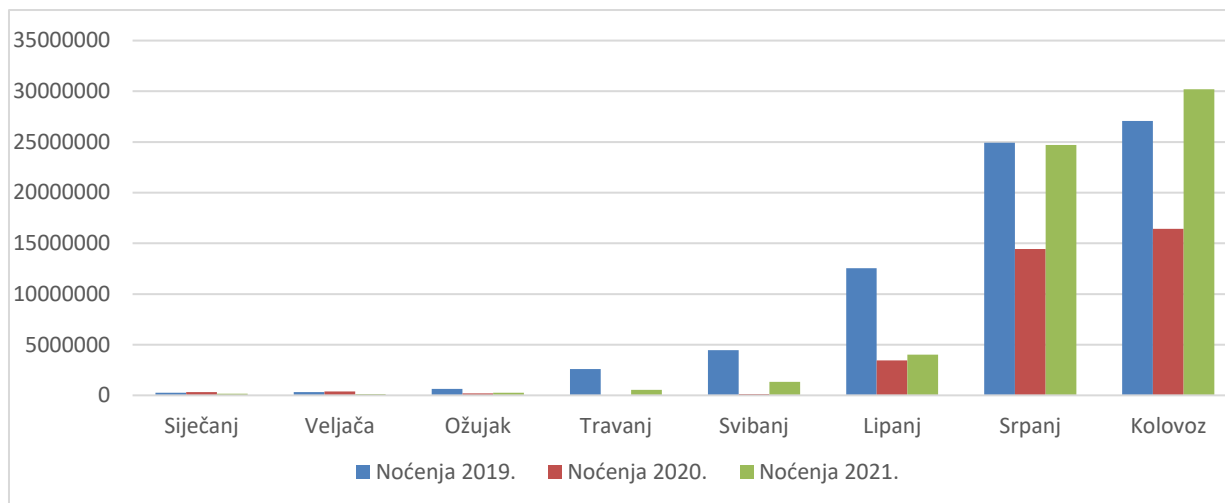
Podatci prikazani u grafikonu 41 pokazuju kako je broj dolazaka domaćih turista u 2021. bio za 5,04 % veći u odnosu na isto razdoblje 2019. i 28,52 % veći u odnosu na isto razdoblje 2020. Dolazak domaćih turista u 2021. za prvih osam mjeseci bio je veći od broja dolazaka u rekordnoj sezoni 2019. Dolasci inozemnih turista ostvarili su pad od 37,71 % u odnosu na isto razdoblje 2019. i porast od 40,26 % u odnosu na isto razdoblje 2020.

Grafikon 41. Dolasci domaćih i inozemnih turista u regiji Jadranska Hrvatska za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

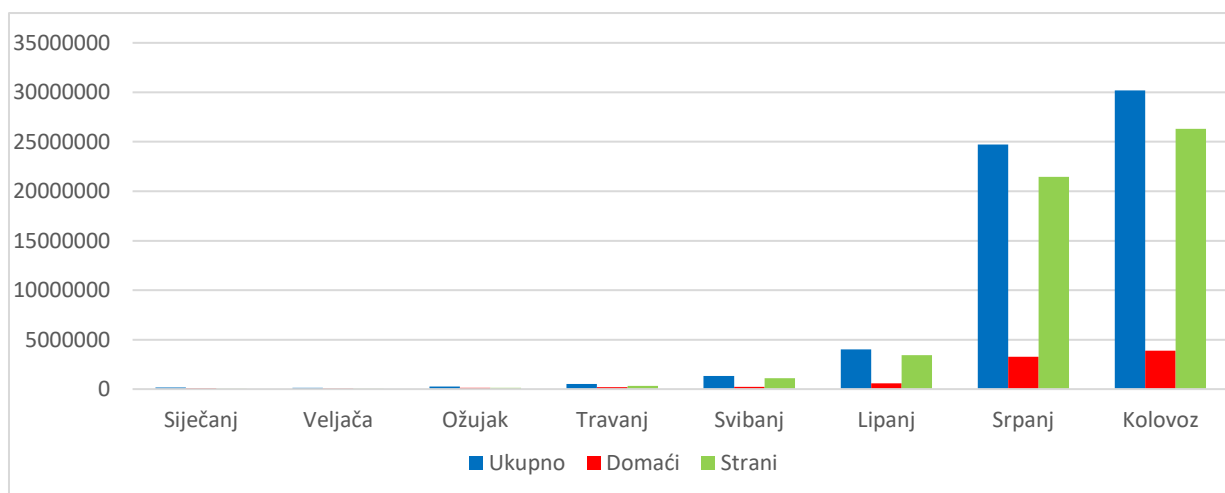
Ostvarena noćenja u 2019., 2020. i 2021. prikazana su grafikonom 42 iz kojeg se može iščitati kako je broj noćenja u 2021. pao za 15,81 % u odnosu na isto razdoblje 2019. i rast od 73,3 % u odnosu na isto razdoblje 2020. Duljina boravka porasla je s 5,28 dana u 2019. na 6,74 dana u 2021., odnosno za 27,65 %. Duljina boravka porasla je sa 6,32 dana u 2020. na 6,74 dana u 2021., odnosno za 6,23 %. U kolovozu 2021. ostvaren je veći broj noćenja u odnosu na isti mjesec 2019. Navedeni podatci indiciraju da je porast broja noćenja uzrokovan željom turista za duljim odmorom i manjom brigom o povratku u matične države nakon odmora. Manja briga proizlazi iz ublažavanja mjera smaoizolacije prilikom povratka u matične države za sve cijepljene i osobe koje su preboljele bolest COVID-19.

Grafikon 42. Usporedba ostvarenog broja noćenja u regiji Jadranska Hrvatska za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

Grafikon 43 prikazuje podatke o noćenjima domaćih i inozemnih turista u 2021. Evidentan je rast u broju noćenja domaćih turista od 76,03 % u odnosu na isto razdoblje 2019. i rast od 108,04 % u odnosu na isto razdoblje 2020. Duljina boravka domaćih gostiju povećala se s 4,08 dana u 2019. na 6,83 dana u 2021., odnosno za 67,4 %. Duljina boravka domaćih turista u istom razdoblju povećala se sa 4,59 dana u 2020. na 6,83 dana u 2021., odnosno za 48,81 %. Broj noćenja inozemnih turista smanjio se za 22,34 % u odnosu na 2019., a povećao se za 68,42 % u odnosu na 2020. Duljina boravka inozemnih turista povećala se s 5,39 dana u 2019. na 6,72 dana u 2021, odnosno za 24,67 %. Duljina boravka inozemnih turista u istom se razdoblju povećala s 6,68 dana u 2020. na 6,72 dana u 2021., odnosno za 0,6 %.

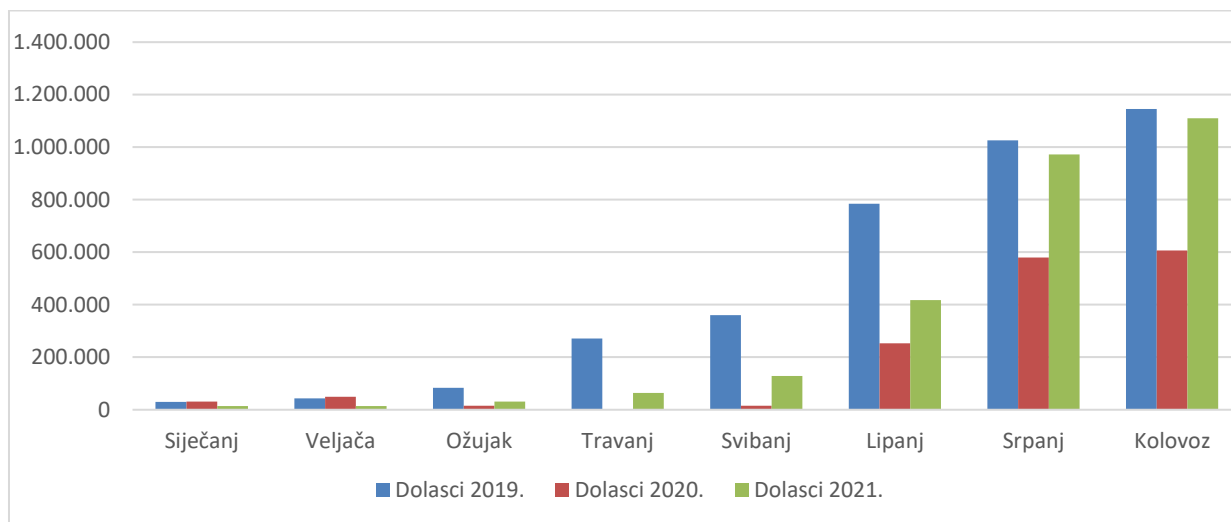

Grafikon 43. Noćenja domaćih i inozemnih turista u regiji Jadranska Hrvatska za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

5.1.2. Istarska županija

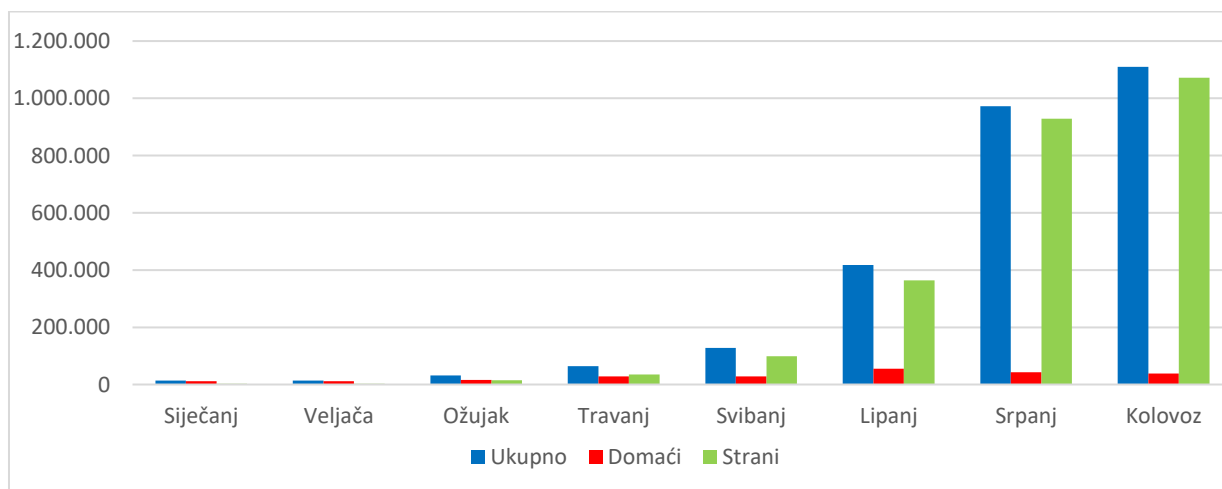
U 2020. Istarska županija ostvarila je 48,49 % više dolazaka od prosjeka regije Jadranska Hrvatska. Blizina emitivnih tržišta te samim time status auto destinacije pridonijeli su ostvarenju navedenih rezultata. Podatci sadržani grafikonom 44 indiciraju kako je broj dolazaka u 2021. ostvario pad u odnosu na 2019. od 26,5 % i rast u odnosu na 2020. od 77,32 %.

Grafikon 44. Usporedba ostvarenih dolazaka u Istarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

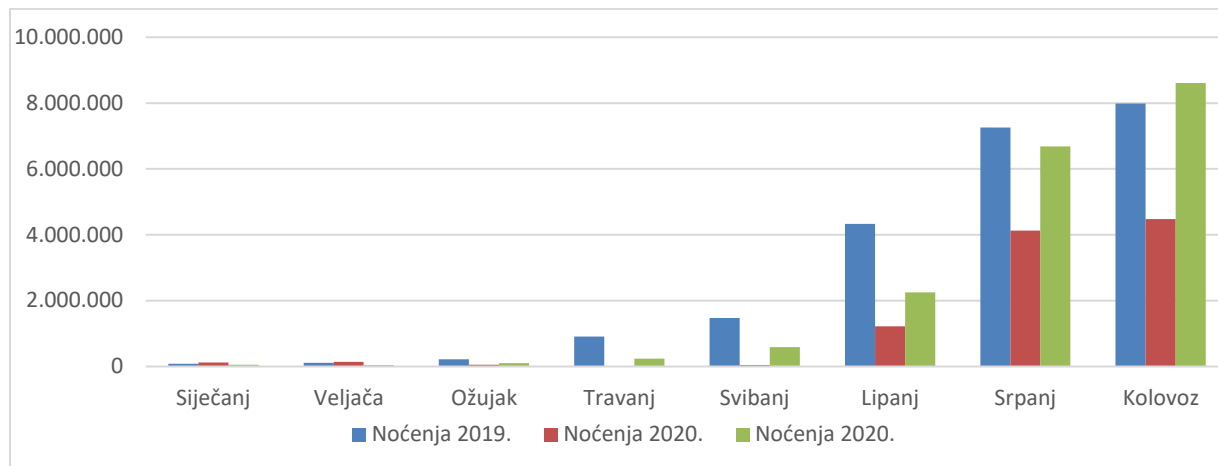
Prema podacima o ostvarenim dolascima domaćih i inozemnih turista u 2021., prikazanim u grafikonu 45, broj dolazaka domaćih turista, povećao se za 4,24 % u odnosu na 2019. i za 89,58 % u odnosu na 2020. Broj dolazaka inozemnih turista, zabilježio je pad od 28,34 % u odnosu na 2019. i porast od 78,91 % u odnosu na 2020.

Grafikon 45. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Istarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

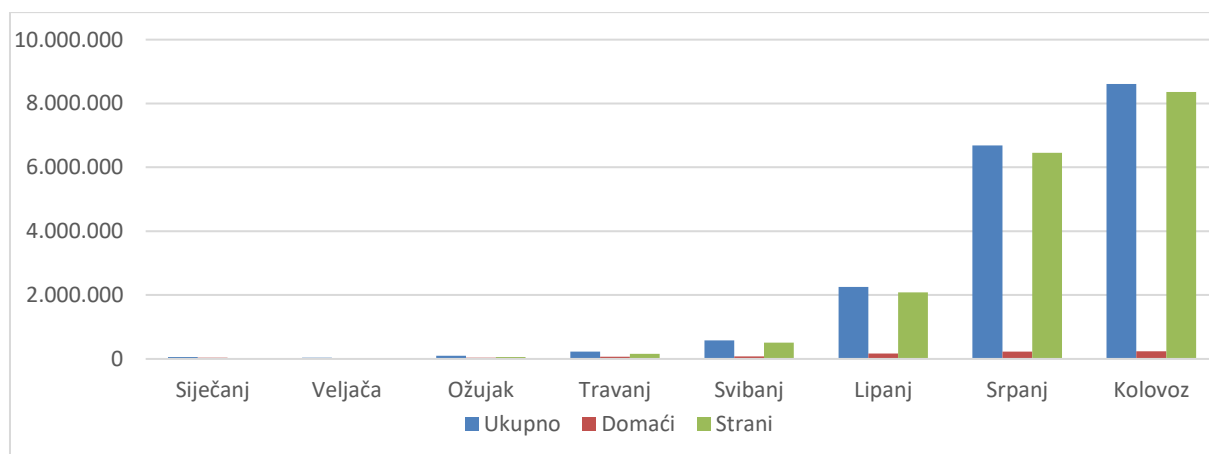
Usporedba broja noćenja prikazana je grafikonom 46. Iz njega se vidi kako je broj noćenja u 2021. pao za 17,12 % u odnosu na 2019. i porastao je za 82,02 % u odnosu na 2020. Duljina boravka u 2021. porasla je s 5,98 dana u 2019. na 6,75 dana, odnosno za 12,88 %. Duljina boravka u 2021. porasla je s 6,58 dana u 2020. na 6,75 dana, odnosno za 2,59 %.

Grafikon 46. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Istarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

Noćenja domaćih i inozemnih turista prikazani su grafikonom 47. Iz grafikona se može vidjeti kako je u 2021. ostvaren porast noćenja domaćih turista od 19,71 % u odnosu na 2019. i porast od 87,77 % u odnosu na 2020. Duljina boravka domaćih turista, povećala se s 3,27 dana u 2019. na 3,76 dana u 2021., odnosno za 14,99 %. Broj noćenja inozemnih turista pao je u 2021. za 18,49 % u odnosu na 2019. i porastao je za 81,48 % u odnosu na 2020. Duljina boravka inozemnih turista, povećala se s 6,17 dana u 2019. na sedam dana, u 2021., odnosno za 13,46 %. Duljina boravka inozemnih turista, povećala se sa 6,91 dana u 2020. na 7 dana u 2021., odnosno za 1,3 %.

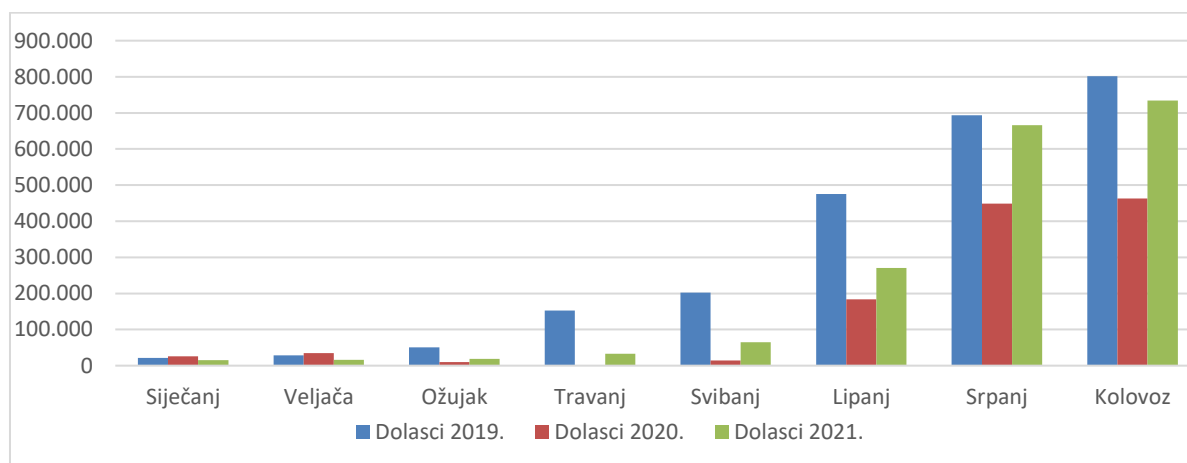

Grafikon 47. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Istarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

5.1.2. Primorsko-goranska županija

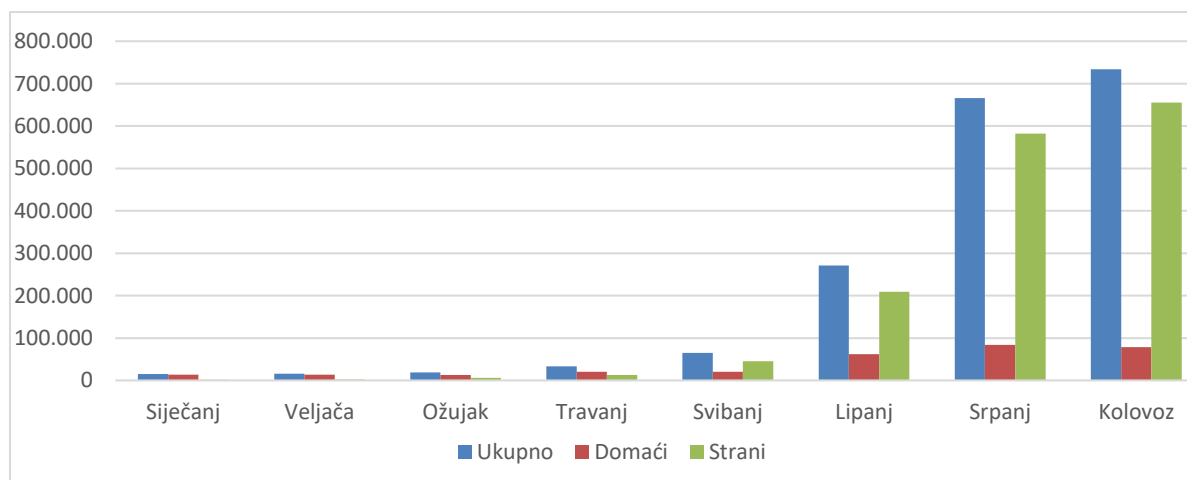
Kao i Istarska županija, Primorsko-goranska je također ostvarila broj dolazaka veći od prosjeka regije Jadranska Hrvatska, u iznosu od 32,32 %. Prema podacima o dolascima ostvarenim tijekom 2019., 2020. i 2021., prikazanima u grafikonu 48, u 2021. ostvaren je pad dolazaka od 25 % u odnosu na 2019. i rast od 54,06 % u odnosu na 2020.

Grafikon 48. Usporedba ostvarenih dolazaka u Primorsko-goranskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

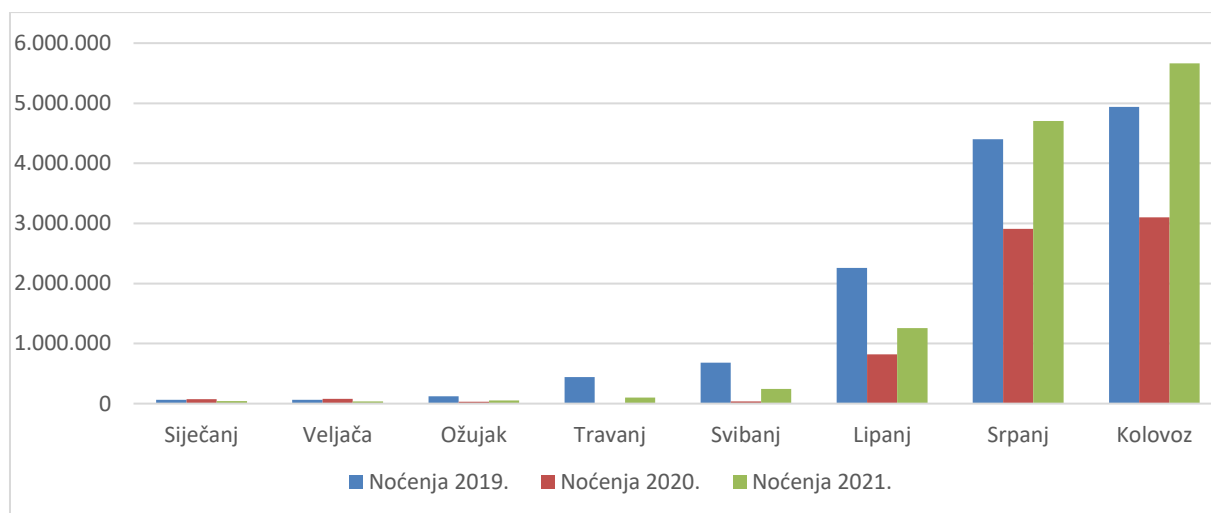
Dolasci domaćih i inozemnih turista prikazani su grafikonom 49. Dolasci domaćih turista u 2021. porasli su za 10,75 % u odnosu na 2019. i za 44,23 % u odnosu na 2020. Dolasci inozemnih turista u 2021. zabilježili su pad od 29,56 % u odnosu na 2019. i porast od 55,94 % u odnosu na 2020.

Grafikon 49. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Primorsko-goranskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

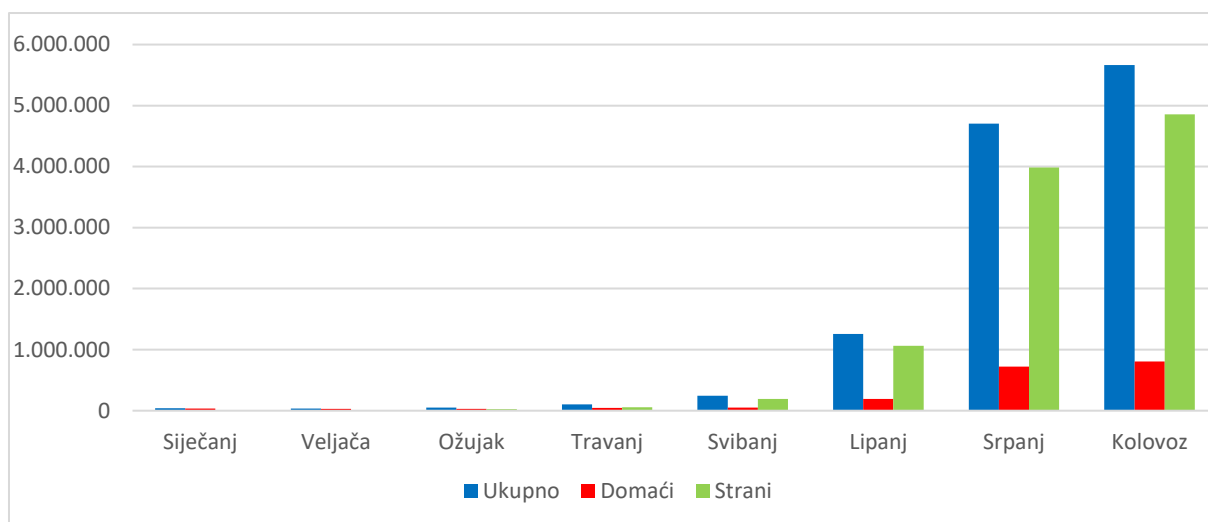
Grafikon 50 prikazuje podatke o usporedbi ostvarenih noćenja u 2019., 2020. i 2021. Podatci pokazuju kako je u 2021. zabilježen pad noćenja za 6,75 % u odnosu na 2019. i rast od 71,48 % u odnosu na 2020. Duljina boravka porasla je s 5,35 dana u 2019. na 6,65 dana u 2021., odnosno za 24,3 %. Duljina boravka porasla je s 5,97 u 2020. na 6,65 dana u 2021., odnosno za 11,39 %.

Grafikon 50. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Primorsko-goranskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

Podatci o noćenjima domaćih i inozemnih turista, iz grafikona 51, pokazuju kako su noćenja domaćih turista u 2021. zabilježila porast od 78,13 % u odnosu na 2019. i 126,69 % u odnosu na 2020. Duljina boravka porasla je s 3,9 dana u 2019. na 6,28 dana u 2021., odnosno za 61,02 %. Duljina boravka porasla je s četiri dana u 2020. na 6,28 dana u 2021., odnosno za 57 %. U 2021. noćenja inozemnih turista zabilježila su pad od 14,39 % u odnosu na 2019. i porast od 63,8 % u odnosu na 2020. Duljina boravka inozemnih turista povećala se s 5,53 dana u 2019. na 6,72 dana u 2021., odnosno za 21,52 %. Duljina boravka povećala se s 6,4 dana u 2020. na 6,72 dana u 2021, odnosno za 5 %.

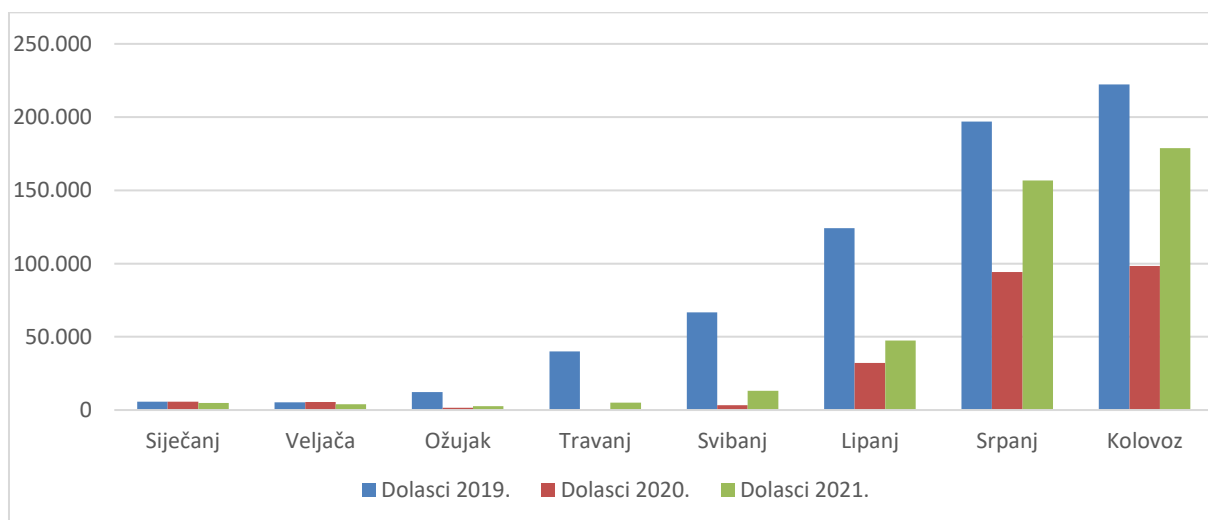

Grafikon 51. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Primorsko-goranskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

5.1.3. Ličko-senjska županija

Usporedbom broja dolazaka, ostvarenih na području Ličko-senjske županije u 2019., 2020. i 2021., prikazanima grafikonom 52 može se iščitati kako je broj dolazaka u 2021. zabilježio pad od 38,7 % u odnosu na 2019. i porast od 71,33 % u odnosu na 2020.

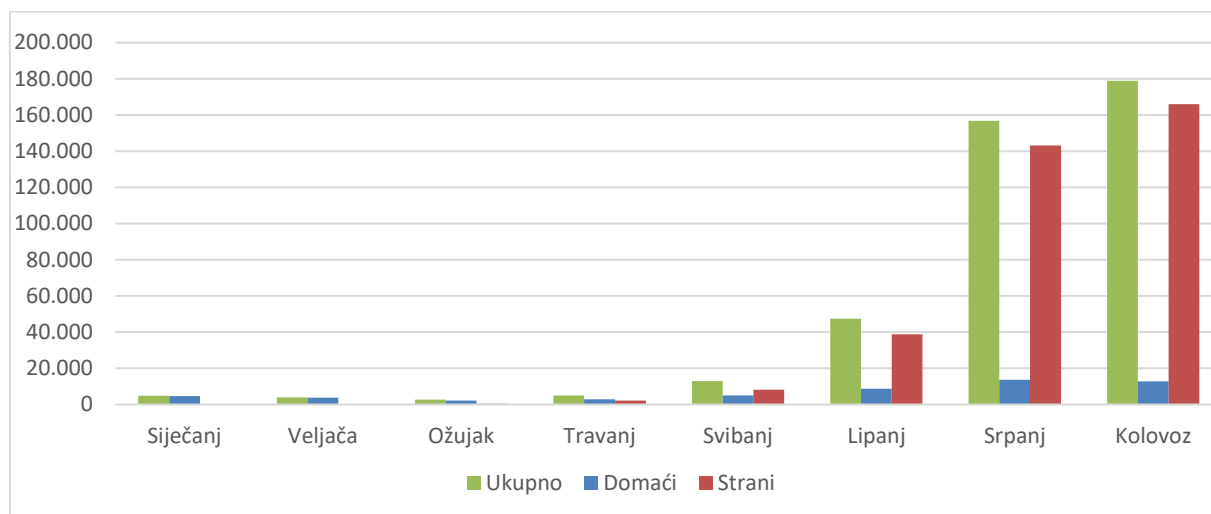

Grafikon 52. Usporedba ostvarenih dolazaka u Ličko-senjskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

Podatci o broju dolazaka domaćih i inozemnih turista tijekom 2021., obuhvaćeni su grafikonom 51, te se iz njih vidi porast broja dolazaka domaćih turista od 40,97 % u odnosu na 2019. i 44,45

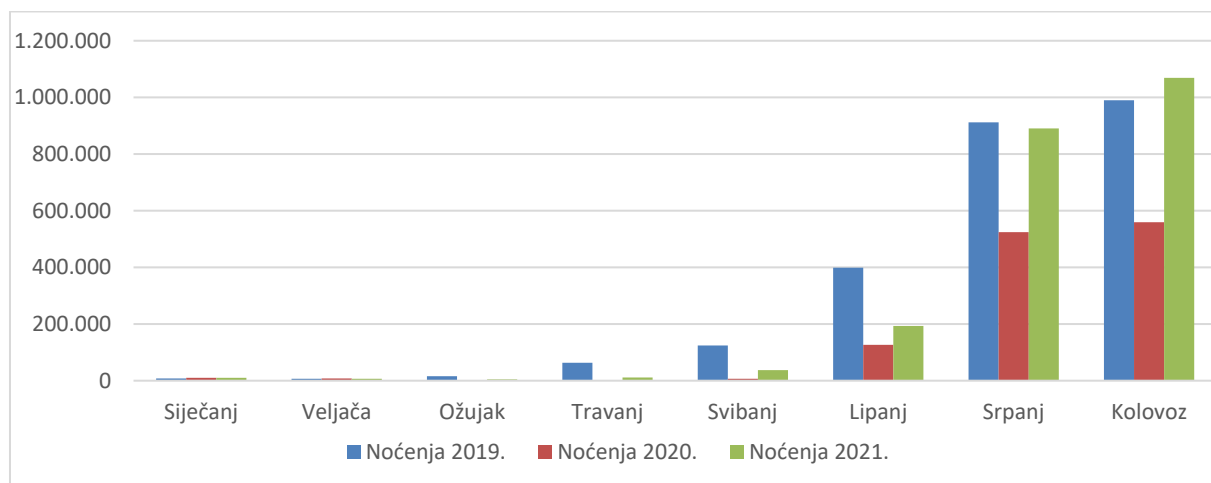
% u odnosu na 2020. Broj dolazaka inozemnih turista, u istom razdoblju, pao je za 43,47 % u odnosu na 2019. i porastao je za 74,75 % u odnosu na 2020.

Grafikon 53. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Ličko-senjskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

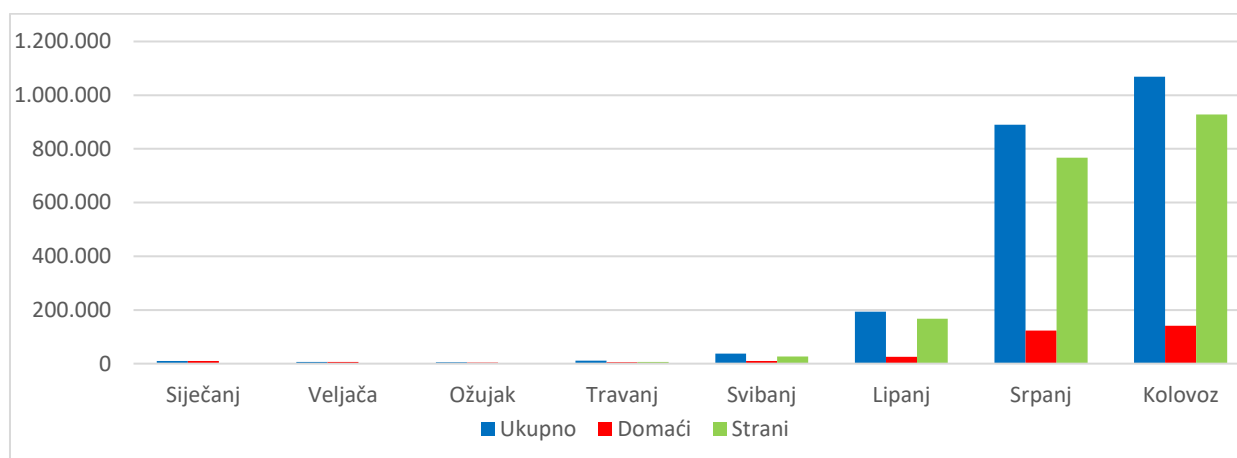
Podatci prikazani grafikonom 54 pokazuju noćenja ostvarena u 2019., 2020. i 2021. Prema podacima, broj noćenja u 2021. pao je za 11,71 % u odnosu na 2019. i porastao je za 79,63 % u odnosu na 2020. Duljina boravka povećala se s 3,75 dana u 2019. na 5,38 dana u 2021., odnosno za 43,47 %. Duljina boravka povećala se s 5,14 dana u 2020. na 5,38 dana u 2021., odnosno za 4,67 %.

Grafikon 54. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Ličko-senjskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

Usporedba broja noćenja domaćih i inozemnih turista u 2021. prikazana je grafikonom 55. Prema podacima broj noćenja domaćih turista porastao je za 147,8 % u odnosu na 2019. i za 129,7 % u odnosu na 2020. Duljina boravka porasla je s 3,45 dana u 2019. na 6,05 dana u 2021., odnosno za 75,37 %. Duljina boravka porasla je s 3,82 dana u 2020. na 6,05 dana u 2021., odnosno za 58,38 %. Broj noćenja inozemnih turista u 2021. pao je za 20,48 % u odnosu na 2019. i porastao je za 72,86 % u odnosu na 2020. Duljina boravka povećala se s 3,76 dana u 2019. na 5,29 dana u 2021., odnosno za 40,7 %. Duljina boravka smanjila se s 5,4 dana u 2020. na 5,29 dana u 2021., odnosno za 2,04 %.

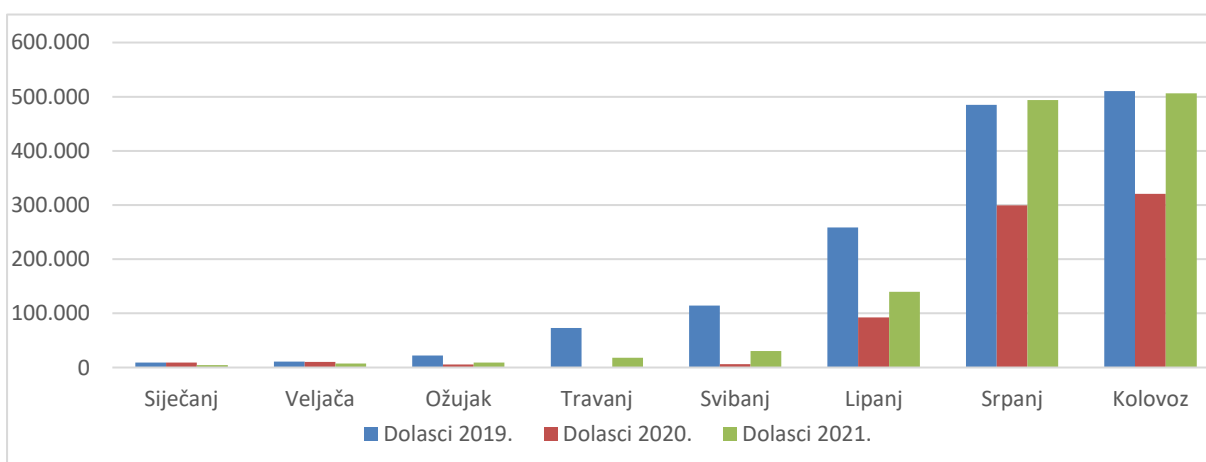

Grafikon 55. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Ličko-senjskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

5.1.4. Zadarska županija

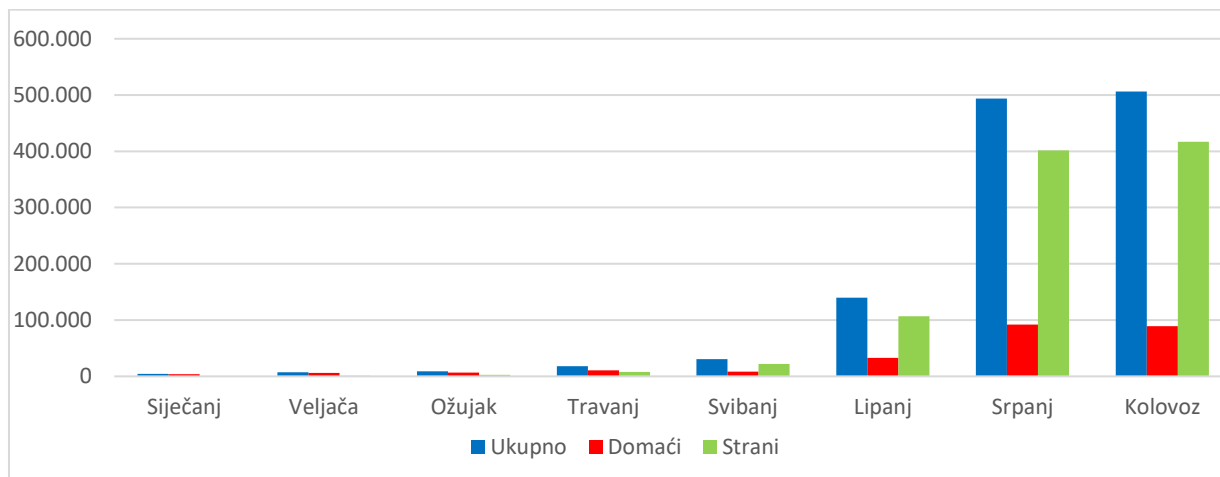
Podatci o usporedbi dolazaka turista u Zadarsku županiju tijekom 2019., 2020. i 2021. prikazani su grafikonom 56. Dolasci su u 2021. ostvarili pad od 18,55 % u odnosu na 2019. i porast od 62,35 % u odnosu na 2020.

Grafikon 56. Usporedba ostvarenih dolazaka u Zadarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

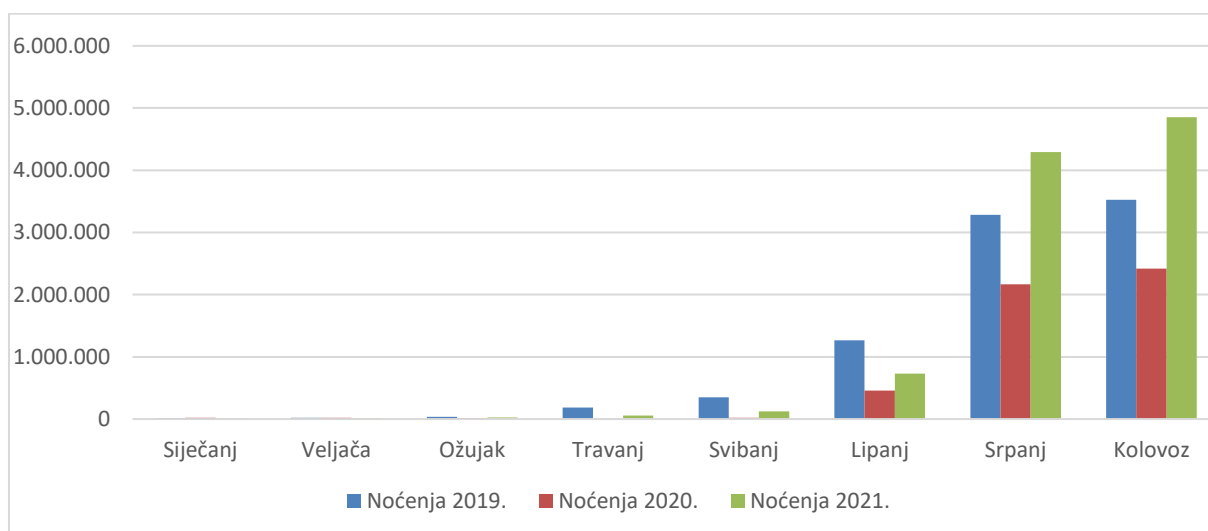
Grafikonom 57 obuhvaćeni su podatci o dolascima domaćih i inozemnih turista u 2021. Podatci pokazuju kako je ostvaren porast u broju dolazaka domaćih turista od 27,52 % u odnosu na 2019. i 48,49 % u odnosu na 2020. Broj dolazaka inozemnih turista pao je za 25,55 % u odnosu na 2019. i porastao je za 66,23 % u odnosu na 2020.

Grafikon 57. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Zadarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

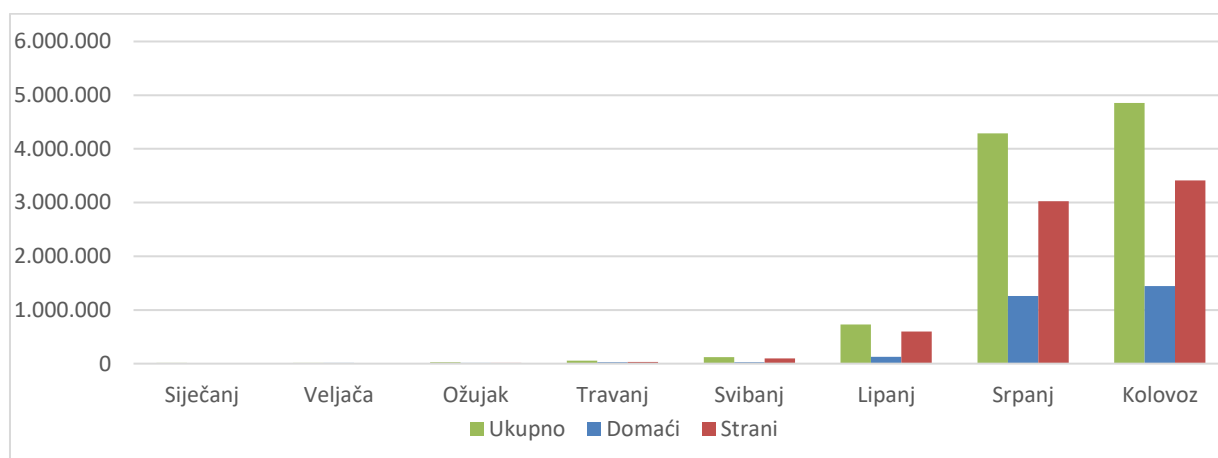
Usporedba ostvarenih noćenja tijekom 2019., 2020. i 2021. prikazana je grafikonom 58. U 2021. ostvaren je porast u broju noćenja od 13,32 % u odnosu na 2019. i 97,02 % u odnosu na 2020. Duljina boravka porasla je s 5,86 dana u 2019. na 8,37 dana u 2021., odnosno za 42,84 %. Duljina boravka porasla je sa 6,89 dana u 2020. na 8,37 dana u 2021., odnosno za 21,49 %.

Grafikon 58. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Zadarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

Noćenja domaćih i inozemnih turista, ostvarena u 2021., prikazana su grafikonom 59. U 2021. noćenja domaćih turista porasla su za 184,27 % u odnosu na 2019. i za 213,53 % u odnosu na 2020. Duljina boravka povećala se s 5,24 dana u 2019. na 11,68 dana u 2021., odnosno za 122,91 %. Duljina boravka povećala se s 5,53 u 2020. na 11,68 u 2021., odnosno za 111,22 %. Evidentan je pad broja noćenja u 2021. za 6,19 % u odnosu na 2019. i porast za 70,68 % u odnosu na 2020. Duljina boravka porasla je s 5,95 dana u 2019. na 7,5dana u 2021., odnosno za 26,05 %. Duljina boravka porasla je s 7,3 dana u 2020. na 7,5 dana u 2021., odnosno za 2,74 %.

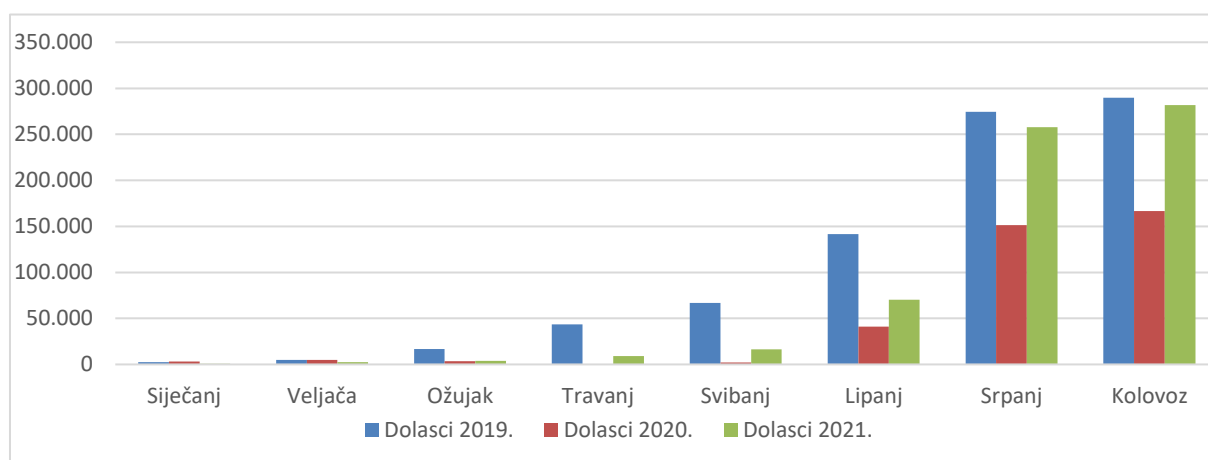

Grafikon 59. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Zadarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (03.09.2021.)

5.1.5. Šibensko-kninska županija

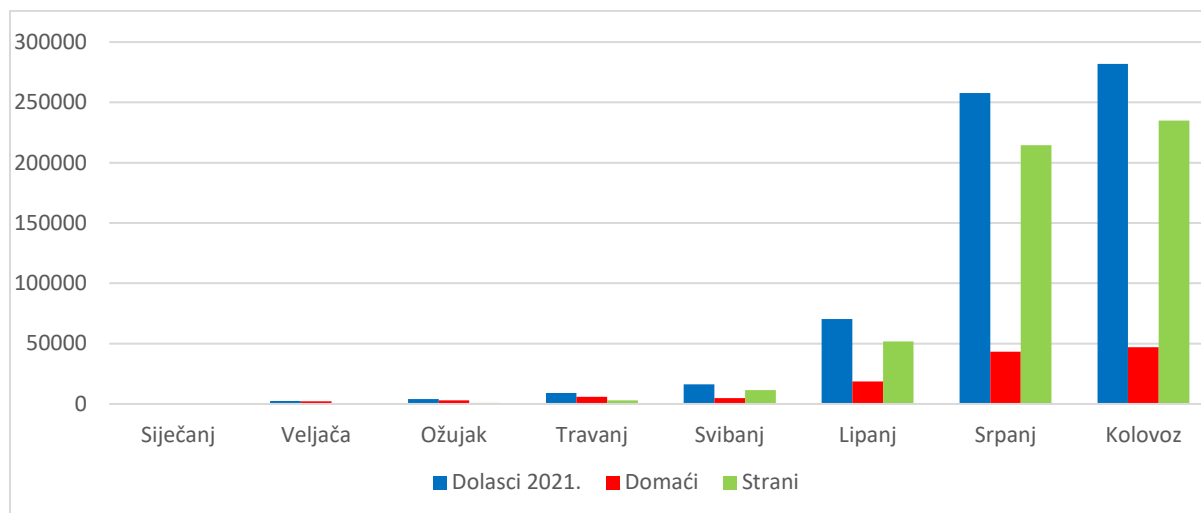
Usporedba dolazaka turista tijekom 2019., 2020. i 2021. u Šibensko-kninskoj županiji, prikazana je grafikonom 60. Prema podacima broj dolazaka u 2021. pao je za 23,53 % u odnosu na 2019. i porastao je za 72,27 % u odnosu na 2020.

Grafikon 60. Usporedba ostvarenih dolazaka u Šibensko-kninskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (04.09.2021.)

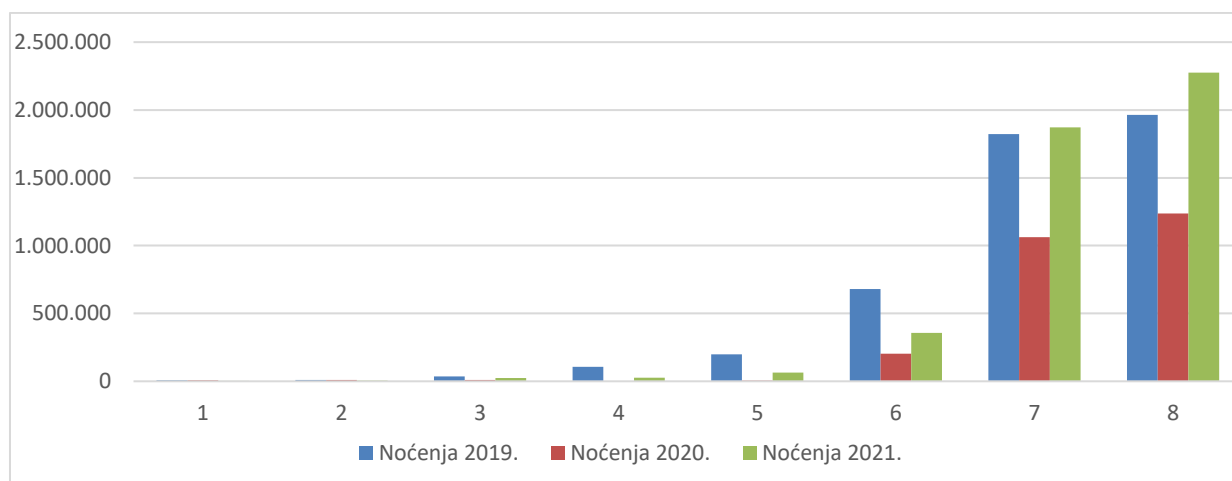
Grafikon 61. prikazuje podatke o dolascima domaćih i inozemnih turista tijekom 2021. Evidentan je pad broja dolazaka domaćih turista u 2021. od 2,43 % u odnosu na 2019. i porast od 44,34 % u odnosu na 2020. Broj dolazaka inozemnih turista u 2021. pao je za 27,34 % u odnosu na 2019. i porastao je za 80,47 % u odnosu na 2020.

Grafikon 61. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Šibensko-kninskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (04.09.2021.)

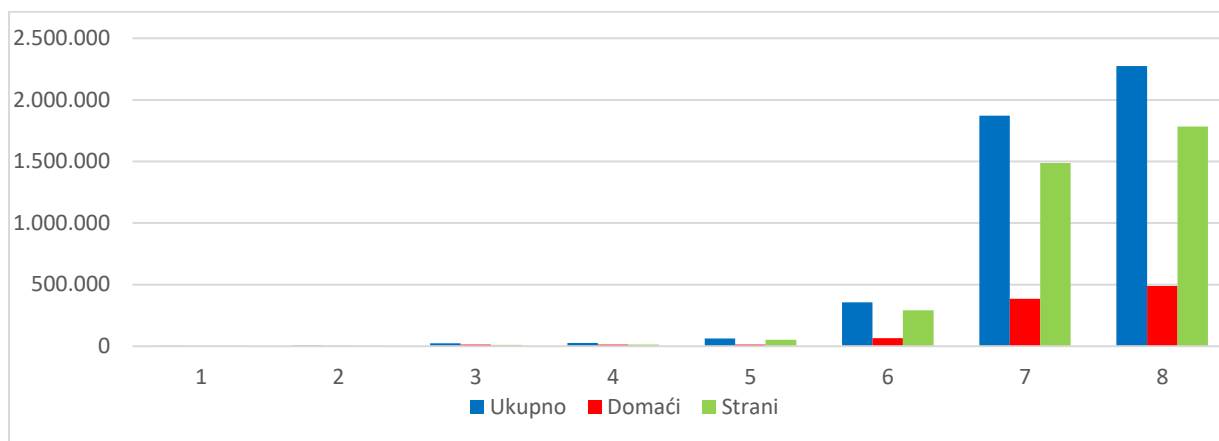
Podatci o usporedbi noćenja turista tijekom 2019., 2020. i 2021. prikazani su grafikonom 62. Evidentan je pad broja noćenja u 2021. od 4,17 % u odnosu na 2019. i porast od 82,51 % u odnosu na 2020. Duljina boravka porasla je s 5,74 dana u 2019. na 7,2 dana u 2021., odnosno za 25,44 %. Duljina boravka porasla je sa 6,8 dana u 2020. na 7,2 dana u 2021., odnosno za 5,89 %.

Grafikon 62. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Šibensko-kninskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (04.09.2021.)

Grafikon 63. prikazuje podatke o noćenjima domaćih i inozemnih turista u 2021. Prema podacima iz grafikona, broj noćenja domaćih turista porastao je za 60,76 % u odnosu na 2019. i 107,12 % u odnosu na 2020. Duljina boravka domaćih turista porasla je s 4,76 dana u 2019. na 7,86 dana u 2021., odnosno za 65,13 %. Duljina boravka porasla je s 5,47 dana u 2020. na 7,86 dana u 2021., odnosno za 43,69 %. Evidentan je pad broja noćenja inozemnih turista u 2021. od 13,61 % u odnosu na 2019. i porast od 76,48 % u odnosu na 2020. Duljina boravka inozemnih turista povećala se s 5,92 dana u 2019. na 7,04 dana u 2021., odnosno za 18,92 %. Duljina boravka smanjila se sa 7,2 dana u 2020. na 7,04 dana u 2021., odnosno za 2,22 %.

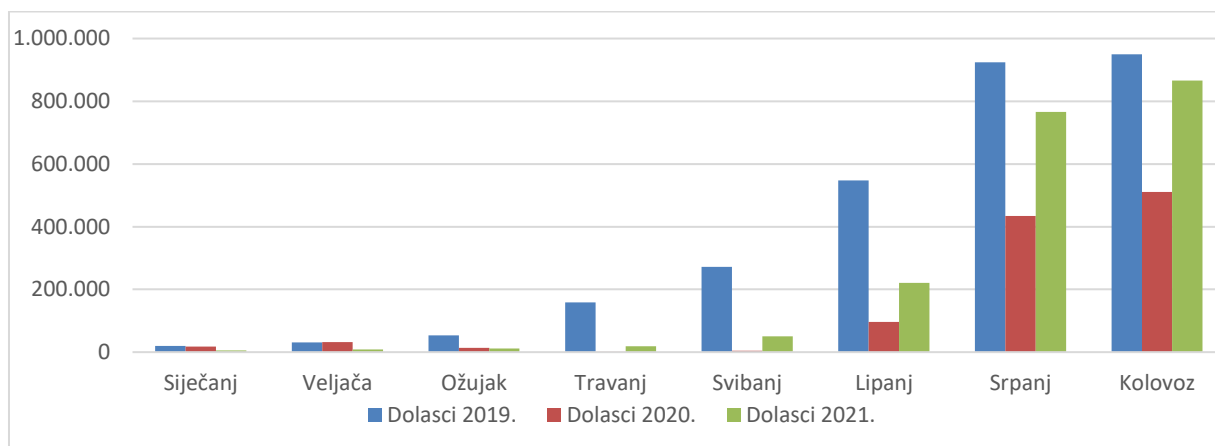

Grafikon 63. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Šibensko-kninskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (04.09.2021.)

5.1.6. Splitsko-dalmatinska županija

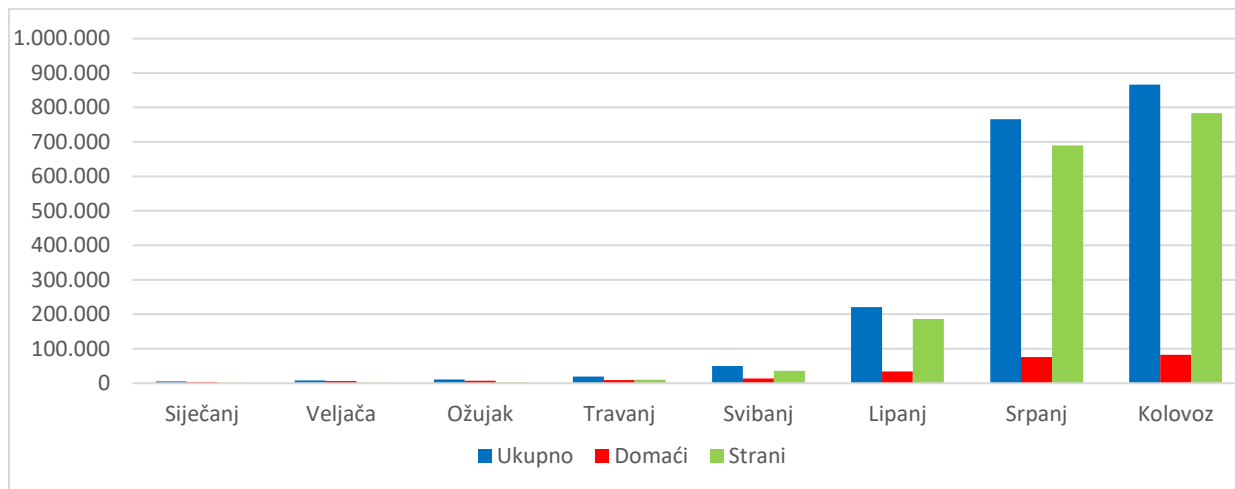
Podatci o dolascima turista tijekom 2019., 2020. i 2021. prikazani su grafikonom 64. Prema podacima evidentan je pad dolazaka u 2021. od 34,18 % u odnosu na 2019. i porast od 75,4 % u odnosu na 2020.

Grafikon 64. Usporedba ostvarenih dolazaka u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (04.09.2021.)

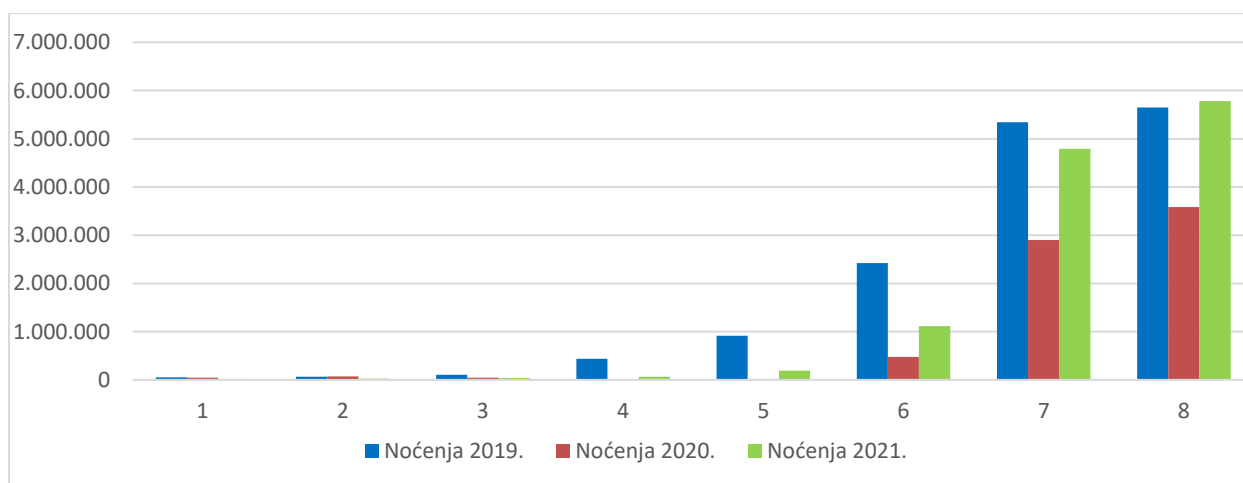
Grafikon 65 obuhvaća podatke o dolascima domaćih i inozemnih turista tijekom 2021. Broj dolazaka domaćih turista porastao je u 2021. za 4,79 % u odnosu na 2019. i 31,35 % u odnosu na 2020. Broj dolazaka inozemnih pao je za 37,35 % u odnosu na 2019. i porastao je 83,54 % u odnosu na 2020.

Grafikon 65. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (04.09.2021.)

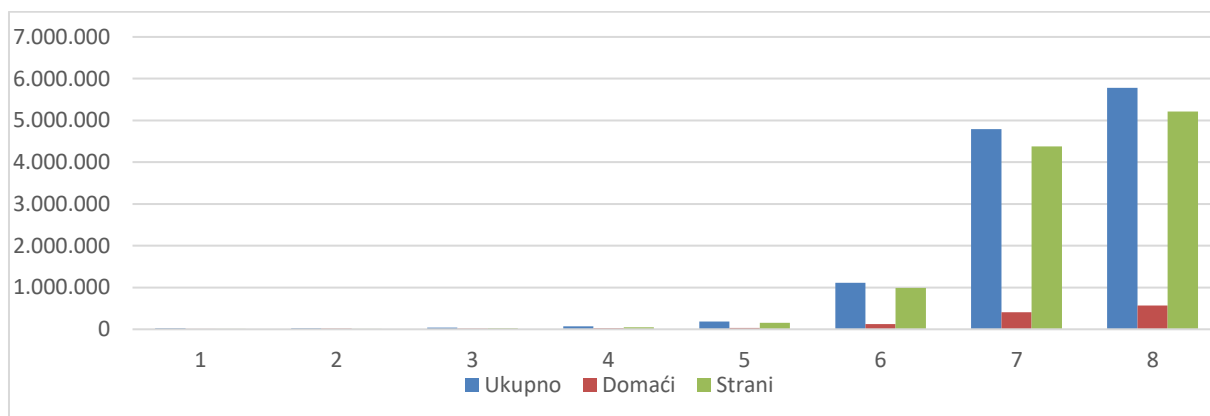
Grafikon 66 prikazuje podatke o ostvarenim noćenjima tijekom 2019., 2020. i 2021. Evidentan je pad broja noćenja ostvarenih u 2021. za 19,77 % u odnosu na 2019. i porast od 68,28 % u odnosu na 2020. Duljina boravka povećala se s 5,06 dana u 2019. na 6,17 dana u 2021., odnosno za 21,94 %. Duljina boravka smanjila se sa 6,45 dana u 2020. na 6,17 dana u 2021., odnosno za 4,35 %.

Grafikon 66. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (04.09.2021.)

Noćenja domaćih i inozemnih turista tijekom 2021. prikazana su grafikonom 67. Broj noćenja domaćih turista postao je u 2021. za 32,3 % u odnosu na 2019. i 38,36 % u odnosu na 2020. Duljina boravka domaćih turista povećala se s 4,04 dana u 2019. na 5,1 dana u 2021., odnosno za 26,24 %. Duljina boravka povećala se s 4,84 dana u 2020. na 5,1 dana u 2021., odnosno za 5,38 %. Evidentan je pad noćenja inozemnih turista u 2021. za 23,09 % u odnosu na 2019. i porast od 71,87 % u odnosu na 2020. Duljina boravka inozemnih turista povećala se s 5,16 dana u 2019. na 6,33 dana u 2021., odnosno za 22,68 %. Duljina boravka smanjila se sa 6,76 dana u 2020. na 6,33 dana u 2021., odnosno za 6,37 %.

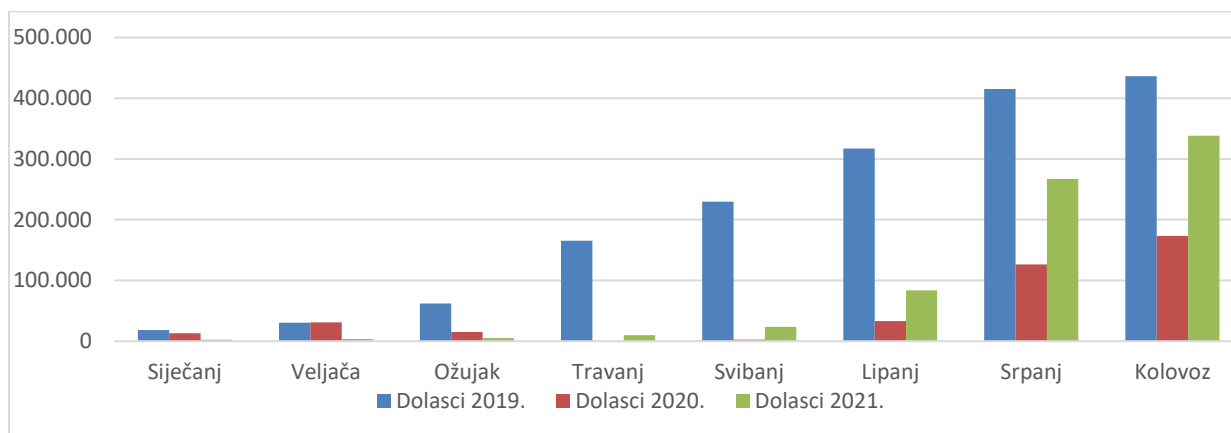

Grafikon 67. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (04.09.2021.)

5.1.7. Dubrovačko-neretvanska županija

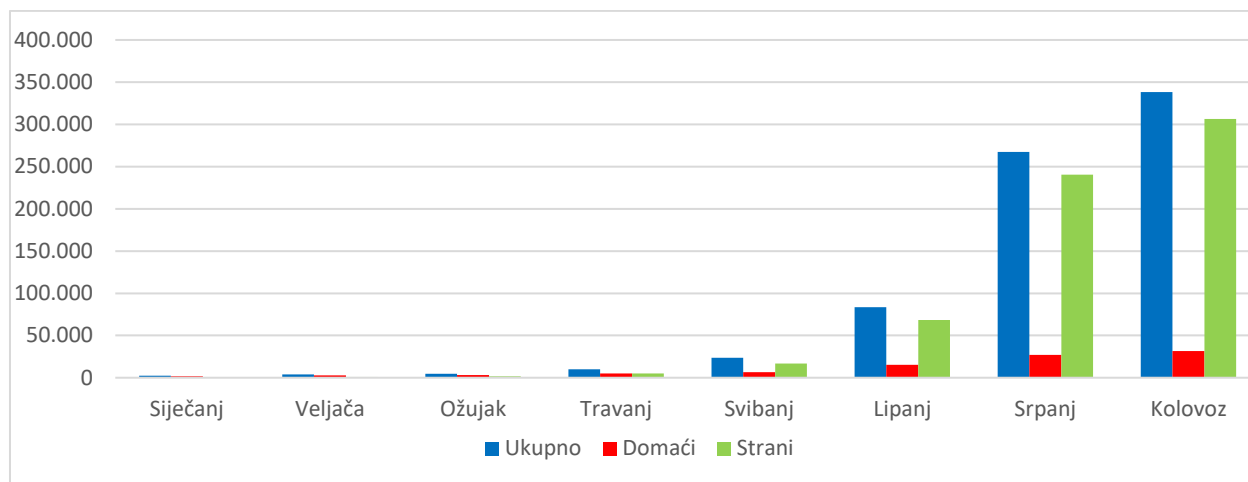
Usporedba ostvarenih dolazaka tijekom 2019., 2020. i 2021. prikazana je grafikonom 68. Podatci iz grafikona pokazuju kako je broj dolazaka u 2021. pao za 56,2 % u odnosu na 2019. i porastao je za 86,12 % u odnosu na 2020.

Grafikon 68. Usporedba ostvarenih dolazaka u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (04.09.2021.)

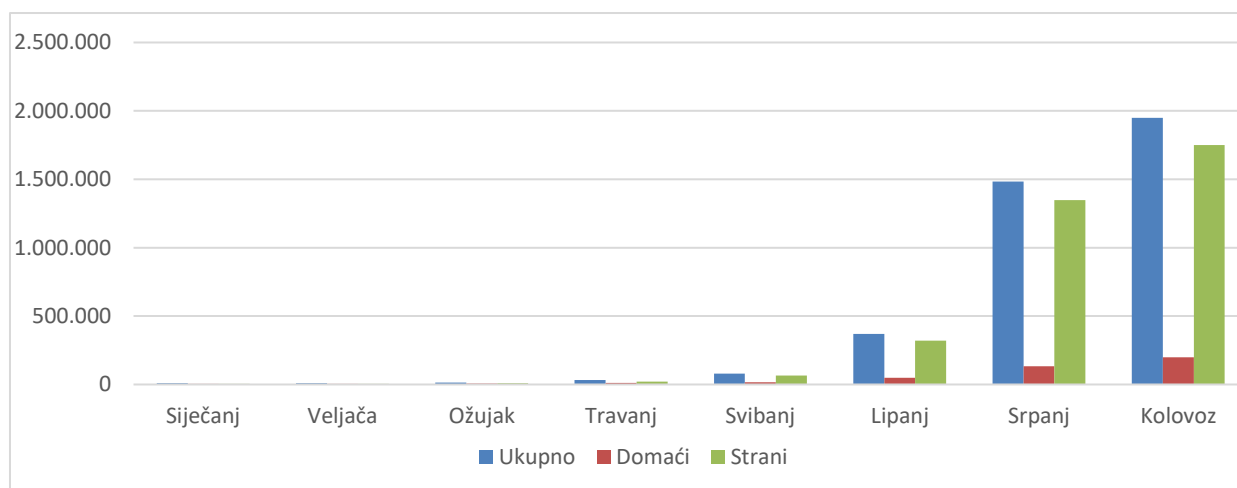
Grafikon 69 prikazuje podatke o dolascima domaćih i inozemnih turista tijekom 2021. Broj dolazaka domaćih turista porastao je u 2021. za 1,94 % u odnosu na 2019. i 15,64 % u odnosu na 2020. Evidentan je i pad broja dolazaka inozemnih turista u 2021. za 59,56 % u odnosu na 2019. i porastao je za 103,81 % u odnosu na 2020.

Grafikon 69. Dolasci domaćih i inozemnih turista u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podatcima Državnog zavoda za statistiku (04.09.2021.)

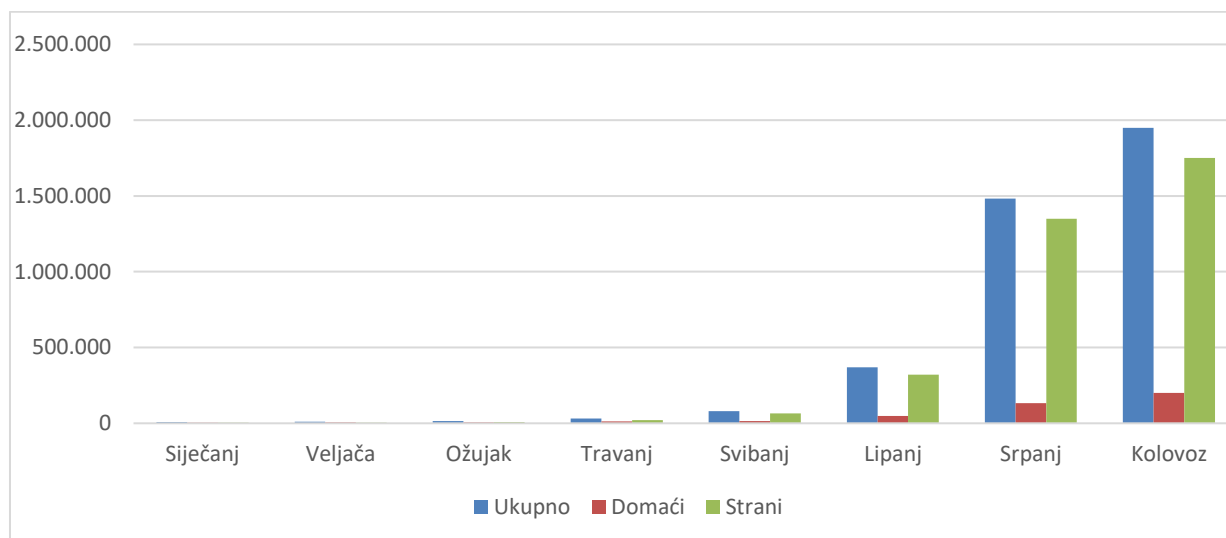
Usporedba ostvarenih noćenja tijekom 2019., 2020. i 2021. prikazana je grafikonom 70. U 2021. broj noćenja pao je za 38,97 % u odnosu na 2019. i porastao je za 88,84 % u odnosu na 2020. Duljina boravka porasla je s 3,87 dana u 2019. na 5,39 dana u 2021., odnosno za 39,28 %. Duljina boravka porasla je s 5,3 dana u 2020. na 5,39 dana u 2021., odnosno za 1,7 %.

Grafikon 70. Usporedba ostvarenog broja noćenja u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podatcima Državnog zavoda za statistiku (04.09.2021.)

Podatci iz grafikona 71 indiciraju ostvarena noćenja domaćih i inozemnih turista u 2021. Tijekom 2021., domaći turisti ostvarili su porast u broju noćenja od 28,66 % u odnosu na 2019. i 22,27 % u odnosu na 2020. Duljina boravka domaćih turista povećala se s 3,62 dana u 2019. na 4,56 dana u 2021., odnosno za 25,97 %. Duljina boravka povećala se s 4,32 dana u 2020. na 4,56 dana u 2021., odnosno za 5,55 %. Broj noćenja inozemnih turista u 2021. pao je za 42,62 % u odnosu na 2019. i porastao je za 101,08 % u odnosu na 2020. Duljina boravka inozemnih turista, povećala se s 3,88 dana u 2019. na 5,5 dana u 2021., odnosno za 41,76 %. Duljina boravka smanjila se s 5,58 dana u 2020. na 5,5 dana u 2021., odnosno za 1,44 %.

Grafikon 71. Noćenja domaćih i inozemnih turista u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (04.09.2021.)

Tablicom 4 obuhvaćeni su podaci o padu broja dolazaka i noćenja za razdoblje siječanj-kolovoz 2021. u odnosu na predpandemijsku 2019. Broj dolazaka u županijama sjeverne regije Jadranske Hrvatske, prosječno je pao za 30,07 %, dok je u županijama južne regije Jadranske Hrvatske prosječno pao za 33,12 %. Broj dolazaka domaćih i inozemnih turista u županijama sjeverne regije Jadranske Hrvatske prosječno je porastao 18,65 % za domaće i pao za 33,79 % za inozemne turiste. U županijama južne regije Jadranske Hrvatske broj dolazaka prosječno je porastao 7,96 % za domaće i pao za 37,45 % za inozemne turiste. Broj noćenja prosječno je pao, u županijama sjeverne regije Jadranske Hrvatske, 11,86 %. U županijama južne regije Jadranske Hrvatske broj noćenja pao je za 12,4 %. Podijeljen na domaće i inozemne turiste, broj noćenja porastao je 81,88 % za domaće i pao 17,79 % za inozemne turiste u županijama sjeverne regije Jadranske Hrvatske. Broj noćenja u županijama južne regije Jadranske Hrvatske porastao je za 76,5 % za domaće i pao za 21,38 % za inozemne turiste. U razdoblju siječanj-

kolovoz 2021. ostvaren je pad u broju ukupnih dolazaka, veći pad ostvaren je u južnoj regiji Jadranske Hrvatske. No, vidljiv je porast broja dolazaka i noćenja domaćih turista, obje regije su ostvarile značajne razine rasta, ali je sjeverna regija Jadranske Hrvatske ostvarila veći prosječni porast. U obje regije ostvaren je dvoznamenkasti porast u broju noćenja domaćih turista, no sjeverna regija Jadranske Hrvatske ostvarila je veći porast od južne regije. Pad broja dolazaka inozemnih turista manji je u sjevernoj regiji Jadranske Hrvatske. Ukupni broj noćenja pao je u obje regije, kao i broj noćenja inozemnih turista. Sjeverna regija Jadranske Hrvatske ostvarila je manji pad u obje kategorije od pada u južnoj regiji Jadranske Hrvatske. Navedeni podatci indiciraju ispunjenje prve hipoteze, te se može zaključiti da su županije sjevernog Jadrana ostvarile manji pad dolazaka i noćenja od županija južnog Jadrana. Povoljniji rezultati turističkog prometa u županijama sjevernog Jadrana ostvareni su zahvaljujući komparativnim prednostima koje one posjeduju. Usprkos značajnom poboljšanju ostvarenih turističkog prometa u županijama južnog Jadrana u 2021. u odnosu na rezultate ostvarene godinu ranije, i dalje se veći broj turista odlučio provesti svoj odmor na području županija sjevernog Jadrana. Sve su županije ostvarile značajan porast broja noćenja domaćih turista što indicira veću stacionarnost domaćih turista. Evidentno je da su domaći turisti nastojali svoj odmor provesti na jednom mjestu u kojem su se osjećali sigurnije i time nastojali minimizirati mogućnost zaraze.

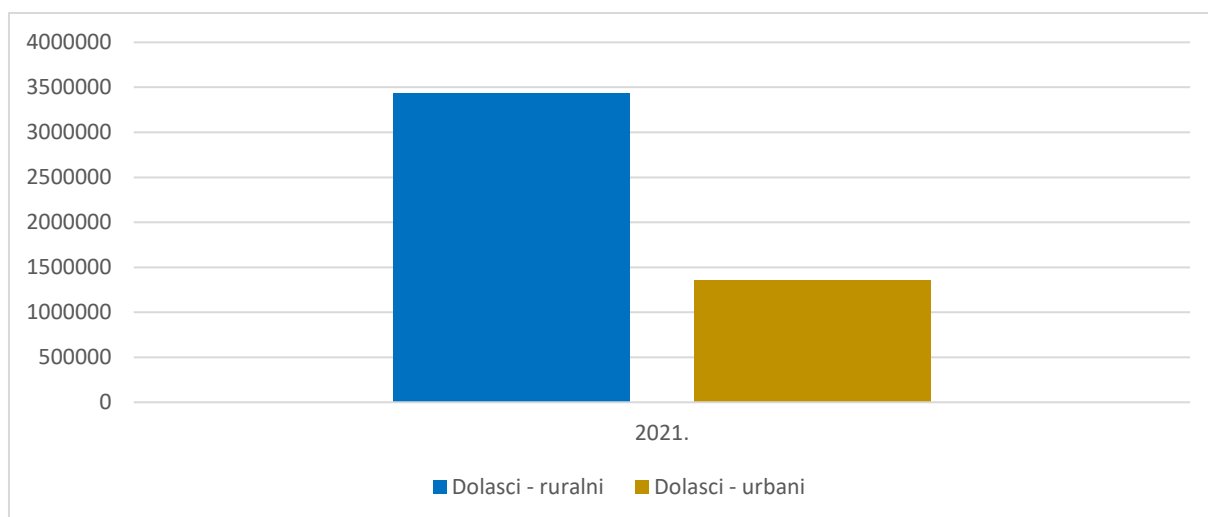
Tablica 4. Podatci o padu turističkog prometa po županijama u postotcima za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.

	Sjeverna regija Jadranske Hrvatske			Južna regija Jadranske Hrvatske			
	Istarska županija	Primorsko-goranska županija	Ličko-senjska županija	Zadarska županija	Šibensko-kninska županija	Splitsko-dalmatinska županija	Dubrovačko-neretvanska županija
Dolasci	-26,50%	-25,00%	-38,70%	18,55%	-23,53%	-34,18%	-56,20%
Domaći	4,24%	10,75%	40,97%	27,52%	-2,43%	4,79%	1,94%
Inozemni	-28,34%	-29,56%	-43,47%	-25,55%	-27,34%	-37,35%	-59,56%
Noćenja	-17,12%	-6,75%	-11,71%	13,32%	-4,17%	-19,77%	-38,97%
Domaći	19,71%	78,13%	147,80%	184,27%	60,76%	32,30%	28,66%
Inozemni	-18,49%	-14,39%	-20,48%	-6,19%	-13,61%	-23,09%	-42,62%

Izvor: Obrada autora

5.2. Komparativna analiza turističkog prometa ruralnih i urbanih smještajnih kapaciteta

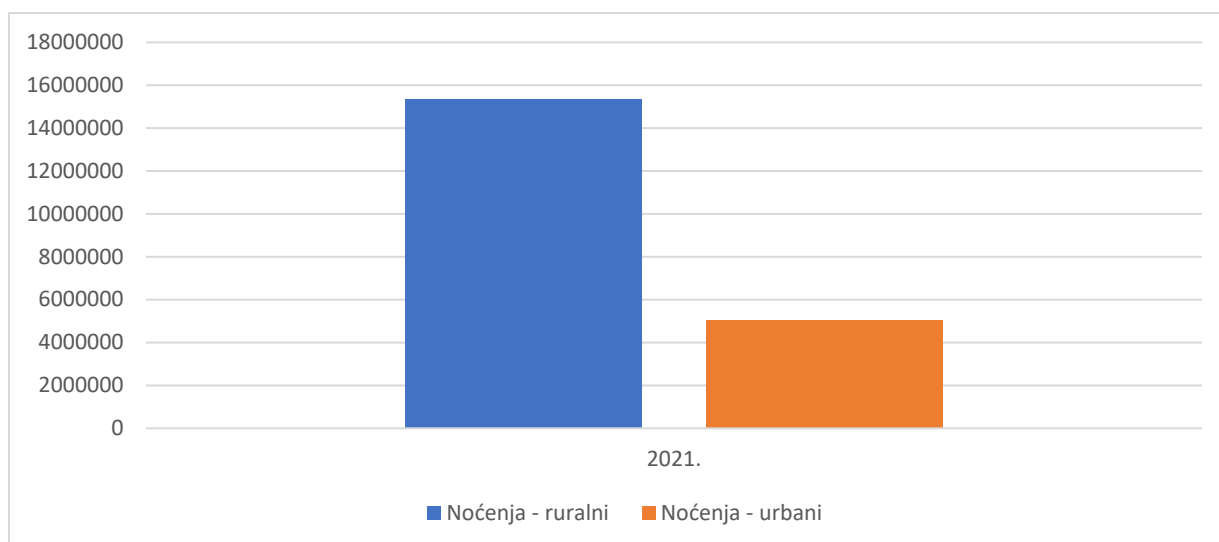
Porastom broja zaraženih uvedene su strože epidemiološke mjere, kao i za vrijeme prvog vala, koje su obuhvaćale zatvaranja nenužnih djelova gospodarstva, policijske satove i mnogobrojna ograničenja. No, države su imale različite pristupe u RH nije bilo policijskih satova ni potpunog zatvaranja. Dolaskom cjevica, povećanim cijepljenjem i ponovnim popuštanjem mjera prouzrokovanim toplijim vremenom i padom broja zaraženih ponovno se stvorila prilika za putovanje. Grafikon 72 prikazuje usporedbu dolazaka ostvarenih u ruralnom i urbanom smještaju tijekom razdoblja siječanj-lipanj 2021. Podatci pokazuju kako je ruralni smještaj ostvario 153,24 % više dolazaka u odnosu na rezultate ostvarene u urbanom smještaju.

Grafikon 72. Usporedba dolazaka ostvarenih u ruralnom i urbanom smještaju tijekom razdoblja siječanj-lipanj 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (29.08.2021.)

Grafikon 73 prikazuje usporedbu noćenja ostvarenih u ruralnim i urbanom smještaju za razdoblje siječanj-lipanj 2021. U ruralnom smještaju ostvareno je 205,47 % više noćenja u odnosu na rezultate ostvarene u urbanom smještaju. Duljina boravka turista u 2021. u ruralnom smještaju iznosila je 4,47 dana, dok je u urbanom smještaju iznosila 3,7 dana. Iz navedenih podataka je evidentno kako je duljina boravka u ruralno smještaju veća od duljine boravka u urbanom smještaju za 20,82 %.

Grafikon 73. Usporedba noćenja ostvarenih u ruralnom i urbanom smještaju tijekom razdoblja siječanj-lipanj 2021.

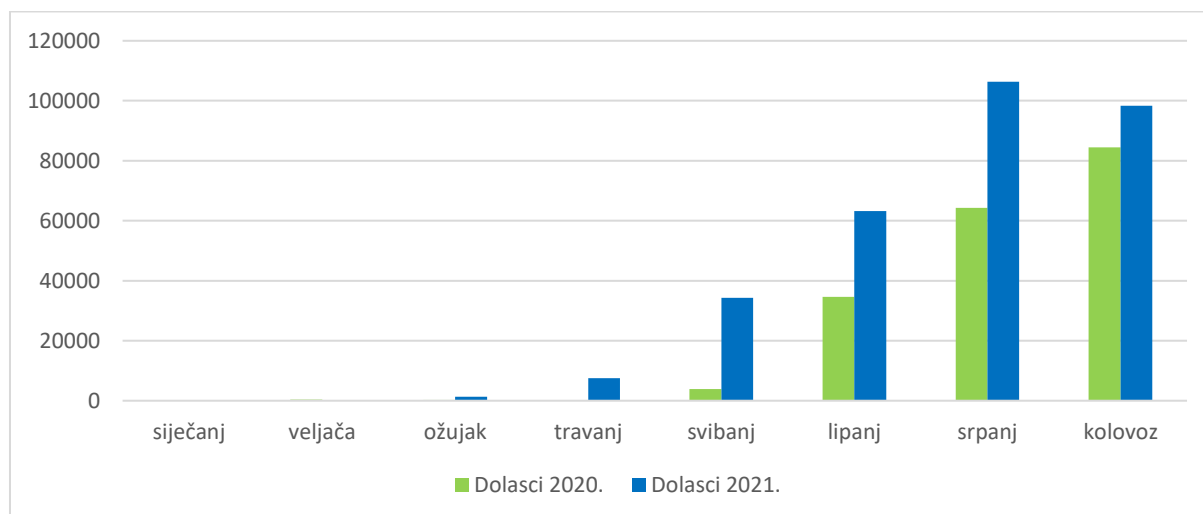
Izvor: izrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (29.08.2021.)

Ruralni smještaj nastavio je ostvarivati značajno veće stope rasta u razdoblju siječanj-kolovoz 2021. Ponovna zatvaranja gospodarstva i ograničavanje kretanja građana, tijekom hladnijeg dijela godine, u mnogim državama zasigurno je pridonijelo nastavljanju trenda rasta potražnje za ruralnim smještajem. Podatci prikazani grafikonima 72 i 73 indiciraju da je potvrđena druga hipoteza te da su i u drugoj turističkoj sezoni za vrijeme pandemije smještajni turistički kapaciteti u ruralnim područjima bilježili manji pad, odnosno veći rast, turističkog prometa u odnosu na smještajne kapacitete u urbanim područjima. Dugoročno gledano, pandemija bi ruralnim područjima mogla biti prilika za razvoj turističke ponude i infrastrukture kako se zabilježeni rast turističkog prometa ne bi pokazao samo kratkotrajnom pojavom, uzrokovanom pandemijom. Manja gustoća naseljenosti, otvoreniji prostor za kretanje, mirnije okruženje, blizina prirode treba li bi biti aduti oko kojih će se, slijedeći trendove primicanja prirodi i zdravijem življenju, razvijati budući turistički razvoj ruralnih područja.

5.3. Turistički promet u segmentu nautike

Nautički turizam u 2021. promatran je u razdoblju od siječnja do kolovoza. Grafikon 74. prikazuje usporedbu ostvarenih dolazaka u 2020. i 2021. U 2021. zabilježen je porast u broju dolazaka od 65,81 % u odnosu na 2020. Tijekom veljače 2020. ostvareno je 64,13 % više dolazaka u odnosu na veljaču 2021. Tijekom kolovoza 2021. zabilježen je pad od 7,5 % u broju

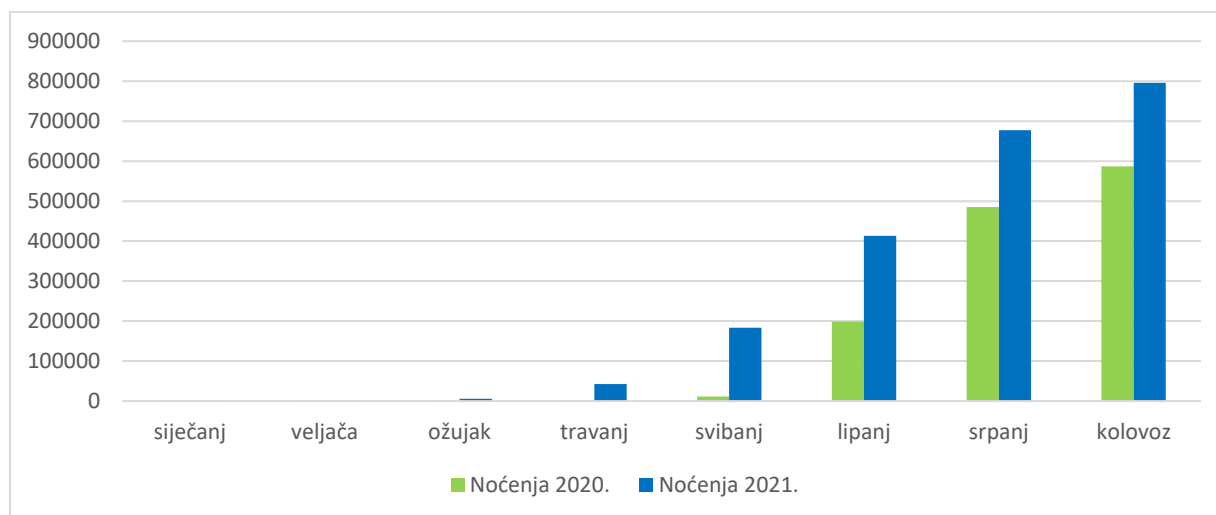
dolazaka, u donosu na srpanj iste godine. Tijekom kolovoza 2020. ostvaren je rast u broju dolazaka od 31,41 %u odnosu na srpanj iste godine.

Grafikon 74. Usporedba dolazaka i noćenja ostvarenih u nautičkom smještaju tijekom 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Hrvatske turističke zajednice (05.09.2021.)

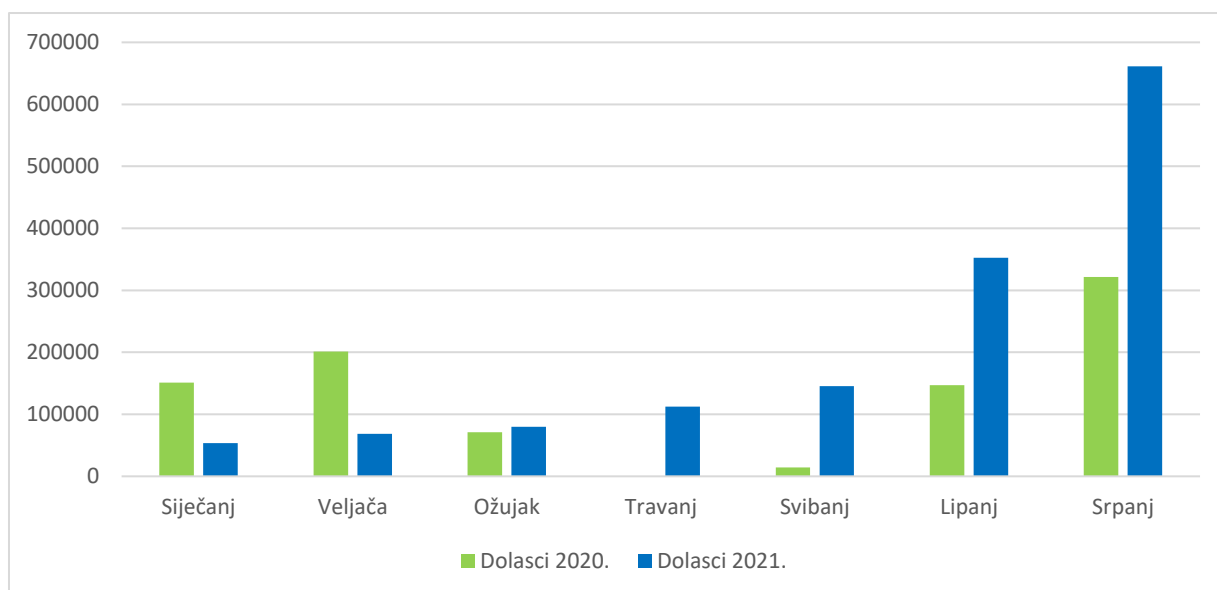
Podatci o usporedbi noćenja ostvarenih tijekom 2020. i 2021. prikazani su grafikonom 75. Tijekom 2021. ostvaren je porast u broju noćenja od 64,92 %u odnosu na 2020. Duljina boravka smanjila se sa 6,85 dana u 2020. na 6,81 dana u 2021, odnosno za 0,59 %.

Grafikon 75. Usporedba noćenja ostvarenih u nautičkom smještaju tijekom razdoblja siječanj-kolovoz 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Hrvatske turističke zajednice (05.09.2021.)

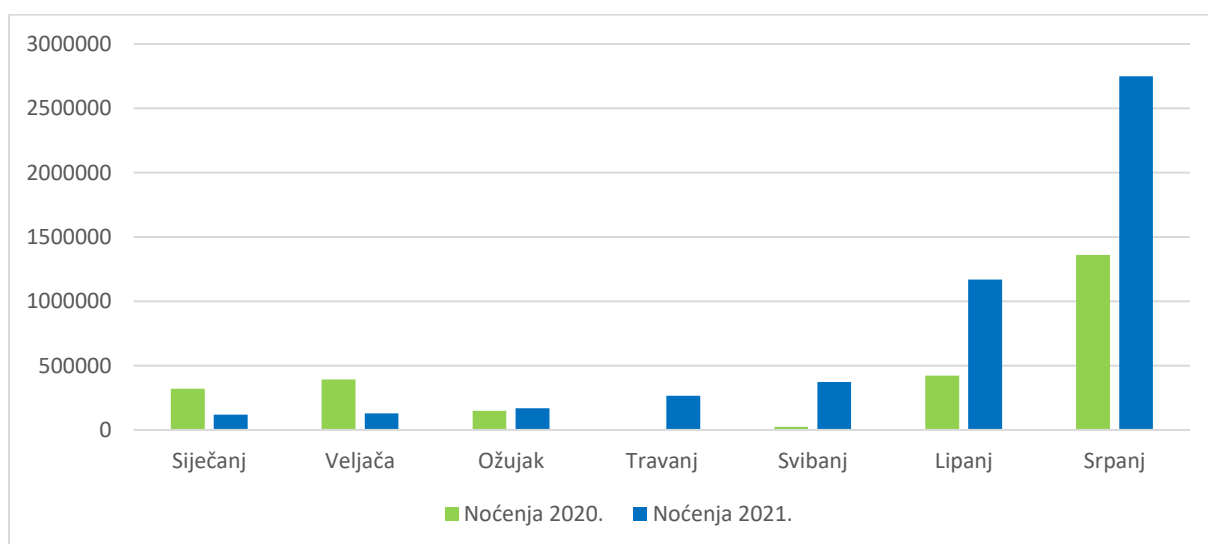
Podatci o dolascima ostvarenim u hotelskom smještaju tijekom razdoblja siječanj-srpanj 2020. i 2021. prikazani su grafikonom 76. Tijekom razdoblja siječanj-kolovoz 2021. broj dolazaka u hotelskom smještaju porastao je za 62,6 % u odnosu na isto razdoblje 2020.

Grafikon 76 Usporedba dolazaka ostvarenih u hotelskom smještaju tijekom razdoblja siječanj-srpanj 2020. i 2021.

Izvor: izrada autora prema podacima Hrvatskog zavoda za statistiku (16.09.2021.)

Podatci o noćenjima ostvarenim tijekom razdoblja siječanj-srpanj prikazani su grafikonom 77. Broj noćenja u 2021. porastao je za 86, 12 % u odnosu na noćenja ostvarena u 2020. Duljina boravka turista u hotelskom smještaju tijekom 2020. iznosila je 2,95 dana, dok se u 2021. duljina boravka povećala na 3,38 dana, odnosno povećala se za 14,58 %.

Grafikon 77 Usporedba noćenja ostvarenih u hotelskom smještaju tijekom razdoblja siječanj-srpanj 2020. i 2021.

Izvor: Izrada autora prema podacima Hrvatskog zavoda za statistiku (16.09.2021.)

U drugoj godini pandemije porast broja preboljelih i cijepljenih osoba potaknuli su promjene u percepciji virusa SARS-CoV 2 i bolesti COVID-19. Naime, navedeni virus i bolest koju uzrokuje više nisu promatrani kao novost i nepoznanica. Ukidanje mjera testiranja i

samoizoliranja nakon povratka s puta, za one koji su cijepljeni protiv ili su preboljeli bolest COVID-19, rezultiralo je većim interesom za putovanja. Stoga ne iznenađuje veći porast broja dolazaka tijekom 2021. u hotelskom smještaju u odnosu na nautički smještaj. Povratak na način putovanja i boravka u destinaciji prije pandemije zasigurno će dodatno poboljšati rezultate ostvarene u hotelskom smještaju. U nautičkom smještaju, iako je broj dolazaka također značajno porastao, potrebno je dodatno proširiti sadržaje u marinama i broj vezova. Sve navedeno indicira kako nije potvrđena treća hipoteza koja polazi od pretpostavke da je pad potražnje u nautičkom smještaju ostvario manji pad potražnje u odnosu na hotelski smještaj. Naglašavanje komparativnih prednosti nautičkog smještaja koje su već navedene u radu i jačanje kvalitete usluge koje nude u marinama može značajno poboljšati percepciju turista o nautičkom smještaju te doprinjeti njegovom daljnjem razvoju.

6. SMJERNICE TURISTIČKOGA RAZVOJA U REPUBLICI HRVATSKOJ ZA 2022.

U ovom poglavlju predstaviti će se smjernice koje je RH donijela i neke koje bi se mogle donijeti ciljem daljnjeg turističkog razvoja.

Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, donijelo je u ožujku 2019. 'Strateški plan Ministarstva turizma za razdoblje 2020. -2022. godine'. Kao cilj postavljeno je 'Podizanje konkurentnosti hrvatskog turizma uz afirmaciju Hrvatske kao jedne od vodećih međunarodnih turističkih destinacija'. Kao posebni ciljevi navedeni su: 'Unapređenje turističke kvalitete i sadržaja turističkog proizvoda' i 'Afirmacija Hrvatske na međunarodnom turističkom tržištu kroz učinkovitu promociju'.

Podizanje konkurentnosti i afirmacija RH među vodeće turističke destinacije oslanja se na više čimbenika koji stvaraju cjelovitu sliku RH na međunarodnoj sceni. Među kojima su poticanje bržeg gospodarskog rasta, provođenje institucionalnih reformi na kojima bi se trebao temeljiti spomenuti gospodarski rast, postizanje više stope zaposelnosti i promicanje održivog razvoja. Kao preduvjet uspješnijem postizanju zadanih ciljeva, Ministarstvo provodi izradu Satelitske bilance turizma. S podacima dobivenim Satelitskom bilancom turizma, RH bi se mogla bolje uspoređivati s konkurentima i prilagođavati svoje strateške ciljeve promjenama u svijetu. Povećanje međunarodne vidljivosti, također je vrlo važan cilj. Aktivno sudjelovanje u djelovanju međunarodnih organizacija (Svjetske turističke organizacije, tijela EU, Organizaciji za ekonomsku suradnju i razvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*)) značajno pomaže pri unapređenju međunarodne vidljivosti RH. Unapređenje turističke kvalitete i sadržaja turističkog proizvoda oslanja se na podizanje kvalitete ljudskih potencijala, smještaja, kvalitete usluge i cjelokupnog turističkog doživljaja. Uz navedeno, Ministarstvo nastoji povećati transparentnost, dostupnost i učinkovitost prema javnosti i poduzetnicima pokretanjem projekta 'Hrvatski digitalni turizam – e-Turizam'. Financijske poticaji, namjenjeni ujednačavanju kvalitete smještaja i podizanja razine dodatnih ponuda objektima u kojima se pružaju ugostiteljske usluge u domaćinstvu, dio su strategije. Predviđena su i dodatna ulaganja u turističku infrastrukturu, kako bi se potaknula deverzifikacija turističke ponude i podigla kvaliteta postojeće. Afirmacija RH pomoću učinkovite promocije oslanja se na definiranje marketinških ciljeva poput: jačanja snage nacionalnog turističkog branda RH, povećanja turističkog prometa u razdoblju pred i posezone, kao i povećanja dnevne potrošnje turista. Navedena je i nužnost transformacije u destinaciju koja nudi više od obiteljkog odmora, te više

od sunca i mora. Promocijom pomoću društvenih mreža i općenito interneta djelovat će se na isticanje novih turističkih proizvoda u cilju promjene percepcije turista (<https://mint.gov.hr/>, 27.08.2021.).

Hrvatska Narodna Banka (u daljnjem tekstu HNB) objavila je, u svojoj publikaciji Makroekonomska kretanja i prognoze, kako je u sezoni 2020. značajno povećan udio dolazaka turista iz emitivnih tržišta kojima je RH primarno cestovna destinacija. HNB, dalje navodi kako se velika sezonalnost turističke sezone poklopila s poboljšanjem epidemiološke situacija te se na taj način ublažio pad turističke aktivnosti za razliku od konkurenata na Sredozemlju. Naglašena je i važnost cijepljenja, ali i skrenuta pozornost na usporenu stopu rasta procijepljenosti u RH. Pozitivno je što procijepljenost raste u ostatku EU, unutar koje se nalazi glavnina emitivnih tržišta EU. HNB predviđa kako bi u 2022. prihodi od turizma mogli doseći, u slučaju lošije sezone 66 % prihoda iz 2019., a u slučaju vrlo dobre sezone 94 % prihoda ostvarenih u sezoni 2019. (<https://www.hnb.hr/>, 27.08.2021.).

Glavne smjernice za sezonu 2022. su nastavak provođenja aktivnosti i postizanje ciljeva određenih u 'Strateškom planu Ministarstva turizma za razdoblje 2020.-2022.', kao i jačanje cestovne i željezničke povezanosti RH sa državama u okruženju. Jačanjem prometnih veza, RH jača svoje komparativne prednosti u odnosu na ostale konkurente na mediteranu. Stoga je vrlo važan dovšetak Istarskog ispislona, probijanje druge cijevi cestovnog i probijanje željezničkog tunela kroz Učku, dovršenje gradnje mosta prema poluotoku Pelješcu i autoceste do Dubrovnika, kao i modernizacija željezničke infrastrukture. Inicijativa o uvođenju viza za boravak digitalnih nomada u RH vrlo je dobra te bi je trebalo nastaviti unaprjeđivati i osnažiti njeno oglašavanje. Vrlo je važno i održavanje povoljnih epidemioloških uvjeta i povećanje procijepljenosti stanovništva i turista. Kako bi se povećao broj turisti iz SAD-a u 2020. nužno je ugovaranje dodatnih izravnih zrakoplovnih linija za RH, kao što su neke već uvedene za Dubrovnik. Oglašavanje RH kao sigurne i lako dostupne destinacije, na području SAD-a, može se povezati s ulaskom RH u SAD-ov bezvizni režim putovanja krajem 2021. Dugoročne smjernice za RH bi trebale biti ukidanje mnogobrojnih gradova i općina te njihovih turističkih zajednica. Potrebno je okrupnjavanje područja koje se može predstavljati određenom turističkom zajednicom. Usitnjavanje nije dovoljno atraktivno ni sposobno za tržišno natjecanje. Važno je potpuno ovladati i iskoristavati oglašavanje svih destinacija unutar RH na Internetu. Kreativne akcije, inicijative i ponude koje se prilagođavaju trenutnim trendovima trebale bi što više zamjenjivati oglašavanje koje se bazira na slikama i sloganima.

Međuregionalna suradnja može biti vrlo produktivan pothvat koji bi mogao objediniti prednosti koje svaka turistička regija RH ima, te stvoriti objedinjeniju ponudu koja ne oslanja na usko geografsko područje. Poticanje širenja obnovljivih izvora energije te povratka ljudi na ruralna područja bit će pozitivno u oživljavanju slabije naseljenih mjesta i područja. Baziranje ponude na spoj prošlosti i budućnosti potiče daljnju kreativnost u svim područjima te donosi prijeko potrebnu diverzifikaciju na turističkom tržištu. Smještajni kapaciteti koji se vode ovim principom ostvaruju veliku medijsku, stručnu i turističku pozornost. Vrlo je važno da se turistička ponuda RH u budućnosti odmakne od ponude sunca i mora te preuzme vodstvo u razvoju turističke ponude 21. stoljeća.

7. ZAKLJUČAK

Turizam se karakteriza kao volatilni i nesigurni dio gospodarstva koji ne bi smio pridonositi znatnijem dijelu BDP-a države. No, pademija bolesti COVID-19 indicira da se turizam u modernom svijetu više ne može karakterizirati kao dugoročno nestabilni dio gospodarstva. Usprkos navedenom i dalje ostaje nužnost diverzifikacije gospodarstva države kako bi se nastojala smanjiti prevelika ovisnost o jednom dijelu gospodarstva. Zahvaljujući tehnološkom razvoju, putovanja su postala jeftinija, brža i frekventnija, posebno u razvijenijim državama s većim standardom življenja. Mogućnost rezerviranja prijevoznog sredstva, smještaja i dnevnih aktivnosti iz vlastitog doma u bilo kojem trenutku, pridonijela je bržem oporavku turizma u drugoj godini pandemije, kao i ostvarivanju zadovoljavajućih rezultata u prvoj godini pandemije. Brzi razvoj cjepiva i vrlo niska smrtnost osoba mlađih od 65 godina, također je doprinjelo ostvarivanju povoljnih turističkih rezultata za vrijeme pandemije. Usporedba podataka o rastu ostvarenog turističkog prometa nakon Domovinskog rata i tijekom pandemije najbolje indicira na promjenu trendova i stavova ljudi o putovanjima. U radu je dokazano da županije sjevernog Jadrana imaju manju volatilnost u turističkoj potražnji u odnosu na županije južnog Jadrana. Tijekom obje pandemijske sezone županije sjevernog Jadrana ostvarile su manji pad u broju dolazaka i noćenja u odnosu na županije južnog Jadrana. Dokazana je i veća potražnja za turističkim smještajem izvan urbanih središta. U 2021. u smještajnim kapacitetima ruralnih područja zabilježen je porast broja dolazaka od čak 153,24 % i porast broja noćenja od 205,47 %. Dokazan je i manji pad potražnje za nautičkim smještajem u 2020. u odnosu na hotelski smještaj. No, u 2021. hotelski smještaj ostvario je veći porast broja dolazaka i noćenja od porasta zabilježenog u nautičkom smještaju. Radom je potvrđeno da blizina RH emitivnim tržištima EU značajno utječe na turističke rezultate županija sjevernog Jadrana (H1), potvrđen je turistički potencijal ruralnih područja (H2) i djelomično je potvrđeno da nautički smještajni kapaciteti imaju manji pad potražnje od pada potražnje za hotelskim smještajnim kapacitetima.

POPIS LITERATURE

1. Dhama, K., Khan S. et al. (2020). *Coronavirus Disease 2019-COVID-19*. Clinical Microbiology Reviews, 33(4): str. 1-46. <https://doi.org/10.1128/CMR.00028-20>
2. Hu, B., Guo H. et al. (2021). *Characteristics of SARS-CoV-2 and COVID-19*. Nature Review Microbiology, 19: str. 141–154. <https://doi.org/10.1038/s41579-020-00459-7>
3. Wan, Y., Shang J. et al. (2020). *Receptor Recognition by the Novel Coronavirus from Wuhan: an Analysis on Decade-Long Structural Studies of SARS Coronavirus*. Journal of Virology, 94(7): str. 1-7. <https://doi.org/10.1128/JVI.00127-20>
4. Deng, S.-Q., Peng, H.-J. (2020). *Characteristics of and Public Health Responses to the Coronavirus Disease 2019 Outbreak in China*. Journal of Clinical Medicine 9(2): str. 575. <https://doi.org/10.3390/jcm9020575>
5. Lazić, N., Lazić, V., Kolarić, B. (2020). *'Prva tri mjeseca COVID-19 u Hrvatskoj, Sloveniji, Srbiji i Federaciji Bosne i Hercegovine – komparativna analiza mjera za suzbijanje bolesti'*, Infektološki glasnik, 40(2), str. 43-49. <https://doi.org/10.37797/ig.40.2.1>
6. Andersen, K.G., Rambaut A. et al. (2020). *The proximal origin of SARS-CoV-2*. Nature Medicine 26: str. 450–452. <https://doi.org/10.1038/s41591-020-0820-9>
7. Sullivan, K. (2020). *Impact of COVID-19 on the 2020 US presidential election*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Preuzeto sa: <https://www.idea.int/>
8. *WHO-convened global study of origins of SARS-CoV 2: China Part*. (2021). World Health Organization, preuzeto sa: <https://www.who.int/>
9. *Strateški plan Ministarstva Turizma za razdoblje 2020.-2022. godine*. (2019). Ministarstvo Turizma, preuzeto sa: <https://mint.gov.hr/>
10. *Makroekonomska kretanja i prognoze*, (2021). Hrvatska narodna banka, preuzeto sa: <https://www.hnb.hr/>
11. Rapalski ugovor. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.
12. Vukonić, B. (2005) *Povijest hrvatskog turizma*. Znanstvena biblioteka. Zagreb: Prometej
13. Prpic, G. J. (1964) *Frech rule in Croatia: 1806-1813*. Thessaloniki: Institute for Balkan Studies (266)

INTERNET STRANICE:

1. <https://www.cdc.gov/>
2. <https://hrturizam.hr/>
3. <https://cmr.asm.org/>
4. <https://www.nature.com/>
5. <https://www.mdpi.com/>
6. <https://journals.asm.org/journal/jvi/>
7. <https://www.who.int/>
8. <https://www.ecdc.europa.eu/>
9. <https://www.htz.hr/>
10. <https://www.bundesregierung.de/>
11. <https://eurohealthobservatory.who.int/>
12. <https://www.gazzettaufficiale.it/>
13. <https://www.salute.gov.it/>
14. <https://www.ilsole24ore.com/>
15. <https://www.sozialministerium.at/>
16. <https://eacea.ec.europa.eu/>
17. <https://bmlrt.gv.at/>
18. <http://www.sos112.si/>
19. <https://www.interregeurope.eu/>
20. <https://www.bbc.com/>
21. <https://www.gov.uk/>
22. <https://www.cnbc.com/>
23. <https://www.theguardian.com/>
24. <https://www.ageuk.org.uk/>
25. <https://www.ajmc.com/>
26. <https://www.nytimes.com/>
27. <https://www.wsj.com/>
28. <https://thehill.com/>
29. <https://eu.usatoday.com/>
30. <https://www.governing.com/>
31. <https://www.hhs.gov/>
32. <https://www.whitehouse.gov/>

33. <https://www.koronavirus.hr/>
34. <https://hrcak.srce.hr/>
35. <https://vlada.gov.hr/>
36. <https://www.hzjz.hr/>
37. <https://www.nn.hr/>
38. <https://dnevnik.hr/>
39. <https://civilna-zastita.gov.hr/>
40. <https://www.pmf.unizg.hr/>
41. <https://www.jutarnji.hr/>
42. <https://vijesti.hrt.hr/>
43. <https://www.halmed.hr/>
44. <https://www.politico.eu/>
45. <https://www.dw.com/en/>
46. <http://www.enciklopedija.hr/>
47. <https://thestreet.com/>
48. <https://www.mint.gov.hr/>
49. <https://narodne-novine.nn.hr/>
50. <https://www.dzs.hr/>
51. <https://scmp.com/>
52. <https://razvoj.gov.hr/>
53. <https://www.istra-europa.eu/>
54. <https://www.istra.hr/hr/>
55. <https://www.voda.hr/hr/>
56. <https://www.licko-senjska.hr/>
57. <https://www.zadarska-zupanija.hr/>
58. <https://www.sibensko-kninska-zupanija.hr/>
59. <https://www.dalmacija.hr/>
60. <https://www.edubrovnik.org/>
61. <https://www.hnb.hr/>

Ppis slika i tablica

Slika 1	Udio osoba cijepljenih protiv bolesti COVID-19 do 31.08.2021.....	25
Tablica 1	Podatci o padu turističkog prometa po županijama u postotcima.....	63
Tablica 2	Usporedba dolazaka i noćenja ostvarenih u nautičkom smještaju tijekom 2019. i 2020.....	66
Tablica 3	Usporedba dolazaka i noćenja ostvarenih u hotelskom smještaju tijekom 2019. i 2020.....	67
Tablica 4	Podaci o padu turističkog prometa po županijama u postotcima, za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	68

Popis grafikona

Grafikon 1	Dolasci doaćih i inozemnih turista u RH za razdoblje od 1989. do 2000.....	38
Grafikon 2	Dolasci doaćih i inozemnih turista u RH za razdoblje od 2001. do 2009.....	39
Grafikon 3	Noćenja doaćih i inozemnih turista u RH za razdoblje od 2001. do 2009.....	40
Grafikon 4	Dolasci doaćih i inozemnih turista u RH za razdoblje od 2010. do 2020.....	41
Grafikon 5	Noćenja doaćih i inozemnih turista u RH za razdoblje od 2010. do 2020.....	42
Grafikon 6	Usporedba ostvarenog broja dolazaka turista u regiju Jadranska Hrvatska za 2019. i 2020.....	45
Grafikon 7	Dolasci doaćih i inozemnih turista u regiju Jadranska Hrvatska za 2020.....	45
Grafikon 8	Usporedba ostvarenog broja noćenja u regiji Jadranska Hrvatska za 2019. i 2020.....	46
Grafikon 9	Noćenja doaćih i inozemnih turista u regiji Jadranska Hrvatska za 2020.....	46
Grafikon 10	Usporedba ostvarenih dolazaka turista u Istarskoj županiji za 2019. i 2020.....	47
Grafikon 11	Dolasci doaćih i inozemnih turista u Istarsku županiju za 2020.....	48
Grafikon 12	Usporedba ostvarenog broja noćenja u Istarskoj županiji za 2019. i 2020.....	48
Grafikon 13	Noćenja doaćih i inozemnih turista u Istarskoj županiji za 2020.....	49
Grafikon 14	Usporedba ostvarenih dolazaka turista u Primorsko-goranskoj županiji za 2019. i 2020.....	49
Grafikon 15	Dolasci doaćih i inozemnih turista u Primorsko-goranskoj županiji za 2020.....	50
Grafikon 16	Usporedba ostvarenog broja noćenja u Primorsko-goranskoj županiji za 2019. i 2020.....	50
Grafikon 17	Noćenja doaćih i inozemnih turista u Primorsko-goranskoj županiji za 2020.....	51
Grafikon 18	Usporedba ostvarenih dolazaka u Ličko-senjskoj županiji za 2019. i 2020.....	52
Grafikon 19	Dolasci doaćih i inozemnih turista u Ličko-senjskoj županiji za 2020.....	52
Grafikon 20	Usporedba ostvarenog broja noćenja u Ličko-senjskoj županiji za 2019. i 2020.....	53

Grafikon 21	Noćenja domaćih i inozemnih turista u Ličko-senjskoj županiji za 2020.....	53
Grafikon 22	Usporedba ostvarenih dolazaka u Zadarskoj županiji za 2019. i 2020.....	54
Grafikon 23	Dolasci domaćih i inozemnih turista u Zadarskoj županiji za 2020.....	54
Grafikon 24	Usporedba ostvarenog broja noćenja u Zadarskoj županiji za 2019. i 2020.....	55
Grafikon 25	Noćenja domaćih i inozemnih turista u Zadarskoj županiji za 2020.....	55
Grafikon 26	Usporedba ostvarenih dolazaka u Šibensko-kninskoj županiji za 2019. i 2020.....	56
Grafikon 27	Dolasci domaćih i inozemnih turista u Šibensko-kninskoj županiji za 2020.....	56
Grafikon 28	Usporedba ostvarenog broja noćenja u Šibensko-kninskoj županiji za 2019. i 2020.....	57
Grafikon 29	Noćenja domaćih i inozemnih turista u Šibensko-kninskoj županiji za 2020.....	57
Grafikon 30	Usporedba ostvarenih dolazaka u Splitsko-dalmatinskoj županiji za 2019. i 2020.....	58
Grafikon 31	Dolasci domaćih i inozemnih turista u Splitsko-dalmatinskoj županiji za 2020.....	59
Grafikon 32	Usporedba ostvarenog broja noćenja u Splitsko-dalmatinskoj županiji za 2019. i 2020.....	59
Grafikon 33	Noćenja domaćih i inozemnih turista u Splitsko-dalmatinskoj županiji za 2020.....	60
Grafikon 34	Usporedba ostvarenih dolazaka u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za 2019. i 2020.....	61
Grafikon 35	Dolasci domaćih i inozemnih turista u Dubrovačko-neretvanskoj županiji.....	61
Grafikon 36	Usporedba ostvarenog broja noćenja u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za 2019. i 2020.....	62
Grafikon 37	Noćenja domaćih i inozemnih turista u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za 2020.....	62
Grafikon 38	Usporedba ostvarenih dolazaka u ruralnom i urbanom smještaju za 2019. i 2020.....	64
Grafikon 39	Usporedba ostvarenih noćenja u ruralnom i urbanom smještaju za 2019. i 2020.....	65
Grafikon 40	Usporedba ostvarenih dolazaka u regiji Jadranska Hrvatska za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	68

Grafikon 41 Dolasci domaćih i inozemnih turista u regiji Jadranska Hrvatska za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	69
Grafikon 42 Usporedba ostvarenog broja noćenja u regiji Jadranska Hrvatska za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	70
Grafikon 43 Noćenja domaćih i inozemnih turista u regiji Jadranska Hrvatska za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	70
Grafikon 44 Usporedba ostvarenih dolazaka u Istarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	71
Grafikon 45 Dolasci domaćih i inozemnih turista u Istarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	71
Grafikon 46 Usporedba ostvarenog broja noćenja u Istarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	72
Grafikon 47 Noćenja domaćih i inozemnih turista u Istarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	72
Grafikon 48 Usporedba ostvarenih dolazaka u Primorsko-goranskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	73
Grafikon 49 Dolasci domaćih i inozemnih turista u Primorsko-goranskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	73
Grafikon 50 Usporedba ostvarenog broja noćenja u Primorsko-goranskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	74
Grafikon 51 Noćenja domaćih i inozemnih turista u Primorsko-goranskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	75
Grafikon 52 Usporedba ostvarenih dolazaka u Ličko-senjskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	75
Grafikon 53 Dolasci domaćih i inozemnih turista u Ličko-senjskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	76
Grafikon 54 Usporedba ostvarenog broja noćenja u Ličko-senjskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	76
Grafikon 55 Noćenja domaćih i inozemnih turista u Ličko-senjskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	77
Grafikon 56 Usporedba ostvarenih dolazaka u Zadarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	77
Grafikon 57 Dolasci domaćih i inozemnih turista u Zadarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	78

Grafikon 58	Usporedba ostvarenog broja noćenja u Zadarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	78
Grafikon 59	Noćenja domaćih i inozemnih turista u Zadarskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	79
Grafikon 60	Usporedba ostvarenih dolazaka u Šibensko-kninskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	79
Grafikon 61	Dolasci domaćih i inozemnih turista u Šibensko-kninskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	80
Grafikon 62	Usporedba ostvarenog broja noćenja u Šibensko-kninskoj županiji za razdoblje siječnja-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	80
Grafikon 63	Noćenja domaćih i inozemnih turista u Šibensko-kninskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	81
Grafikon 64	Usporedba ostvarenih dolazaka u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	81
Grafikon 65	Dolasci domaćih i inozemnih turista u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	82
Grafikon 66	Usporedba ostvarenog broja noćenja u Splitskoj-dalmatinskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	82
Grafikon 67	Noćenja domaćih i inozemnih turista u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	83
Grafikon 68	Dolasci ostvarenih dolazaka u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	83
Grafikon 69	Dolasci domaćih i inozemnih turista u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	84
Grafikon 70	Usporedba ostvarenog broja noćenja u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za razbolje siječanj-kolovoz 2019., 2020. i 2021.....	84
Grafikon 71	Noćenja domaćih i inozemnih turista u Dubrovačko-neretvanskoj županiji za razdoblje siječanj-kolovoz 2021.....	85
Grafikon 72	Usporedba dolazaka ostvarenih u ruralnom i urbanom smještaju za razdoblje siječanj-lipanj 2021.....	87
Grafikon 73	Usporedba noćenja ostvarenih u ruralnom i urbanom smještaju tijekom razdoblja siječanj-lipanj 2021.....	88
Grafikon 74	Usporedba dolazaka i noćenja ostvarenih u nautičkom smještaju za razdoblje siječanj-kolovoz 2020. i 2021.....	89

Grafikon 75	Usporedba noćenja ostvarenih u nautičkom smještaju za razdoblje siječanj-kolovoz 2020. i 2021.....	89
Grafikon 76	Usporedba dolazaka ostvarenih u hotelskom smještaju za razdoblje siječanj-srpanj 2020. i 2021.....	90
Grafikon 77	Usporedba noćenja ostvarenih u hotelskom smještaju za razdoblje siječanj-srpanj 2020. i 2021.....	90

Izjava

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad izradio samostalno, isključivo znanjem stečenim na Odjelu za ekonomiju i poslovnu ekonomiju, služeći se navedenim izvorima podataka i uz stručno vodstvo mentorice doc. dr. sc. Ane Portolan, kojoj se još jednom srdačno zahvaljujem.

Roko Obradović